

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 19 Volume: 4 Issue: 19
Güz 2011 Fall 2011
www.sosyalarastirmalar.com

MODERN ÖZBEK EDEBİYATI
“MODERN UZBEK LITERATURE”

Emek ÜŞENMEZ*

Özet

Türkistan coğrafyasının Sirderya ve Amuderya nehirleri arasındaki verimli topraklarda kurulmuş olan Özbekistan Cumhuriyetinin idari sahaları dil ve kültür tarihimiz açısından son derece önemli bölgelerdir.

Modern Özbek edebiyatı ifadesi ile bugünkü Özbekistan’da yaşayan Özbeklerin yirminci asır başlarından günümüze kadar olan yazılı edebiyatı kastedilmektedir. Şiir, roman, hikâye, tiyatro, drama, çeviri gibi pek çok edebî türde eserler veren modern Özbek edebiyatı özellikle bağımsızlık sonrası önemli değişme gelişmeler göstermiştir.

Bu yazıda Özbekistan’daki modern devir Özbek edebiyatının oluşum ve kuruluş safhaları ele alınıp modern Özbek edebiyatının şekillenışı ve günümüzdeki durumu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modern Özbek Edebiyatı, Cedit Hareketi, Müstakillik Dönemi, Özbekler, Özbekistan.

Abstract

Administrative areas of the Republic of Uzbekistan is extremely important in terms of language and cultural history of Turkestan which was founded fertile land between the Sirderya and Amuderya.

With the term of the modern Uzbek literature, it is referred written Uzbek literature of Uzbeks who are living in Uzbekistan from the beginning of the twentieth century to the present day. Modern Uzbek literature which has literary genres such as poetry, novels, stories, theater, drama, translation have particularly shown an important changes after the independence.

In this article, formation and constitution period of modern Uzbek literature are studied and dealt with the formation and the position of modern Uzbek literature at present.

Key Words: Modern Uzbek Literature, Jadid Movement, Independence Period, Uzbeks, Uzbekistan.

Giriş¹

13. yüzyıl başlarında gerçekleşen Moğol istilası sadece Maverâünnehire değil belki de o günkü dünyanın kaderine tesir etmiştir. Cengiz Han ve Moğol birliklerinin 1218 de başlayan

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi.

¹ Özbeklerin tarih sahnesine çıkışı ve Özbek adının kullanımı hakkında geniş bilgi için bakınız: Iso Caborov (2008). *O'zbekler*, Toshkent: Sharq Nashriyoti s. 10-28.

(Otrar Olayı) saldırıları sonucu Maverainnehirdeki Türk-İslam devlet varlığı kesintiye uğramıştır.

Moğol istilasından sonra Altınordu (1312-1340) hükümdarı Özbek Han'ın kendi idaresi altında bulunanlara Özbek adı verdiği bilinmektedir. Özbek Han soyundan gelenler Fergana Vadisinde yaşayan Türkleri bir araya getirerek yeni bir devlet kurmuşlar ve bu devletin adına Özbek Devleti adı verilmiştir. Moğol istilasıyla birlikte bağımsızlıklarını kaybeden bu devlet Moğolların dağılmasından sonra ancak Timurular devletin son zamanlarına doğru Türkistan bölgesinde bir güç unsuru haline gelmişlerdir. Ebul Hayr Han (1428-1468) büyük dedesi Özbek Han'ın adını verdiği devleti 1428 yılında kurarak Türkistan'daki hakimiyetini artırmıştır (Saray, 1993:13).

13. yüzyıl başlarında Türkistan'ı işgal eden Moğollar yaklaşık bir buçuk asır burada hüküm sürmüşler ve başta Harzemşahlar olmak üzere Özbek Devleti ve diğer Türkler üzerinde baskı ve zulüm uygulamışlardır.

14. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Timurular Devletinin kurulmasıyla Türkistan bölgesindeki Moğol hâkimiyeti sona ermiştir.

15. yüzyılın ikinci yarısında bazı Moğol kabilelerinin (Oyrat ve Kalmuklar) saldırılarına maruz kalan Özbekler yaklaşık elli yıl Moğollarla mücadele etmişlerdir. Bu durum Ebul Hayr Han'ın torunu Şeybani Han'ın (1500-1510) devletin başına geçmesi ile son bulmuştur.

16. yüzyılın başına gelindiğinde Özbeklerin Türkistan'a hâkim olduğu görülmektedir. Hâkimiyet alanlarını genişleten Özbekler 1510 yılında Safevi Devleti hükümdarı Şah İsmail'den büyük bir darbe yemişlerdir. Bu durumdan istifade eden Babür Şah Türkistan'ı istila etmiş fakat yapılan savaşta Özbeklere yenilmiştir (1512). 16. yüzyıldaki Şah İsmail yenilgisi ve Babür istilası Özbek Devletinin bölünmesine yol açmıştır.

17. yüzyılın başlarına gelindiğinde (1597-1598) Özbek Devleti Buhara, Hive (Yamud Türkmenleri-Harezmi) ve Hokand Hanlığı (Fergana) olarak üçe ayrılmıştır. Bu durum hanlıkları iç ve dış tehlikelere karşı zayıf düşürmüştür. Daha önceleri (1456 yılında) Ebul Hayr Han'ın (1428-1468) Moğol baskıları sonucu başarısızlığını bahane ederek kuzeye göçen Kazaklar 17. yüzyılda Kazak siyasi birliğini kurmuşlardı. Kazak siyasi birliğinin dağılması sonucu Hive, Buhara ve Hokand Hanlıkları ile Kuzeydeki Kazak birlikleri kendi aralarında çatışmaya başlamışlardır (Tursunov vd., 1995:150).

18. yüzyılın birinci yarısında İran'da iktidarı ele geçiren Nadir Şah (1736-1747) dağınık vaziyetteki Türkistan hanlıklarını işgal ederek hakimiyeti altına almıştır. Bu sırada Ruslar da Türkistan üzerine yayılma politikası güdüyordu. Nadir Şah'ın vefatı ile 18. yüzyılın birinci yarısının sonlarına doğru Türkistan bölgesindeki hanlıklar yeniden toparlanmış Merv ve Horasan bölgesinin hâkimiyeti için mücadeleye başlamışlardır. Buhara ve Hive Hanlıkları arasındaki rekabet kızışmış, iki Türk Hanlığı birbirine düşmüştür. 19. yüzyıl başlarına gelindiğinde Hive ve Buhara Hanlıkları oldukça yıpranmıştır. Bu durumdan istifade eden Ruslar önceleri bölge üzerine keşif seyahati yapmışlar ve sırasıyla Taşkent (1865), Buhara (1868), Hive (1873), Hokand (1876) şehirlerini istila etmişlerdir (Eckmann, 1996:208-209). 19. yüzyılın ikinci yarısı Türkistan bölgesindeki Rus hâkimiyetinin başladığı dönemdir. Bu işgal 126 yıl süreyle devam etmiştir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Sovyet Merkezi Toprak Komitesi (Eylül 1924) çalışmalarını tamamlayarak Türkistan bölgesini masa başında idari sınırlara ayırmıştır.

Özbek Cumhuriyeti: Genellikle eski Buhara Cumhuriyeti topraklarını (Buhara, Kermin, Nur-Ata, Karşi, Şehribaz, Baysun ve Sarı-Asi) Semerkand ve Taşkent bölgelerini içine alıyordu.

Bugün Özbekistan'ın bulunduğu toprakların büyük bir kısmı 19. asırda Hive, Buhara ve Hokand hanlıklarının idaresi altında bulunuyordu. 1917 Sovyet Devrimi ardından, bölgede Özbeklerin ve diğer Müslümanların hemen hiç söz sahibi olmadığı bir geçici hükümet kuruldu. Aralık 1917'de Hokand'da bir milli kongre toplayan Müslümanların Mustafa Çokayev

başkanlığında kurdukları hükümet 1918'de gönderilen Rus askerleri tarafından devrildi. Özbekistan, 20 Haziran 1990'da egemenliğini, 29 Ağustos 1991 tarihinde düzenlenen referandumla bağımsızlığının ilanı onaylanmış, 1 Eylül 1991 bağımsızlığını ilan etmiştir. Özbekistan 13 idari bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Andican, Buhara, Fergana, Cizzah, Harezmi, Sirderya (Gülistan), Nevai, Kaşkaderya (Karşi), Surhanderya (Tirmiz), Semerkant, Nemengan, Taşkent, Karakalpakistan (Özerk cumhuriyet, başkenti Nukus'tur).

Modern Özbek Edebiyatının Tarihî Gelişimi

Özbek dil araştırmacıları ve Özbek dil tarihi yazıları esas alındığında Özbek adı ve kullanımı kadim devirlerde olmasa bile Karahanlılar devri Karluk, Çiğil, Yağma boylarından şekillenerek XV. asır başlarında Özbek adı ve kullanımı yaygınlaşmıştır. Müstakil olarak Özbek kullanımı ise XX. yüzyıla rastlamaktadır. Bu zamana kadar Özbek adı veya dili Türk, Sart, Çağatay ve Özbek adlandırmaları altında süregelmiştir. Özbek Türkçesi müstakil olarak bir dil vasfında XI. asırda şekillenmeye başlamıştır. Bu şekillenmenin tamamlanması veya kemale yetmesi XV. asra tekabül eder (Ne'matov vd., 2002:5). Sart adlandırması XVII. Yüzyılda şehirli Özbek ahalisi için kullanılan bir isimdir. Tüccar, kervanbaşı, şehirli gibi anlamlara gelen bu kelime Sanskritçedir (Mengliyev-Xoliyorov, 2008:11).

Çağatay ismi yada kullanımı da Cengiz Han'ın ortanca oğlu olan Çağatay'ın merkezi Asya ve Afganistan bölgelerinde kurduğu devlet adından kalmadır. Fakat burada yaşayan ahalinin çoğunluğunun Türk ve İslam olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Bu dönemden sonra Çağatay dili, Çağatay edebiyatı gibi terimler kullanım alanına girmiştir. Fakat şunu hemen belirtmek gerekir ki günümüz Özbek alimleri bu adlandırmayı çok kullanmamaktadır ve bu adlandırmaya rağbet de yok denecek kadar azdır. Bu devirdeki dil ve edebiyat Eski Özbek dili ve edebiyatı olarak adlandırılmaktadır.

Özbekler, Modern Özbek edebiyatını 1930'lu yıllardan başlatmaktadırlar¹. Fakat bu kesin bir ifade değil genel bir görüştür. Çünkü Modern Özbek edebiyatının oluşumunu belirleyen net bir şeylerden söz etmek zordur. Genel olarak 19 asır sonları ile 20 asrın başları Modern Özbek edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Ana hatları ile *Türk Dili* ifadesinin literatürden kaldırılıp yerine *Özbek Dili ve edebiyatı* tabirinin kullanılması 13. yüzyıl sonları ile 14. yüzyıl başlarına rast gelmektedir. Bunda da âmil olan şey büyük ölçüde Türkistan'da bozulan siyasal birliktir. Karahanlıların ve Harezmsahların tarih sahnesinden silinmesi ve Büyük Selçukluların Batı'ya göçleri sonucu Moğolların Türkistan'a hâkim olmaları sadece siyasal yapıyı değil aynı zamanda kültürel yapıyı da değiştirmiştir.

Günümüz Özbek edebi dilinin tarihî safhalara ayırmada değişik ölçütler ve görüşler mevcuttur. Fakat ana hatları ile Özbek dil ve edebiyatının tarihî devrilerini şu dallara ayırmak mümkündür².

1. En Eski Türk Dili (VII asra kadar);
2. Kadim Türk Dili (VII-XI asırlar);
3. Eski Türk Dili (XI-XIII asırlar);
4. Eski Özbek Edebî Dili (XIV-XIX asırlar);
5. Yeni Özbek Edebî Dili (XIX sonları – XX asrın başları).

¹ Geniş bilgi için bakınız: G. Abduraxmonov, Sh. Shukurov (1973). *O'zbek Tilining Tarixiy Grammatikasi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti, s.17-26.

² Burada Özbek edebiyatı devreleri ile ilgili yapılan ayrımlar tek bir kişi veya kitaba bağlı değildir. Değişik kaynaklarda zaman içinde şekillenmiş bir ayrımın yansımalarıdır. Pek çok dil ve edebiyat tarihlerinde bu ayrımın üç aşağı beş yukarı aynısına rastlamak mümkündür. Bu makalede Sefa Metcan ve Şerefcan Sarıyev'in izlediği edebî devreler yolu esas alınmak üzere bazı ekleme ve düzeltmeler ise tarafımızdan yapılmıştır.

Özbek edebiyatını tarihî gelişimini gösteren bir diğer tablo ise şu şekildedir:

A- Kadim Yedigârlıklar Devri

a. Miladi 7. Asra Kadar

b. 8-13. yüzyıllar arası

B- Özbek Mümtaz Edebiyatı Devri

a. Timuriler Dönemi (14-15 yy)

b. 16. Asırdan 19. Asrın ilk Yarısına Kadar

C-Yeni Özbek Türkçesi Devri

a. Milli Uyanış Devri Özbek Türkçesi (19/2-20/1)

b. Cedid Devri Özbek Türkçesi (1905-1930)

c. Sovyet Devri Özbek Türkçesi (1930-1980)

d. Bağımsızlık Devri Özbek Türkçesi (1990- ...)

Modern Özbek edebiyatının tarihi gelişimini ortaya koyarken müracaat edilecek iki temel kaynak vardır. Bunlardan birincisi sözlü kaynaklar, ikincisi ise yazılı kaynaklardır. Bilindiği üzere Türklerde destan söyleme geleneği tarih öncesi devirlere dayanmaktadır. Türklerin en eski destanlarından birisi de Alp Er Tonga destanıdır. M.Ö. 7. yüzyılda meydana getirilen Alp Er Tonga destanı bugünkü Türk dillerinin ortak ürünlerinden bir tanesidir. Bu destanın Kaşgarlı Mahmud tarafından 11. yüzyılda yazıya geçirilmiş olması Türkler arasında bunun dilden dile aktarıldığını göstermektedir. Mecusiliğin kutsal kitabı olarak görülen Avesta Eski Türk yurdu olan Turan coğrafyasında 8. yüzyılda b(m)engü (ebedi) taşlar üzerine yazılan Orhun Abideleri Köktürk alfabesi ile yazılmıştır. Köktürkler zamanında dikilen Orhun-Yenisey Anıtları sadece Eski Özbek dilinin değil bugünkü bütün çağdaş Türk dillerinin yazılı en eski kaynakları arasında yer almaktadır. Özbekistan sınırları içinde yer alan Fergana ve Surhanderya vilayetlerinde Orhun-Yenisey anıtlarına benzer 20'den fazla runik yazılı abide bulunmuştur³.

Kadimki devir Türk dilini milattan önceki asırlardan başlatan (Muxtorov-Sanaqulov, 1995:23) Özbekler, yaklaşık binli yıllara kadar bu devreyi devam ettirirler. Mecusiliğin kutsal kitabı Avesta'yı⁴ göz önüne alırsak 3000 yıllık geçmişten söz etmek mümkündür. Yine Şirak⁵ ve

³ Geniş bilgi için bakınız: A. Qayumov (1971). *Qadimiyyat Obidalari*, Toshkent. N. Rahmonov (1990). *Ko'hna Bitigtoshlar*, Toshkent.

⁴ Orta Asya halklarının müşterek eseri olan Avesta'da Fars ve Türklerin dünya görüşü, gelenekleri ile karşılaşmak mümkündür. Zerdüştlük dininin kutsal kitabı olan Avesta'da 3000 yıl önceki inanç ve yaşantı yer alır. Avesta Harezmi'de yaklaşık 2700 yıl önce yazılmıştır. Birunî (973- 1048) Kadimki Halklardan Kalan Yedigârlıklar adlı eserinde Padişah Dara İbn Dara hazinesinde Avesta'nın 12 bin kara sığır derisine altın ile yazılan nüshasından bahseder. İskender'in Mecusi, Zerdüşte ateş evlerini yıkması ve oradaki hizmetçileri öldürmesi sonucu Avesta nüshasını yakmıştır. Bunun sonucu Avesta'nın beşte üçü yok olup gitmiştir. Avesta 30 cüzden ibaret olup Mecusilerin elinde 12 nüshası kalmıştır. İskender onun kalanlarını ele geçirip Yunanistan'a gönderdi. Onun emri ile Avesta'nın kendilerine uygun olan kısımları ellerinde kaldı. Günümüzde Avesta iki şekilde mevcuttur. Gatler veya Gothar Zeretuştra dili ile yazılıp kendine has 17 şiirden mevcuttur. Diğeri ise Zend adıyla bilinir. Bunlar Pehlevî dilindeki şiirlerdir. En eski nüshası 1288 yılına aittir. Zend 4 kısımdan ibarettir (Yasna, Visparad, Videvdad, Yašta). Özbekistan'da 2001 yılında Avesta'nın 2700. yıldönümü tescillenmiş olup Harezmi'nin Ürgenç şehrinde büyük bir abide dikilmiştir.

⁵ Şirak Rivayeti Orta Asya Saka devletinin İran şahı Dara (522- 486) tarafından istilasına karşı mücadele veren Saka Türklerini konu alan rivayet Yunan tarihçi Polien'in (M.Ö II. asır) "Harbî Hileler" adlı eserinde yer alır. Şirak vatan için can veren erlerin birincisi olarak kabul edilir. 519'da Sakalar'a saldıran Dara'ya karşı emsalsiz savunma ve kahramanlık sergileyen Şirak'ın savaş hilesi ile Dara ordusunun çöllerde yok edilmesi ve kendi ölümü rivayete konu edilir. Şirak hakkında Özbek edebiyatında Şirak hikâyesi (Mirkerim Asım) Halhal Ölüm (Y. İlyasov), Şirak Destanı (Mirmuhsin) meşhurdur.

Tomaris⁶ Rivayetleri de Özbek dili ve edebiyatı için önem arz eden eserlerdir. Alp Er Tunga Mersiyesi (2700 yıllık) Orhun-Yenisey Anıtları ise yaklaşık 1400 yıllıktır.

X. asırda Doğu Türkistan'da (Beşbalıkta) yaşamış olan Singku Seli Tutung *Altun Yaruk* adlı eseri Çince'den dönemin Türkçesine (Uygurcaya) tercüme etmiştir. Uygur alfabesi ile yazılan bu eseri sırasıyla Oğuzname, Muhabbetname (Harezmî), Letafatname (Hocendî), Mahzenül Esrar (Mir Haydar) vb. eserler izler (To'xliyev, 2002:38-42).

Yine Uygurlar zamanında yazılan ve Manilik Tövbenamesi olarak bilinen "Haustça" önemli bir eserdir (Rahmonov-Boltabayev, 2003:31-41). Merkezi Türkistan'da hüküm süren İskitler (Saklar) Yunan tarihçisi Herodot İskitlerden bahsederken burada yaşayan Türklerden bahsetmektedir (MÖ 490/480 – 430/424).

Karahanlılar dönemi söz konusu edildiğinde, hatırlamamız gereken en önemli iki eser ise Kutadgu Bilig ve Divanu Lügati't-Türk'tür. İslami Türk Edebiyatının da günümüze intikal etmiş en eski örneği olan *Kutadgu Bilig*, *Yusuf Has Hacib* tarafından manzum olarak Kaşgar-Hakaniye lehçesi ile yazılmıştır. Eser 462/ 1069-1070'de tamamlanarak Kaşgar hükümdarı Tavgaç Buğra Kara Hakan Ebu Ali Hasan b. Süleyman Arslan'a sunulmuştur (Yazıcı, 2005:152).

Kaşgarlı Mahmud'un eseri *Divanu Lügati't-Türk* ise 466/1074'te tamamlanmış, 470/1077'de bu sırada Selçukluların korumasında bulunan Bağdat'ta Abbasi Halifesi Muktedi-Billah (1075-1094)'a takdim edilmiştir. Abbasi halifesine sunulmuş olmakla birlikte Doğu Karahanlı kültür dairesine ait bir eserdir.

Yükneklî Edib Ahmed tarafından yazılan *Atebetü'l-Hakayık* adlı eserin tam olarak yazılış tarihi bilinmemekle birlikte, "Kaşgarî til" yani Karahanlı Türkçesi'yle XII. yüzyılda yazıldığı Türkoloji dünyasında kabul görmektedir. Eser Özbek Türkolog Kazakbay Mahmudov tarafından neşredilmiştir⁷.

Karahanlılar devrinde yaşamış olan *Hoca Ahmed-i Yesevi*'nin hikmetlerini içine alan mecmuanın adı *Divan-ı Hikmet*'tir.

Eski Özbek edebî dil devresi aslında Karahanlı-Kıpçak ve Harezm Türkçelerinin hüküm sürdüğü yılları kapsar. Bu devirde müstakil bir Özbek Türkçesinden elbette bahsedilemez. Ama o devirde kurulmuş olan devletlerin idari sınırları içinde konuşulan Türkçe günümüz Özbek Türkçesinin eski şekliinden başka bir şey değildir. İslamî Orta Asya Türk edebiyatı, Karahanlı (XI-XIII. yy.), Harezm (XIV. yy.) ve Çağatay edebiyatı (XV-XX. yy.) olmak üzere üç ana safhaya ayrılır. Türkistan coğrafyasında Timurlular idaresi altında gelişen ve Nevâ'î'nin eserlerinde klasik şeklini alan Çağatay edebiyatı, XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar varlığını sürdürmüştür.

Eski Özbek Devri-Mümtaz Edebiyat⁸

1231 yılında *Harezmşahlar Devletinin* tarih sahnesinden silinmesiyle birlikte Türkistan coğrafyasındaki siyasal yapılanma da değişmeye başlamıştır. 13. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak Türkistan bölgesine *Moğol* devletinin siyasal ve idarî damgası vurulmuştur. 13. ve 14. yüzyıllar Türkistan'ın Moğollar tarafından yağmalanma devridir. Asıl adı Temuçin olan Cengiz Han, *Harezmşahlar* devletini ortadan kaldırdıktan sonra Orta ve Doğu Asyada siyasi birliği sağlama çalışmalarına başladı. Cengiz Han (1162-1227) henüz hayatta iken devletinin topraklarını oğulları arasında paylaştırdığı zaman Kaşgâr (Doğu Türkistan) ve Maveraünnehir

⁶ Tomaris, Orta Asya Türk halkının İskitler zamanında İran (Ehmaniler) şahı Kir (Kiravuş) tarafından 546 yılında istila edilmesine karşı Tomaris başkanlığındaki savunmasını konu alır. Tomaris önderliğinde toplanan Orta Asya halkı İran şahı Kir'i öldürmüşlerdir (529). Tomaris'in kahramanlıklarının anlatıldığı rivayetin esasını Herodot'un "Tarih" kitabı oluşturur. Aysuluv destanında Tomaris rivayeti benzeri vakalar vardır. Mirkerim Asım Tomaris adlı hikâyesini bu rivayetten esinlenerek yazmıştır.

⁷ Qozoqbov Mahmudov (1973). *Ahmad Yugnakiy Xibatil-Xaqoyiq*, Toshkent: G'ofur G'ulom Nomidagi Badiiy Adabiyot Nashriyoti.

⁸ Bu devir kaynaklarda genellikle Mümtaz (klasik) devir olarak zikredilir. Türkiye ve Batı dünyasında ise Çağatay devri olarak tanımlanır. Bazı Özbek dil ve edebiyat tarihlerinde ise Eski Özbek Edebiyatı devresi olarak adlandırılmaktadır.

(Batı Türkistan) bölgesinin yönetimini oğullarından Çağatay'a vermişti. Çağatay (1186-1242) Cengiz Han'ın ikinci oğlu olup babasının vefatından sonra daha önce veliaht tayin edilmiş olan kardeşi Ögedey'i (1186-1241) devlet başkanı yapmıştır. Kendine verilen toprakları kardeşine bağlı olarak yönetmiştir. Çağatay'ın Doğu ve Batı Türkistan topraklarında merkezî Moğol devletine bağlı olarak yönettiği idareye *Çağatay Hanlığı* (1227-1370) adı verilmiştir. Çağatay Hanlığının tebaasının büyük çoğunluğu Türklerden ve sonradan Türkleşmiş Moğollardan oluşuyordu. Çağatay'ın vefatından sonra merkezî Moğol devletine karşı isyan hareketleri başlamıştır. Türklük unsurunun öne çıkması ve İslam inancının yönetici zümre üzerinde etkin olmaya başlamasıyla beraber merkeze olan bağlılık iyice zayıflamıştır. Çağatay hükümdarlarından *Mübarekşah*'ın (tahta çıkışı:1266) İslam dinini kabul etmesi Çağatay Hanlığındaki köklü değişimin başlangıcı sayılabilir. Timurlular Devleti (1370-1507) zamanında Türkistan coğrafyasındaki hakim güç yaklaşık iki asır boyunca Timurlular olmuştur. Bu durum Moğol istilası sonrası Türkistan için kelimenin tam anlamıyla yeniden doğuş olarak adlandırılabilir. Bu devirdeki diğer devletler ise Irak bölgesinde İlhanlılar'ın (1256-1335) çöküşü sonrası kurulan Celâyirîliler (1340-1432), Azerbaycan bölgesinde birer Türkmen devleti olan Akkoyunlular (1350-1502) ve Karakoyunlular (1380-1469), İdil ve Seyhun arasındaki bölgede Altın Orda (1242-1502), Anadolu topraklarında Osmanlı Devleti (1299-1923), Suriye ve Mısır bölgesinde Memlûkler (1250-1517), Güney Asya'da ise Tuğluklar'dır (1320-1414).Timurlular devrinde ilim, kültür ve sanat hayatı gelişti.

Timurlular dönemi, Türk dilinin gelişimi açısından da önemlidir (Togan, 1981:81). Timur ve halefleri Türk dili ve edebiyatına önem vermiş (Aka, 1995:199), Hâkânî-Uygur edebî dilinden biraz farklı tarzda, Çağatay Türkçesi olarak bilinen Batı Türkistan Türk şivesini kullanmışlardır (Brent, 1976: 238).

Timur'un torunlarından Hüseyin Baykara zamanı Çağatay edebiyatının sanat ve millî ruh bakımından zirveye ulaştığı bir devirdir. Aynı zamanda Baykara'ya vezirlik yapan büyük Türk şairi Ali Şir Nevayî (845/1441-907/1501) bu dönemde yetişmiştir. Ali Şir Nevayî'ye kadar, dil bakımından iktidarsız ve lehçe bakımından da karışık olan Çağatay Türk Edebiyatı, Nevâyî'nin etkisiyle geniş bir coğrafyada yayılmış Özbeklerin, Kazak, Kırgız, Orta Asya ve İdil-Ural Türklerinin, Kaşgarlıların ortak edebî dili haline gelmiştir (Heyet, 1365:172, Hayit, 1995:6).

Türkçeye ağırlık verilmesiyle Farsça, Timurlular zamanında Nesef, Çarcuy, Mergilan, Cızzah gibi şehirlerde etkisini yitirmekle birlikte; Tebriz, Herat, Semerkant Hocend ve Çerhî'nin eğitim gördüğü Buhara medreselerinde eğitim dili olarak kullanılmıştır (Togan, 1981:81-82). Attâr (öl. 618/1221), Rûmî (öl. 672/1273), Irakî (öl.688/1289) gibi şahsiyetlerin, Farsça yazdıkları gazel ve mesnevîlerin toplumda geniş yankı bulması yanında (Morrison, 1981:53-54)bu dil, bölgedeki hayatiyetini günümüzde de devam ettirmektedir. Nitekim Sovyetlerin dağılması sonrasında bölge halkının dini bilgi boşluğunun giderilmesi amacıyla Ya'kub-i Çerhî'nin *Tefsir'i*⁹ yeniden yayımlanmıştır¹⁰. Türkçenin diğer dillere üstünlüğünü göstermek üzere eser yazan Ali Şir Nevâyî'nin Türkçe, Özbekçe eserler vermekle birlikte, Farsçayı da kullanması bu düşünceyi destekler niteliktedir. Yine *Timurlular* ülkesinde Türkî elbiseleriyle dolaşmasıyla bilinen Ali Kuşçu'nun, eserlerini Arapça ve Farsça yazıp, Türkçe kaleme almaması dönemin dil unsurunu göstermesi bakımından önemlidir.

Uluğ Bey devrinde edebî sanatların ilerlemesinde mutasavvıflar önemli bir yere sahiptirler (Barthold, 1927:204). Konuyla ilgili Bennigsen "VII/XIII. asırdan XIII/XIX asrın sonuna kadar bütün Tatar edebiyatının, Yesevî ve Nakşbendî tasavvufu tarafından köklü bir şekilde damgalanmış olduğunu" (1988:122, 145) belirtmektedir. Eski Özbek edebî dilini Harezmi Türkçesinden ayıran başlıca özellikler arasında Hoca Ahmed-i Yesevi ve Süleyman Bakırganî söyleyiş geleneğinden uzaklaşma ve Fars dil ve edebiyatından önemli ölçüde esinlenme ve alıntılar yer almaktadır.

⁹ Bombay 1326/1908 baskısı esas alınmıştır.

¹⁰ Yakub-i Çerhî (1991). *Tefsir-i Ya'kûb-ı Çerhî*, İstanbul: Yıldız Matbaası.

Özellikle *Timurîler Devleti* (1370-1507) zamanında devletin zenginliği dil ve edebiyata da yansımıştır. Bu devirde Semerkant ve Herat önemli kültür merkezleri olmuştur. Uluğ Bey (1409-1449), Hüseyin Baykara (1469-1506), Ali Şir Nevayi (1441-1501), Babür (1483-1530), Şeybani Han (1451-1510) bu dönemde yetişmiş devlet adamı ve şairlerden bazılarıdır.

Bu edebiyatın oluşum evresi olan 14. yüzyılda ve 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Sekkâkî, Haydar Harezmi, Durbek, Lütfî, Hocendî, Yûsuf Emirî, Said Ahmed Mirza, Gedâî, Atayî ve Yakînî gibi temsilciler görülmektedir. Bu şairler eserlerini hem Türkçe hem de Farsça yazmışlardır.

Eski Özbek dili, Karahanlı ve Uygur yazı diline dayanmakla birlikte, bu edebi dilin teşekkülünde Moğol istilasından sonra, Orta Asya'daki mahalli şivelerin karışmasının da önemli rolleri olmuştur. Ayrıca bu oluşumda İslam kültürü ile Fars edebi dilinin de tesiri bulunduğu muhakkaktır. Farsçanın Orta Asya Türk devletlerinde resmi dil olarak hüküm sürmesi ve klasik Fars edebiyatının gelişmesinde Türk devletleri yöneticilerinin yardımları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Hanlıklar Devri¹¹

Hanlıklar Devri Özbek Türkçesi de Eski Özbek Edebî dilinin Timurlular ve Şeybanlılardan sonraki devamından başka bir şey değildir. Hanlıklar devri milli bilinç ve şuurun oluşmaya başladığı dönemdir. Hive, Buhara ve Hokand'da hanlıklar teşekkül etmeye başlamıştır. Hanlıkların bir taraftan kendi iç çekişmeleri devam ederken bir taraftan da dil ve edebiyat ürünleri vücuda getiriliyordu (Abdullaev, 1967:3-15).

Buhara'da 17. asırda Ebulkasım el Kesbevi'nin *Netayicü'l-Fikr*, 18. asırda Muhammed Vefa'nın *Tuhfe-i Hanî*, Abdurrahman Tale'nin *Tarih-i Ebulfeyzhanî*, Mirza Alim'in *Ensabü's-Selâtin*, Münşî'nin *Tarih-i Mukimhanî*, Muhammed Emin Buharî'nin *Ubeydullahname* gibi eserleri, *Hive*'de Munis ve Ageh'i gibi isimlerin *Firdevsü'l-İkbal*, *Riyazü'd-Devle*, *İkbal-i Feruzî*, gibi tarihi eserleri; *Hokand*'da Hekimhan Töre'nin *Müntehabü't-Tevârih*, Müşrif'in *Şahname-i Nusretpeyâm* eserleri ortaya konulmuştur (Mañjon-Sariyev, 2009:127-128).

Hive sultanı Ebulgazi Bahadır Han (1603-1664) devlet adamı, şair, sultan, tarihçi yönleriyle ortaya çıkmıştır. Kendisi *Hive* hanlarından Arap Muhammed'in oğullarından olup çok yönlü birisidir. Semerkant, Buhara, Türkistan, İsfahan gibi yerlerde bulunmuştur. Moğol, Fars-Tacik, Arap dillerine hâkimdir. *Şecere-i Terâkime* (1661), *Şecere-i Türk* (1664) ve *Menâfiül İnsan* (1664) gibi eserler dil ve edebiyat tarihi açısından mümtaz bir yere sahiptir. *Şecere-i Terâkime*'de Oğuz Han ve neslinden etraflica bahsedilmektedir. O dönemde meydana gelen vakalar, Oğuz boy ve oymakları eserin başlıca muhtevasını oluşturmaktadır. *Şecere-i Türk*'te ise genel olarak Cengiz Han ve evlatlarından bahsedilmektedir. Eseri tamamlamaya ömrü yetmeyen Ebulgazi Bahadır Han *Şecere-i Türk*'te Şeybaniler'e özel bir yer ayırmıştır. Yarım kalan bu eser Ebulgazi Bahadır Han'ın oğlu Anuşa Han buyruğu ile devrin meşhur tarihçilerinden olan *Mahmud b. Molla Muhammed Zaman Urgencî* tarafından sonlandırılmıştır.

Hanlıklar devrindeki edebî hayat genel anlamda iki noktada toplanmıştır. Bu nedenle Hanlıklar devri Özbek dili saray ve tasavvuf çizgisinde edebî eserler vermiştir. Yine bu dönemde tezkirecilik sahasında ciddi çalışmalar yapılmıştır. Mutribî'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sında (1605) 14-16. asırlar arasında Semerkant ve Buhara'da yaşamış 320'nin üzerinde şair ve yazardan bahsedilmektedir.

Orta Asya ve İran'da 17. asırda yaşamış 160'dan fazla şair hakkındaki bilgiler yanında Sübhankulî Han ve döneminin anlatıldığı *Müzekkirü'l-Ashâb* (1692) adlı eser Muhammed Bade Melahâ Semerkandî tarafından kaleme alınmıştır.

Fazlı Nemenganî tarafından yazılan *Mecmua-i Şâirân* (1821) da Hokand hanı *Emir Ömer Han* sarayı etrafındaki 101 şair hakkında bilgi verilmektedir.

¹¹ Bu devir şair ve yazarları hakkında geniş bilgi için bakınız: B. A. Abdullaev (1967). *O'zbek Adabiyoti Tarixi II*, O'qituvchi Nashriyoti. s. 136-376.

Kâri Rahmetullah Vâzıf'ın *Tuhfetü'l-Ahbâb*'ında (1871) 18-19. asırlarda Buhara ve Hokand çevresinde yaşayan 145 şair ve eserleri hakkında malumatlar verilmiştir.

Turdı Firakî (1640-1699-1700) Hanlıklar devri şairlerinin ilklerinden olup Buhara ve Hocend'de yaşamıştır. Özellikle 1680'den sonra türlü zorluk ve sıkıntılarla karşılaşan şair Özbek edebî muhitinde yergi şairi olarak anılmaktadır. Farsça ve Özbekçe yazan Turdî Firakî'den günümüze 18 şiir ulaşabilmiştir. Yönetimi ve idareyi tenkit eden şiirleri halk arasında rağbet görmüştür.

Fergana bölgesi şehirlerinden Hokand'da da çok önemli bir edebî muhit oluşmuştur. Daha sonraları bu muhit *Hokand Edebî Muhiti* adını almıştır (Qayumov, 1961:7).

Sufî Allahyar'ın (1644-1721) başlangıçta Fars-Tacik dilinde yazdığı daha sonra kendisi tarafından Özbek diline şiir biçiminde aktardığı 12.000 beyitlik *Sebâtü'l-Acizin* adlı eseri ve Nakşibendî tarikatına ilişkin yazdığı *Meslekü'l-Muttakîn*'i önemlidir.

Özbek tasavvuf edebiyatının güçlü temsilcilerinden *Babarahim Meşreb* (1653-1711) Nemangan'da doğmuştur. Hallac-ı Mansur, Nesimî ve Nevayî tesirinde kalan Meşreb İstanbul dahil olmak üzere pek çok memleket gezmiştir. Devrin meşhur alimleri ve tasavvuf erbabları ile tanışmıştır. Edebiyatta kalenderliğin sembolü haline gelen şair, Belh hükümdarı tarafından darağacında asılmıştır. Meşreb'in şiirleri *Divan-ı (Divane-i) Meşreb (Kıssa-i Meşreb, Şah Meşreb)* gibi adlarla toplanmıştır. Tasavvufî muhtevalı *Mebde-i Nur* ve *Kimya* eserleri de Meşreb eseri olarak kabul edilmektedir. Şairin Zinde, Mehdi gibi mahlaslar kullandığı da şiirlerinden anlaşılmaktadır (Qosimov vd., 2004:297)..

18. asır şairlerinden Ferganalı *Hocanazar Huveyda* dinî-tasavvufî şiirleri ve eserleri ile tanınmaktadır. Onun *Divan'ı* didaktik ve tasavvufî hususları ele alan *Rahat-ı Dil* destanı (bu destan içinde İbrahim Edhem hikâyesi de mevcuttur) Özbek dil ve edebiyatında önem arz etmektedir.

18 ve 19 asırda yaşamış *Muhammedşerif Gülhanî* nazım ve nesir alanında eserleri olan satirik Özbek şairlerindedir. Onun *Divan'ı* olduğundan bahsedilse de böyle bir esere rastlanılmamıştır. Az sayıdaki Farsça ve Türkçe şiirleri günümüze kadar ulaşmıştır. *Zarbulmesel* adlı satirik eserinde Kelile ve Dimne tarzı anlatım göze çarpar. Yazar çeşitli sembol ve benzetmelerle devrin aksayan taraflarını yergici bir dille anlatır (İlimler Akademisi, 1978:127).

Tarihçi, devlet adamı ve şair olan *Şirmuhammed Munis* (1778-1829) Harezmi'de yetişmiş şairlerdendir. Onun *Firdevsü'l-İkbal* adındaki tarihî eseri eski zamanlardan 1813 yılına kadar olan devreyi anlatmaktadır. Bu eseri Agehî tamamlamıştır. Yaklaşık 10000 beyitten oluşan *Munisü'l Uşşâk* adlı divanı her devirde okunmuş ve defalarca çoğaltılmıştır. *Mirahand*'ın *Ravzatü's-Safa* adlı eserini Özbek diline tercüme eden *Munis'in Arap* alfabesini ithaf ettiği *Sevâd-i Talim* adlı eserleri mevcuttur.

Hanlıklar devrinin kudretli şairlerinden birisi olan *Emirî* mahlaslı şair, devlet adamı ve tarihçi *Emir Ömer Han*, dinî ve tasavvufî şiirlerden oluşan *Divan* ve *Ömername* adlı destan sahibidir. Osmanlı sultanlarından II. Mahmud'un çağdaşı olan Ömer Han, Hokand hanlarından. Onun şiirleri ve edebî mirası Özbek dili içinde ayrı bir yer tutar.

Hanlıklar devri Özbek kadın şairlerinin başında gelen ve kadın şairlerin hocası olarak tanınan *Divan* sahibi *Cihan Hatun Üveysî*¹² Margilanlıdır. 18 ve 19. asırlarda yaşamış olan *Üveysî*, Ömer Han sarayında bulunmuş ve kadın şairlerden *Nadire* ile şiir vasıtasıyla dertleşmişlerdir. 15000 mısralık şiirler toplamı olan *Üveysî* Farsça, Arapça dillerini şair olan babasından öğrenmiştir. Musiki aletlerini kullanmasını da bilen *Üveysî'nin* şiirlerinde musiki, dünya mihneti gibi temalar önemli yer tutar. Onun *Divanı Gönül Gülzarı (Ko'ngil Gulzori)* adıyla

¹² Üveysî ve Nadire hakkında Türkiye'de müstakil bir çalışma yayımlanmıştır: Feridun Tekin (2010). *XIX. Yüzyıl Çağatay Edebiyatının İki Kadın Şairi Üveysî ve Nâdire*, Ankara: Vizyon Yayınevi.

basılmıştır. *Şehzade Hasan, Şehzade Hüseyin* adlı destan ve Vakayat-ı Muhammed Ali Han adlı tarih kitabı da Üveysi'ye atfedilmektedir (Abdullaev, 1967:331-339).

Özbek kadın şairelerinden *Mahlerayim Nadire* (1792-1842) aslen Andicanlıdır. Kadın şairlerden *Üveysi*'nin arkadaşı ve Hokand hanı Emir Ömer han'ın hanımı ve onun vefatından sonra ise devlet başkanı ve yöneticidir. Kudretli şaire olan Nadire Farsça ve Özbekçe şiirler söylemiştir. 10.000 beyitlik şiirler toplamı olan Nadire'nin Türkçe ve Farsça olmak üzere iki Divan'ı vardır. Şiirlerinde genellikle aşk ve ayrılık acısı göze çarpar (Abdullaev, 1967:319). Samimi söylemleri ile dikkat çeken Nadire Begim Özbekçe şiirlerinde *Kamile*, Farsça şiirlerinde ise *Meknune* mahlasını kullanmıştır (Rustembekoğlu, 2008:8-9). Kadın ve kadınlarla ilgili hususlar onun şiirlerinde geniş yer tutar. Buhara hanı Emir Nasrullah tarafından katledilmiştir.

Çok sayıda eser ortaya koyması yönü ile *Ali Şir Nevai* ile kıyaslanan *Muhammed Rıza Erniyazbekoğlu Agehî* (1809-1874) Harezmi şair ve yazarlardandır (Abdullaev, 1967:347). Şair ve devlet adamı Munis amcası olup bir müddet amcasının mirâblık vazifesini devam ettirmiştir. Çok yönlü birisi olan Agehî bilhassa tarihî eser yazıcılığı ve çevirileri ile öne çıkmıştır. Farsça ve Özbekçe yazan Agehî'nin 500'den fazla gazeli olduğu bilinmektedir. Agehî şiirlerini topladığı divanına *Ta'vizü'l-Âşıkîn*¹³ adını verdi. Şiirlerinde Nevaî tarzı söyleyiş dikkat çeker. Onun kendi yazdığı tarihî eserler arasında *Firdevsü'l-İkbâl*, *Zübeddü't-Tevârih*, *Gülşen-i Devlet*, *Riyâzü'd-Devle*, *Câmi'ül Vakayat-ı Sultanî*, *Şahid-i İkbâl* yer almaktadır. Agehî 19. asırda Özbek çeviri-tercüme edebiyatının öncülerindedir. Bu yönüyle edebiyat ve dile yeni bir soluk kazandırmıştır. O Farsça'dan Özbekçe'ye çok sayıda (19 tane) eser tercüme etmiştir. *Mirhand'ın Ravzatü's-Safa*, *Muhammed Mehdi Estrebadî'nin Tarih-i Cihanguşâ-i Nadirî*, *Zeynedin Vâsîfî'nin Bedayü'l- Vakâye*, *Mahmud b. Şeyh Ali Gujduvanî'nin Miftahu't-Talibîn*, *M. Mukim Hiratî'nin Tabakat-i Ekberşahî*, *M. Yusuf Münşî'nin Tezkire-i Mukimhanî*, *Rızakulhan Hidayet'in Ravzatu's-Safa-i Nâsirî*, *Hüseyin Vâiz Kâşîfî'nin Ahlak-ı Muhsinî*, *Keykavus'un Kâbusname*, *M. Vâris'in Zübedtü'l-Hikâyet*, *Şerh-i Delâyilü'l-Hayrat*, *Sadi'nin Gülistan*, *A. Camî'nin Yusuf ve Züleyha*, *Selaman ve İbsal*, *Baharistan*, *Bedreddin Hilalî'nin Şah ve Gedâ*, *Nizamî Gencevî'nin Heft Peyker*, *Hüsrev Dehlevî'nin Heşt Behişt* gibi eserlerini Özbekçeye tercüme etmiştir (Matjon-Sariyev, 2009:137-138).

Yeni Özbek Edebiyatı (19/2-20yy)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkistan coğrafyasında içtimai ve medeni hayatta önemli değişiklikler olmaya başlar. Bu değişmelerin temelinde Türkistan'ın Ruslar tarafından istila edilmesi yatmaktadır. Bu dönemde Cedidcilik hareketi başlamıştır. Bu edebi hareket daha çok Hokand, Hive, Semerkand, Taşkent ve Buhara'da yükselişe geçmiştir.

Hokand'da Mukimî (1850-1903), Furkat (1859-1909), Zevkî (1853-1921), Muhayyir (1845-1918), Osman Hoca Zarî (1838-1916) gibi isimler bu edebî ekolü temsil ederler.

Nemengan'da Nadim (1844-1909), İbret (1862-1937), Sofu Zade (1880-1937), Andican'da Abdürrezzak Bimî (1847-1918), Hocend'de Taş Hoca Esirî (1864-1916), Sayram'dan Yusuf Sayramî (1840-1912), Taşkent'te Kerimbek Kâmi (1865-1922) gibi isimler Hokand'da gerçekleştirilen edebî sohbetlere sıkça katılanlardır.

Hive hükümdarı Firuz, saray çevresinde edebî bir muhit meydana getirmiştir. Bu edebî muhit içerisinde Ahmet Tabibî (1869-1911), Kamil Harezmi (1825-1899), Muhammed Resul Mirza (1840-1922), Avaz Otar (1884-1919) gibi isimler sayılabilir.

Yine bu dönem içerisinde Buhara emirlerinden Abdülehat Han (1822-1911), Hisar Hakimi Evliya Kulubek (Hüseynî) şiir yazar kişilerdir.

Semerkand muhitinde öne çıkan isimler ise Abdulazim Sipendî (1829-1909), Sıddıkî-Azcî (1864-1927), Said Ahmed Vaslî (1870-1925) lerdir.

¹³ Agehî Divanı üzerinde Türkiyede doktora çalışması yapılmıştır: Feridun Tekin (2001), *Agehî Divanı (Ta'vizü'l-Âşıkîn)'nın Dil Özellikleri* (Ses ve Şekil Bilgisi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Bu dönem Özbekçesi ile yazılan edebî ürünlerden oluşan devir 1860'lardan başlayarak Müstakillik devrine kadar gelmiştir.

- a) Marifetçilik Devri
- b) Cedid Devri
- c) Şuralar Devri (Sovyet Devri)
- d) Müstakillik Devri

Marifetçilik Devri Özbek Edebiyatı

Yeni Özbek Edebiyatının ilk dönemini teşkil eden Marifetçilik Edebiyatı devresine Mukimî, Furkat, Zevkî, Avaz Otar, Dilşad Berna, Anber Hatun gibi isimler dahil edilmektedir. Bu devir dil ve edebiyat ürünlerinde halka yöneliş, sade dil ve anlatım göze çarpmaktadır. Bu dönemde ilim ve marifet ön plana çıkmıştır. Halkın günlük yaşantısı edebî eserlere yansımakta, sıradan insanlar roman ve hikâyelerde baş kahraman olmakta, yazı dili konuşma diline yaklaşmakta, sıradan insanların hisleri, heyecanları, hayalleri realist biçimde edebiyata yansıtılmaktaydı (Karimov, 2004:8-11).

Şair, hattat ve musikîşinas olan *Kamil Harezmi* (1825-1899) kendine özgü bir müzik notası oluşturarak buna Harezmi Notası adını vermiştir. Harezmi doğumlu şair hükümdar Muhammed Rahimhan II (Feruz) zamanında divanbeyliği ve benzeri çeşitli görevlerde bulunmuştur. O, 18. asır Fars edebiyatı ürünlerinden Türkmen Ferahî'nin *Mahbubu'l Kulub*'unu ve Fahrettin Ali Safi'nin *Letayifü't Tevayif* ve Mirhond'un *Ravzatu's-Safa* adlı eserlerini Özbekçeye aktarmıştır. Aynı zamanda Divan sahibi olan Kamil Harezmi insanı şiirlerinde sadece ilahi bir yaratık sıfatında değil toplumun türlü sorunlarıyla boğuşan sıradan bir insan gibi de aksettirir. Kamil Harezmi hakkındaki bilgiler son zamanlarda ortaya konulan çeşitli makale ve yazılarla daha sarîh duruma gelmiştir¹⁴. Onun Divan'ı¹⁵ ve seçmelerden oluşan kitap toplamı¹⁶ Taşkent'te neşredilmiştir.

Annesinin çabalarıyla şiire ilgi duyan *Mukimî* (1850-1903) bu devir Özbek edebiyatının meşhurlarındandır. Divan sahibi şair şiirlerinde lirizm, yergi unsurlarını öne çıkarır. 1902 yılında meydana gelen Andican depremi ile ilgili mersiyesi de meşhurdur. *Mukimî* şiirleriyle Özbek dili ve edebiyatına pek çok yenilikler getirmiştir. Hiciv türüne son derece önem veren şair millî düşünce ve toplumsal tenkide dikkat çekmiştir (Qosimov-Jumaxo'ja, 2000:413-427). Seyahatnameyi başlı başına bir tür haline getirmiştir. Özbek edebiyatında seyahatname denilince akla gelen ilk isimlerden birisi kuşkusuz Mukimî'dir. Onun seyahatname türündeki eserleri üzerinde S. Ahmedov bir çalışma yapmıştır¹⁷. Tanobchilar, Toy, Saylov, Moskovchi Boy Ta'rifida, Hajvi Viktor boy, Voq'ei Viktor kabi asarlarida Muqimiy kendi devrinin toplumsal hastalık ve bozukluklarını keskin biçimde tenkit etmektedir (Karimov, 2004:30-41). Mukimî eserleri üzerinde Özbekistan'da çalışma yapan araştırmacıların başında G. Karimov gelmektedir. Karimov, Mukimînin hayatı ve eserlerini ele alan çalışmasını 1970 yılında Taşkent'te yayımlamıştır¹⁸. Bunların dışında şairinin eserler toplamı¹⁹ ve seçme eserler güldestesi²⁰ ayrıca neşredilmiştir.

Devrin bir başka Divan şairlerinden *Zevkî* (1853-1921) Özbekistan'ın Fergana bölgesi şehirlerinden Hokand (Kokan) doğumludur. Devrin meşhur şairlerinden Mukimî ve Furkat ile çağdaştır. Daha çok lirik ve hicvî şiirleriyle öne çıkmıştır. Bu hicviyelerinde daha çok muhammes türünü kullanmıştır. Muhabbet ve sevgi içerikli gazelleri halk tarafından beğenilerek okunmuştur. Özellikle "kelmasa kelmasun netay" redifli gazeli Özbek klasik

¹⁴ Sh. Yusupov, "Komil haqida Yangi Ma'lumot", *Sharq Yulduzi*, 1968, 7-son.

¹⁵ Komil (1975). *Devon*, Toshkent.

¹⁶ Komil Xorazmiy (1961). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent: O'zadabiynashr Nashriyoti.

¹⁷ S. Ahmedov (1986). *O'zbek Adabiyotida Sayohatnoma*, Toshkent.

¹⁸ G. Karimov (1970). *Muqimiy Hayoti va Ijodi*, Toshkent.

¹⁹ Muqimiy (1960-1961). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.

²⁰ Muqimiy (1974). *Asarlar*, Toshkent.

edebiyatının en güzel örneklerinden birisi olarak hesaplanmaktadır. Onun şiirleri sağlığında değil vefatından sonra bir araya getirilerek neşredilebilmiştir²¹. Özbek edebiyatı tarihi yazıcılarından Gulam Kerimov üç ciltlik edebiyat tarihinde Zevki'ye de yer vermiştir (Karimov, 1975:179-218).

19. asır Özbek edebiyatının güçlü kalemlerinden birisi de *Furkat*'tır (1859-1909). Fergana bölgesi ediplerinden olan *Furkat* Özbek dili ve edebiyatı için son derece önemli bir şairdir. O genç yaşta Attar, Hafız, Bedil, Fuzulî, Nevai gibi şairleri okumuştur. Kendisini çok iyi yetiştiren Furkat, şiirlerinde Ferhat mahlasını da kullanmıştır. Mukimî, Muhyî, Zevki, Nadim, Muhayyir gibi şairlerin edebî sohbetlerine katılan Furkat, yirmili yaşlarda Divan meydana getirmiştir (Matjon-Sariyev, 2009:145). Fakat bu Divan günümüze ulaşmamıştır. Furkat Özbek dil ve edebiyat tarihinde renkli bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Dünya sevgisi, gurbet halleri, dini duyuş ve düşünceler, insanın özgürlüğü gibi temalar onun eserlerine yansımıştır. Nesir alanın da eserleri olan Furkat'ın *Ahvalat* (Furkatname, Sergüzeştname), Kavaid-i Çin ve Umurât-ı Siyasî gibi eserleri mevcuttur.

Özbekistan'da yapılan Furkat çalışmaları iki başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi Furkat eserleri seçmeleri²² ve toplamı²³; ikincisi ise onun hayatı (Karimov, 1975:144-178), eserleri²⁴, dünya görüşü ve diğer yönleri hakkında yapılan çalışmalardır.

Anbar Otin (1870-1915) (Anber Hatun) Milli uyanış devri Özbek edebiyatının güçlü şairelerindedir. Anber Hatun da tıpkı Mukimî, Zevki ve Furkat gibi Özbekistan'ın Fergana bölgesindedir. Doğum yeri Fergana vilayetinin başkenti Hokand (Qokan) şehridir (Karimov, 1975:309). Baba tarafı şaire Üveysi'nin akrabasıdır.

Anber Hatun'un Divan'ı bulunmaktadır. Şiirlerinde genellikle kadınların gönül dünyası, duygu, his ve aşk terennümleri görülmekle birlikte devrin sosyal meseleleri de aksetmiştir. Özbek edebiyatında demokrat ve marifetperver şaire olarak anılmaktadır (Karimov, 1975:321). Anber Hatun şiirleri üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fakat yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Şiirlerinden risalesi neşredilmiştir²⁵. Bunun dışında hayatı ve eserleri hakkında Özbek Edebiyatı Tarihinin son cildinde (5. cilt) kendisine yer ayrılmıştır²⁶. Gulam Kerimov'un üç ciltlik Özbek Edebiyatı Tarihi adlı çalışmasının üçüncü ve son cildinde²⁷ *Anber Hatun* hakkında oldukça kapsamlı bir bölüm bulunmaktadır.

Cedid (Yenilik) Devri Özbek Edebiyatı

1900'lü yılların başlarında Özbek sosyal hayatında olduğu gibi edebî hayatta da pek çok yenilik meydana gelir. Bu devreye Cedid (yenilenme, yenilik) adı verilmesinde İsmail Gaspıralı'nın görüşleri ve faaliyetleri etkili olur. İsmail Gaspıralı'nın 1893 yılında Buhara'ya gelerek buranın emirini ziyaret etmesiyle başlayan yenilik hareketleri hız kesmeden devam eder. İsmail Gaspıralı kendine özgü kurmuş olduğu ve "usul-i cedid" adı verilen okulu Buhara'da açtıktan sonra bu yenilikçi akım bütün Türkistan'a hızla yayılmaya başlar. Bu hareket neticesinde Türkistan'ın çeşitli yerlerinde mezkur adı taşıyan okullar açılır.

Özellikle basın-yayın alanında hızlı ilerleme kaydedilir. 1900'lü yılların başlarında onlarca gazete, dergi Özbek dilinde basılmaya başlanır. Bu dönem gazetelerinin ilkinin adı "Terakki" dir. Bu tür gazete ve dergilerde halkı dil ve kültür yönünden birlik ve beraberliğe çağrı yapılır. Milli meseleler ve özgürlük gibi kavramlar dile getirilerek halkın manevi

²¹ Zavqiy (1958). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.

²² Furqat (1959). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent ve Furqat (1980). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.

²³ Furqat (1990). *Asarlar Majmuasi, Ikki jildlik (Arab imlosida)*, Toshkent.

²⁴ N. Jabborov, "Furqat Tanlanma Asarlarining Shinjong Nashri Xususida", *O'zbek Tili va Adabiyoti*, 2001, 5-son,61-64-betlar., N. Jabborov, "Furqat She'riyatida Qur'oni Karim Oyatlarining Talqini, *Imom al-Buxoriy Saboqlari*, 2000, 2-son, 138-139 betlar, N. Jabborov, "Furqat Merosi va Xitoy Manbalari", *Sharq Yulduzi*, 2001, Ikkinchi fasl, 121-127-betlar.

²⁵ Anbar Otin (1970). *She'rlar, Risola*, Toshkent.

²⁶ O'zbek Adabiyoti Tarixi (1980). 5-jildlik, 5-jild, Toshkent.

²⁷ G'ulom Karimov (1975). *O'zbek Adabiyoti Tarixi III, (XIX asrning 2-yarmidan XX asr boshlarigacha)*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti, s. 309-321.

duygularının şahlanması amaçlanır. Bu dönemde çıkan Hürşid adındaki gazeteye meşhur Özbek ediplerinden Münevverkâr Abduraşihanov'un muharrirlik yaptığını görürüz.

Bu devir toplumunda Cedidcilere karşı çıkanlar olmuştur. Özellikle bazı dini gruplar gazete, dergi ve benzeri faaliyetlerin iyi olmadığından yakınmışlardır. Bu kişilere gazete köşelerinden verilen cevaplarda ağır ithamlar ve çekişmeler yaşanmıştır.

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki Özbek dil ve edebiyatında Cedid Devir müstesna bir yere sahiptir²⁸. Modern Özbek dilinin temelleri ve kuruluşu bu dönemde gerçekleşmiştir demek keskin bir ifade sayılmaz. Çünkü roman, hikaye, drama, tiyatro gibi pek çok edebi tür Özbek edebiyatında vücut bulmaya başlamıştır. Özellikle basın-yayın faaliyetlerin artış göstermesi, dergilerin sürekli yayın faaliyetlerinde bulunması kalem sahiplerinin ellerini ve zihinlerini güçlendirmiştir. Bu tür faaliyetlerde kullanılan dilin millî dil olan Özbekçe olması anlaşılma ve anlatma noktasında önemli katkılar sağlamıştır. Milli bir dil ve millî bir edebiyattan söz etmenin mümkün olduğu yıllar Cedid devridir.

Bu dönem cedid okullarının öncülerinden Semerkandlı *Mahmudhoca Behbudî* (1874-1919) hem din adamı, hem öğretmen hem de edebiyatçıdır. Türkistan'daki Cedid hareketinin rehber ve öncülerinden olan *Mahmudhoca Behbudî* Arap, Fars dillerine hâkim olmakla birlikte o devir okullarında ders kitabı olarak okutulmak üzere Tarih-i İslam, Kitabetü'l-Etfâl, Risale-i Esbab-ı Sevâd, Risale-i Coğrafya-i Umranî gibi kitapları hazırlamıştır.

Behbudî, ilk Özbek tiyatro ve drama yazarıdır. *Padarqush/Pederkuş*²⁹ draması 1911 yılında yazılmış ve halk tarafından rağbet görmüş olup Türkistan'ın pek çok yerinde sahnelenmiştir. 24 Şubat 1914 yılında sahnelenmeye başlanan Mahmut Hoca Behbudî'ye ait Pederkuş adlı drama geniş yankılar uyandırmış ve çok beğenilmiştir. A. Samoyloviç 1916 yılında Türkistan'a yaptığı ziyaret sonrasında edindiği izlenimler sonucunda şu sözü söyleme gereği duymuştur. "Türkistan'da yeni bir edebiyat tezahür etmiştir. Bunu bekliyordum... Yeni edebiyatın merkezi Semerkant'tır. Genç kalemlerin ilham kaynağı ise Behbudî Efendidir" (Kasimov, 1997:14).

Onun makalelerinin sayısının yüzlerce olduğu bilinmektedir. Onun eserlerinde insan hakları, hürriyet, vatan sevgisi halkın saadeti gibi hususlar öne çıkar. Behbudî 1919 yılında Özbekistan'ın Karşı vilayetinde yakalanarak katledilmiştir (Matjon-Sariyev, 2009:149). Mezarının nerde olduğu hâlâ bilinmemektedir. Özbekistan'da Behbudî üzerinde yapılan çalışmalar büyük çapta olmayıp daha çok dergi ve gazetelerde onun kahramanlık yönlerini³⁰ ele alır nitelikteki yazılardır. Hacı Muin'in 1923 yılında *Zerefsan* gazetesi (25 Mart 1923) ve *Uçqun* (1923/1. sayı) dergisinde kaleme aldığı yazılar Behbudî'nin doğumu, hayatı ve dünya görüşü hakkındaki en kapsamlı yazılardır. Bunların dışında Begali Kasimov³¹ ve S. Kasimov'un yazar hakkındaki çalışmaları kayda değerdir³². Behbudî'nin hayatı ve eserleri A. Aliev tarafından kaleme alınmıştır³³. Behbudî eserlerinden seçmeler ise müstakillikten sonra iki kez neşredilmiştir³⁴.

Şair, yazar, mütefekkir, devlet adamı, siyasetçi ve Özbek edebiyatının kurucularından sayılan Buharalı *Abdurauf Fitrat* (1886-1938) çok yönlü bir yazardır. 20. asır Özbek yazı dili ve edebiyatının kuruluşunda önemli bir yere sahip olan Fitrat'ın dil, edebiyat, sanat, vb alanlarda yüzlerce makalesi mevcuttur. Fitrat milli uyanış devri Özbek edebiyatının esasçılarından birisidir. Mahmudhoca Behbudî gibi eğitici ve Cedid hareketine yöne verici isimlerin en başta

²⁸ Cedid devri edebiyatı hakkında kapsamlı bilgi için bakınız: Naim Karimov v.d. (1999). *XX. Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti, s. 13-30.

²⁹ Bu drama hakkında geniş bilgi ve değerlendirmeler için bakınız: Shuxrat Rizaev (1997.) *Cadid Dramasi*, , Taşkent: Şark Neşriyatı, s. 52-60 ve 135-149.

³⁰ S. Ahmedov, "O'limdan Qo'rqmagan Mutafakkir", *Sovet O'zbekistoni San'ati*, 1989, 2-son., Sh. Rizaev "Padarkush Yohud Samarqand Tarixidan Lavhalar" *Vatan Gazetasi*, 1994, 39-son.

³¹ B. Qosimov, "Karvonboshi", *Yoshlik Jurnoli*, 1990 yil, 1-son.

³² S. Qosimov, "Behbudiy va Jadidchilik" *O'zbekiston Adabiyoti va San'ati*, 1990 yil 19, 26 Yanvar.

³³ A. Aliev (1994). *Mahmudxo'ja Behbudiy*, Toshkent.

³⁴ Behbudiy (1997-1999). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.

gelenlerinden birisidir. Fitrat da tıpkı Mahmudhoca Behbudî gibi Türkiye'ye gelen ve burada bir müddet kalan isimlerdendir. Fitrat Ceditciler yardımı ile İstanbul'a gelmiştir. 1909-1913 yılları arasında İstanbul'da kalan Fitrat buraya nasıl geldiğini, eğitim hayatını, dünya görüşündeki değişimleri ve nasıl Pantürkist olduğunu bizzat kendisi anlatır (Fitrat, 1996:242). 1913 yılında tekrar Buhara'ya dönen Fitrat Karşı ve Şehrisebz şehirlerinde yeni okullar açmıştır. Kendisini eğitim ve kültür alanındaki faaliyetlere adanmış Fitrat 1923-1924 yılları arasında Moskova ve Petersburg'da bulunmuş ve burada dil dersleri vermiştir. Petersburg (Leningrad) Devlet Üniversitesi tarafından profesörlük (1924) unvanı almıştır (Matjon-Sariyev, 2009:151).

Fitrat'ın Taşkent'te bulunduğu sıralarda yaptığı en dikkate değer işlerden birisi de mevcut rejime karşı Özbek halkının isyanını, sesini duyurabileceğini düşündüğü *Çağatay Grungı* adlı topluluğun kurulması ve burada üye olarak yer almasıdır. 1918'in sonları 1919'un başlarında *Çağatay Grungı* resmen çalışmalarına başlamıştır. Bu oluşumun üyeleri arasında Fitrat, Kayum Ramazanov, Şarasul Zunnun, Elbek, Şakircan Rahimi, Gulam Zaferi, Mir Molla Şermuhamedov, Gazi Yunusov, Çolpan, Batu, Sancar Sıddikov, Mennan Remzi ve Uygur gibi isimler de yer almaktadır (Said, 1974:81-82).

Fitrat'ın bütün Türk dili ve edebiyatı için en mühim yönlerinden birisi de kuşkusuz Kutadgu Bilig'in Fergana nüshasını Taşkent'e getirmesi ve bugüne kadar ulaşmasındaki gayretidir. Buharalı araştırmacı ve yazar Abdurauf Fitrat daha önceden ismini duyduğu söz konusu Kutadgu Bilig nüshanın peşine düşer. 1924 yılında Nemengan'a giderek nüshanın sahibi Muhammed Hacı İşan Lalereş ile görüşür. Ve ondan nüshayı almaya müyesser olur. Abdurauf Fitrat nüshayı Taşkent Esasi Kütüphanesine teslim eder (Üşenmez, 2010:5).

İstanbul'da bir grup Türkistanlı arkadaşları ile Buhara Umumi Maarif Cemiyeti'ni kuran Fitrat ilk eserini olan *Münazara'yı* İstanbul'da iken yazmıştır (Qosimov, 1992:170). Fakat bu eserin dili Farsçadır. Münazara; Hindistan' da geçmektedir. Buharalı bir müderris ile Avrupalı birisinin pek çok konuyla birlikte, usul-i cedit hakkında fikrî münazaralarını ele almaktadır. Aslında buradaki Buharalı müderris Fitrat'ın kendisidir. Özbekistan ayrılığı ve Avrupa'ya yaklaşma Fitrat'ı pek çok yönden etkilemiş bakış açısında büyük değişimlere vesile olmuştur. Fitrat bir nevi şiirler toplamı biçimindeki ikinci eseri olan *Sayha'* (1911) da vatan özlemi, Buhara sevgisi, bağımsızlık gibi duyguları dile getirir (Qosimov, 1992:170).

Abdurauf Fitrat'ın gramer ve hakkında yazdığı kitapların büyük kısmı dönemin Cedit okulları için ders kitabı niteliğinde hazırlanmıştır. Özbekçenin gramerini ele aldığı iki kitap çalışması *Sarf I* (Özbek Tili Qoidalari Tugrisida Bir Tacriba³⁵) ve *Nahv II* (Özbek Tili Qoidalari Tugrisida Bir Tacriba³⁶), Kayyum Ramazan ve Şakircan Rahimi ile birlikte hazırladığı *Ana Dili*³⁷, Tacikçenin kaidelerini yazdığı Tacikçe dilbilgisi kitabı³⁸ bunlar arasındadır. Onun en mühim çalışmalar arasında sayılabilecek olan *En Eski Moğol Dili Lügatı* (Boltaboev, 2007:251) ne yazık ki neşredilmemiştir.

Yazarın edebî alandaki ders kitabı çalışmaları arasında Köktürk, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak edebî sahasına ait ürünlerden örnekler verdiği *Eng Eski Turk Adabiyoti Namunalari*³⁹ (1927), Eski Özbek edebiyatı dil devresine ait metin örneklerinden oluşan *Özbek Adabiyoti Namunalari*⁴⁰ (1929), ilkökul öğrencileri son sınıflar için ders kitabı olarak hazırladığı ve Bakü'de basılan *O'quv*⁴¹, *Sharq Shaxmati* (1928), *Özbek Klassik Musiqasi va Uning Tarixi*

³⁵ Fitrat (1923, 1925, 1926, 1927, 1929). *Sarf, Özbek Tili Qoidalari Tugrisida Bir Tacriba, Birinchi Kitob*, Samarkand-Toshkent: Özbekiston Davlat Nashriyoti.

³⁶ Fitrat (1925, 1926, 1927, 1930). *Naxv, Özbek Tili Qoidalari Tugrisida Bir Tacriba, Ikkinchi Kitob*, Samarkand-Toshkent: Özbekiston Davlat Nashriyoti, (son baskı Latin alfabesindedir).

³⁷ Abdurauf Fitrat vd. (1918). *Ona Tili*, Toshkent.

³⁸ Fitrat (1930). *Qayidahoyi Zaboni Tociki*, Toshkent.

³⁹ Fitrat (1927). *Eng Eski Turk Adabiyoti Namunalari, Adabiyotimizning Tarixiy Uchun Materiallar*, Samarkand-Toshkent: Özbekiston Davlat Nashriyoti.

⁴⁰ Fitrat (1928). *Özbek Adabiyoti Namunalari I*, Toshkent, Samarkand: O'znashr.

⁴¹ Fitrat (1917). *O'quv*, Baqu, ve Buhara: Maarif Kütüphanesi.

(1927), Fors Shoiri Umar Hayyom⁴² (1929), edebiyat öğretmenleri ve heveslileri için bir el kitabı ve derslik olarak hazırladığı edebiyat ve sanata dair teknik bilgiler yanı bir çeşit edebiyat bilgi ve teorisi kitabı olan Edebiyat Kaideleri⁴³ (1926), bu çalışma Hamidulla. Baltabayev tarafından 1995 yılında yeniden neşredilmiştir⁴⁴. San'atning Mansha'i (1926), Aruz Haqida⁴⁵ (1936) isimli eserleri de onun edebiyat nazariyesi alanında kaleme aldığı önemli çalışmalardandır.

Aynı zamanda önemli bir tiyatro ve drama yazarı olan Fitrat'ın *Temür Sağanası* (1918), *Oğuzhan* (1919) *Hind İhtilalcileri* (1921), *Eba Müslim* (1916), *Çın Seviş* (1920), *Ebulfeyz Han* (1921), *Begican* (1916), *Rehber-i Nejat* (1915), *Aile* (1916), *Arslan* (1926) vb çok sayıda tiyatro ve draması mevcuttur. Kıyamet ve *Mevlud-i Şerif* (1916) eserleri ise dini niteliktedir. Bu eserler Özbeklerde milli bilincin uyanması ve geçmiş devir edebiyatının okunması ve canlanmasında öncü olmuştur. Yurt dışında eğitim alan Türkistanlı arkadaşlarıyla birlikte Fitrat, daha yenilikçi fikirler ileri sürerek Ceditçi büyüklerinden bazı taleplerde bulunmuştur. Değişim doğrultusunda olan talepler Ceditçileri eski ve yeni yani, sağ ve sol diye ikiye bölmüştür. Sağ kanadın başını Abdulvahid Buhanov, sol kanadın başını ise Fitrat çekmiştir (Qosimov, 1994:82). Fitrat'ın bu dönemdeki görüşleri; 20. yüzyıl başındaki Özbek tiyatrosuna ait dramaların nadir örneklerinden olan yukarıdaki eserlerin meydana getirilmesinde etkili olmuştur.

Özbekistan'daki Fitrat çalışmaları 1980 sonrası ağırlık kazanmaya başlamıştır. Fitrat eserleri gerek seçme gerekse toplamalar⁴⁶ olmak üzere neşredilmiştir⁴⁷. Begali Kasimov, Hamidulla Baltabayev ve İ. Ganiyev gibi araştırmacılar Fitrat üzerine irili ufaklı çok sayıda çalışma yapmışlardır. Bunlardan İ. Ganiyev Fitrat'ın dramaları⁴⁸ üzerine Hamidulla Baltabayev⁴⁹ ise 20. asır Özbek edebiyatında Fitrat'ın yeri ve önemi hususunda doktora çalışmaları yapmışlardır. Hamidulla Baltabayev çeşitli makalelerini topladığı eserin büyük kısmını Fitrat üzerine yazdığı makalelere ayırmıştır⁵⁰. Bunların dışında Hamidulla Baltabayev'in Fitrat üzerine yaptığı çalışmalar⁵¹ Fitrat eserlerini toplama açısından çok önemlidir. Nitekim yazarın kendisi ile yaptığım görüşmede Fitrat çalışmalarına ve gayretine şahitlik etmiştim. Fitrat'ın dil ve gramer çalışmalarını derli toplu biçimde ele alan çalışma ise M. M. Kurbanova tarafından neşredilmiştir⁵². Fakat bugüne kadar Fitrat eserleri toplu biçimde neşredilmemiştir. Fitrat eserlerini toplamak için öncelikle Fitrat'ın gezdiği ülkeleri ve oradaki çalışmalarını kayıt ve belgelerle ele almak gerekmektedir. Bir de değişen alfabeler Fitrat eserlerini toplama ve değerlendirmede zorluk olarak araştırmacıların karşısına çıkmaktadır.

Ceditcilik hareketinin öncülerinden olan *Abdulla Avlanî (Abdulla Avloniy)* (1878-1934) dönemin Turan gazetesi yazarlarından. Taşkent doğumlu yazar, Cedit devri edipleri arasında eğitimci yönü ile öne çıkar ve çocuk edebiyatı çalışmaları ile dikkat çeker. Abdulla Avlanî, eğitime, edebiyata ve tiyatro çalışmalarına önem vermiştir. Özbekistan'da çocuk edebiyatı, marifet ve pedagoji denilince akla gelen ilk isimlerin başında Abdulla Avlanî gelmektedir. Özbek çocuk edebiyatı antolojisinin (Adashboyev-Akbar, 2006:25-28) şiir kısmı Abdulla Avlanî ile başlar. Yetiyecek neslin ahlakî yönden de faziletli olmasını ister. Yazdığı kitaplar tıpkı diğer Cedit yazarlarının gibi ders kitabı olarak kullanılmıştır. Çok yönlü yazar

⁴² Fitrat (1929). *Fors Shoiri Umar Hayyom*, Toshkent-Samarkand: Qizil Qalam O'zbekiston Inqilob Yazuvchilari Camiyati O'z Nashri, Fitrat, *Tanlangan Asarlar 2 jild* s. 134-172 (nashr: Xamidulla Boltaboev).

⁴³ Fitrat (1926). *Adabiyot Qoidalari*, Toshkent, Samarkand.

⁴⁴ Xamidulla Boltaboev (1995). *Adabiyot Qoidalari*, Toshkent: O'qituvchi.

⁴⁵ Fitrat (1936). *Aruz Haqida (O. Xoshim taxriri ostida)*, Toshkent: O'zSSR Fanlar Ko'miteti Nashriyati ve daha sonra O'qituvchi, Toshkent, 1997. 80 sayfa.

⁴⁶ F. Hocaev (1976). *Tanlangan Asarlar (3 cilt)*, Toshkent.

⁴⁷ Abdurauf Fitrat (1996). *Çin Seviş-Şiirler, Dramalar, Makaleler*, Taşkent: Gafur Gulam Namındaki Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.

⁴⁸ I. G'aniev (1998). *Fitrat Dramalari Poetikasi*, Toshkent.

⁴⁹ Xamidulla Boltaboev (1996). *20 Asr O'zbek Adabiyotshunosligi va Fitratning Ilmiy Merosi*, Toshkent.

⁵⁰ Xamidulla Boltaboev (2004). *Mumtoz So'z Qadri*, Toshkent., Adolat Nashriyoti., s.79-146.

⁵¹ Xamidulla Boltaboev (1996). *Fitratning Ilmiy Merosi*, Toshkent: Xazina Nashriyoti., Xamidulla Boltaboev (1996), *Fitrat Adabiyotshunos*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti., Xamidulla Boltaboev (1992), *Abdurauf Fitrat*, Toshkent., Xamidulla Boltaboev (2000, 2002, 2006). *Fitrat, Tanlangan Asarlar, 1-4 tom.* – Toshkent.

⁵² Muxabbat Qurbonova (1997). *Abdurauf Fitrat va O'zbek Tilshunosligi*, Toshkent: Universitet Nashriyoti.

ve eğitimci olan Avlanî Hicran, Nabil, İndemes, Molla Avlanî, Şapalak, Süreyya, Çal, Çegibay vb takma adlarla anılmıştır (Matjon-Sariyev, 2009:155). Yazar 1934 senesinde doğduğu şehir olan Taşkent'te vefat etmiştir (1934).

Abdulla Avlanî, Muallim-i Evvel (Birinci Muallim)⁵³ (1909), Muallim-i Sani (İkkinchi Muallim) (1912), Türkî Gülistan Yahut Ahlak⁵⁴ (1913), Gülistani Mekteb (1913), Edebiyat Yahut Millî Şiirler (1909-1916) adlı ders kitapları ve rehber kitaplar hazırlamıştır. Abdulla Avlanî'nin Türkî Gülistan Yahut Ahlak adlı eseri Özbek edebiyatına damgasını vurmuştur. Özbekler arasında çok sevilen bu eser İranlı edip Sadî'nin Gülistan eserinden ilham alınarak kaleme alınmıştır. Millî ve manevî değerlere sahip insanın vasıflarını anlatan bu çalışma Abdulla Avlanî ile özdeşleşmiştir. Avlanî'nin bu eseri çok sayıda baskı yapmıştır. İlk baskısı 1913 yılında taşbasma tekniği ve Arap alfabesi ile Taşkent İlin basımevi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu baskının müstensihisi Abduselam Abdurahimoğlu'dur. Eserin ikinci baskısı 1917 yılında yine Taşkent'te Arap alfabesi ile basılmıştır. İkinci baskının müstensihisi ise Abdulmennan ibn Abdulmecit'tir. Eserin üçüncü baskısı 1967 yılında O'qituvchi yayınevi tarafından çeşitli düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında 4. baskıyı yapan O'qituvchi neşriyatı eserin Arap alfabeli asıl metni ve Kiril alfabeli yeni metnini kitaba dahil etmiştir. Ayrıca eserin daha kolay anlaşılması için zor sözler lügatçesi eklenmiştir. Eserin beşinci baskısı ise 1998 yılında Maneviyat yayınevi tarafından yapılmıştır.

Advakatlik Asan mı? (1914) Pinek (1916), Biz ve Siz (1917), Boran, İki Muhabbet gibi piyesleri, Tilki ile Karga (masal), Hasat Belası (hikaye) ve çeşitli makale, şiirleriyle Özbek Edebiyatının güçlü temsilcilerinden birisidir.

Özbekistan'da Abdulla Avlanî çalışmaları bağımsızlıktan sonra hız kazanmıştır. Yazarın eserleri iki cilt halinde yayımlanmıştır⁵⁵. Birinci cilt şiirler ve ibretlerden oluşmaktadır. Eser Begali Kasimov tarafından yayına hazırlanmıştır. Yine Begali Kasimov, Abdulla Avlanî üzerine en kapsamlı çalışmalardan birisini yapmıştır⁵⁶. Avlanî eserleri muhtelif zamanlarda⁵⁷ Taşkent'te neşredilmiştir. Özbekistan Alişir Nevaî Dil ve Edebiyat Enstitüsü ilmî sekreteterliği görevini yürüten Rahmetulla Berekeyev Özbek çocuk edebiyatı çalışmaları ile bilinen bir isimdir. Onun Abdulla Avlanî eserleri üzerine yaptığı çalışmalardan birisi Özbek çocuk edebiyatında Abdulla Avlanî'yi en kapsamlı ve mükemmel biçimde ele almaktadır⁵⁸. Yine Rahmetulla Berekeyev, Abdulla Avlanî'nin İslam ve nebiler tarihine ait eserini yayına hazırlayarak neşretmiştir⁵⁹.

Özbek Cedid yazarlarından *Hamza Hekimzade Niyazî* (1889-1929) güçlü bir eğitimci ve tiyatro yazarıdır. Fergana vilayetinin başkenti olan Hokand (Qo'kan) doğumlu yazarın *Yengil Edebiyat* (1914), *Okış kitabı* (1914), *Kıraat kitabı* (1915) gibi ders kitapları mevcuttur. Özbek diline tiyatro ve şiirleriyle önemli ölçüde katkı veren (Mirzaev-Shermuxeamedov, 1993:77) şairin *Divan-ı Nihanî* (Nihanî şairin mahlasıdır) şiir toplamları yanı sıra nesir örnekleri olarak *Yengi Saadet* (Yangi Saodat-1914) ve *Uçraşuv* (Uchrashuv-1915) isimli romanları milli karakterler taşıyıp dil açısından müstesna bir yere sahiptir. *Perenji Sırları*, *Burungi qozilar yoki Maysaraning ishi* (1926), *Zehirli Hayat Yahut Aşk Kurbanları/ Zaharli hayot yoxud ishq qurbonlari* (1916) adlı dramaları Özbek dramasının yükseliş basamaklarını oluşturmaktadır.

20. yüzyılın önde gelen yazarlarından Komil Yashin (1909-1997) *Hamza Hekimzade Niyazî*'nin hayatını *Hamza* adlı romanı ile ebedileştirmiştir. Onun eserlerindeki ana tema milli bağımsızlık, özgürlük, eğitim ve genç kuşakların yetiştirilmesidir. *Hamza Hekimzade Niyazî*

⁵³ Abdulla Avloniy (1998). *Tanlangan Asarlar 2 tomlik*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.

⁵⁴ Abdulla Avloniy (1998), *Turkiy Guliston Yoxud Axloq, Tanlangan Asarlar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.

⁵⁵ Abdulla Avloniy (1998). *Tanlangan Asarlar I-II Jildlar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.

⁵⁶ Begali Qosimov (1979). *Abdulla Avloniy*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.

⁵⁷ Abdulla Avloniy (1978). *Toshkent Tonggi*, Toshkent. Abdulla Avloniy (1993). *O'san Millat*, Toshkent., Abdulla Avloniy (1978), *Milliy Uyg'anish*, Toshknet.

⁵⁸ Raxmatulla Barakaev (2004). *O'zbek Bolalar Adabiyoti Va Abdulla Avloniy İjodi*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

⁵⁹ Abdulla Avloniy (2008). *Muxtasar Tarixi Anbiyo va Tarixi Islom*, (Raxmatulla Barakaev), Toshkent: Toshkent Islom Universiteti Nashriyoti.

Özbek edebiyatında tiyatro alanındaki çalışmaları ve Özbek tiyatrosunun oluşumuna katkıları ile hatırlanmaktadır. Belki de yazarın bu yönünün ağır basmasından olacaktır ki Taşkent'teki en büyük tiyatro binasına onun adı verilmiştir. Bunun dışında Hamza ismi Özbekistan'da pek çok yere verilmiştir. Taşkent metrosunun duraklarından birisine ve Taşkent şehri merkez tümenlerinden bir tanesine de Hamza adı verilmiştir.

Yazılı Özbek edebiyatında *Hamza Hekimzade Niyazî*'den kaynaklar arasında çeşitli edebiyat tarihleri zikredilebilir⁶⁰. Bunların dışında *Hamza Hekimzade Niyazî*'nin eserleri bir bütün halinde (5 cilt) neşredilmiştir⁶¹. M. Rahmanov Özbek tiyatroculuğu açısından onun eserlerini ele almıştır⁶². Yunus Sultanov onun hayatı ve eserlerini⁶³, L. Kayumov ise *Hamza Hakimzade Niyazî* eserlerinden seçmeleri iki cilt halinde neşretmiştir⁶⁴. Modern Özbek edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla öne çıkan araştırmacı ve üniversite hocası akademik Naim Kerimov 20. asır Edebiyatı üzerine yaptığı araştırmalar sonucu *Hamza Hekimzade Niyazî*'nin az bilinen Taşkent yılları ve onun Çolpanla olan ilişkisini ortaya koyar⁶⁵.

Özbek roman yazıcılığının önemli isimlerinden *Abdulla Kâdirî/Abdulla Qodiriy* (1894-1938) özellikle tarihî roman yazıcılığında öne çıkan isimlerdendir. 1894 yılında Taşkent'te dünyaya gelen *Abdulla Kâdirî* Özbek edebiyatında abideleşmiş bir şahsiyettir. 1937 yılında hapsedilen *Abdulla Kâdirî*, fikirdaşları Çolpan ve Fıtrat gibi Sovyet rejimi tarafından katledilmiştir.

Abdulla Kâdirî Özbek roman yazıcılığının kurucusu olarak kabul edilir. Doğu ve Batı edebiyatını kendi bünyesinde sentezleyen Abdulla Kâdirî roman yazma hevesini Arap ediplerinden *Zeydannî*'den aldığını belirtir. Eserlerinde Kadirî, Culgunbay, Taşpolat, Avsar, Dübül, Şigoy gibi takma adlar kullanmıştır (Matjon-Sariyev, 2009:159). İlk Özbek romanı olarak kabul edilen *O'tgan Kunlar/Ötken Künler* (1925) halkın milli ve manevi duygularını harekete geçirmek maksadı ile yazılmış bir romandır. Abdulla Kadirî, bu eserin yazımı için malzeme toplamaya 1917-1918 yıllarında başlamış; eserin ilk bölümlerini 1922 yılında İnkılab adlı dergide neşretmiştir (Matjon-Sariyev, 2009:161). 1925-1926 yıllarında üç bölüm halinde basılan romanda tasvir edilen olaylar, Özbek halkının tarihinde mühim bir devri içine almaktadır. Ötken Künler çeşitli siyasi-içtimaî, manevi ahlakî meselelerin ele alındığı Ötken Künler, roman kahramanları *Atabek (Otabek)* ve *Kümüş'ün* (Kumush) yaşadıkları gönül ilişkisi çerçevesinde Özbek aile yapısı, toplum içinde kadının bulunduğu yer ve taşıdığı önem esas olmak üzere yurt-millet bağımsızlığı ana fikri etrafında şekillenmektedir. İlk Özbek romanı olan *Ötken Künler*, Ahsen Batur tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır⁶⁶. 2005 Selenge Yayınlarından⁶⁷ çıkan roman 2009 yılında ise İleri Yayınları⁶⁸ vasıtası ile okurla buluşmuştur. Özbek edebiyatı alimlerinden Azat Şerafiddinov II. Dünya Savaşı yıllarında okuduğu *Ötken Künler* romanının o devirde yasak olduğunu ve bu romanı bulmak için çektiği sıkıntıları ibretli biçimde anlatır. Ona göre *Ötken Künler*, Kutluk Kan, Kece ve Kündüz gibi romanlar Özbek gençlerinin milli bilinç sahibi olmasında manevî değerlerine sahip çıkmasında son derece önemli olmuştur (Şerafiddinov, 1991:185).

⁶⁰ Saydulla Mirzaev-Said Shermuxamedov (1993). *Hozirgi Zamon O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti s. 77-94, N. Karimov v.d. (2004). *Adabiyot*, Toshkent: O'qituvchiNashriyoti s. 88-102, Naim Karimov ve diğeri (1999). *XX. Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti. s. 92-113. Safo Matjon, Sharofjon Sariyev (2009). *O'zbek Adabiyoti*, Toshkent, s. 156-158, S. Mirzayev, "Hamzaşunasluk Ufklari", *Özbek Tili ve Edebiyatı Dergisi*, 1989/I, S. Olim v.d (2006). *Adabiyot*, Toshkent: G. G'ulom Nomidagi Nashriyot-matbaa ijodiy uyi, s.161-176, S. Ahmedov v.d (2007). *Adabiyot*, Toshkent: Sharq Nashriyoti, s. 286-296.

⁶¹ Hamza Hakimzoda Niyoziy (1988-1990). *To'la Asarlar To'plami*, Besh jildlik, Toshkent: Fan Nashriyoti.

⁶² M. Rahmonov (1959). *Hamza Hakimzoda Niyoziy va O'zbek Teatri*. Toshkent.

⁶³ Y. Sultonov (1979). *Hamza*, Toshkent.

⁶⁴ L. Qayumov, (1981, 1983) *Saylanma, Ikki tomlik*, Toshkent.

⁶⁵ Naim Karimov (2008). *20. Asr Adabiyoti Manzoralari*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti, s. 130-158.

⁶⁶ Abdullah Kadiri (1993). *Ötgen Künler-Geçmiş Günler* (çev: Ahsen Batur), İstanbul: ART Yayınları.

⁶⁷ Abdullah Kadiri (2005). *Ötgen Künler-Geçmiş Günler* (çev: Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.

⁶⁸ Abdullah Kadiri (2009). *Ötgen Künler-Geçmiş Günler* (çev: Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.

Abdulla Kadirî, Ötken Künler romanından sonra ikinci ve önemli romanlarından *Mehrobdan Chayon/Mihraptan Çayan*'ı 1918 yılında tamamlamıştır. Eser ilk olarak 1929 yılında Semerkant'ta basılmıştır. Bu romanda Enver ve Rânâ adlı sevgililerin mutluluk yolundaki türlü maceralarını anlatılmaktadır.

1934 yılının köy hayatını anlatan *Obid Ketmon/Abid Ketman* (1934) kıssası da Abdulla Kadirî'nin önemli eserlerinden birisidir. Bunlar dışında yazarın Emir Ömerhanın Kenizeği, Namaz Öğrı ve Dehşet adlı romanlar yazma niyetinde olduğu bilinmektedir.

Roman yazıcılığının yanı sıra tiyatro (Baxtsiz Kuyov/Bahtsız Damat, Pederkuş piyesinden etkilenilerek yazılmıştır), şiir (Fikr Aylagil/Düşün, To'y/Toy, Millatimğa/Millette, Ahvolimiz/Ahvalimiz 1914-15 yılları arasında), hikayeleri (Jinlar Bazmi/Cinler Bezmi, Juvonboz/Cuvanbaz, Uloqda/Ulakda) ile Özbek dil ve edebiyatında abide şahsiyetlerden biri olmuştur.

Abdulla Kadirî'nin 1920 ortalarında yazdığı hicvî eserlerinde (Kalvak Maxzumning Xotira Daftaridan, Toshpo'lat Tajang Nima Deydir?) hurafeliği ve batıl inancı yıkmaya çalışmıştır. Bu eserlerde Cedid edebi hareketinin halkı eğitime ve yönlendirme fikri düşüncesi göze çarpmaktadır.

Abdulla Kadirî, roman, tiyatro çalışmalarının yanı sıra tercüme ve dil çalışmalarında da isminden söz ettirmektedir. Kazan'da basılan *To'la ruscha-o'zbekcha lug'at* (1934) adlı Rusça-Özbekçe sözlük çalışmasında üye olarak bulunmuştur. Bunların dışında meşhur Tatar alimi Abdulla Şinasî'nin *Fizika* (1928), Gogol'un *Üyleniş* (1935), Çehov'un *Alçazar* (1936) adlı eserlerini Özbekçeye tercüme etmiştir.

Abdulla Kadirî üzerine yapılan çalışmalar Özbekistan'la sınırlı kalmamış dünya sathına yayılmıştır. Bahadır Kerimov⁶⁹ Abdulla Kadirî üzerine yoğunlaşmıştır⁷⁰. Modern Özbek edebiyatı âlimlerinden Ömerali Narmatov'un Abdulla Kadirî çalışmaları da kayda değer niteliktedir⁷¹. Abdulla Kadirî'nin oğlu Habibulla Kadirî babası hakkındaki bilgi veren ve hatıra biçimindeki eserleri kaleme almıştır⁷². Onun romanları ve Özbek romanı kurucusu sıfatındaki çalışmalar çeşitli dillerde yayımlanmıştır. Özellikle Amerika ve Almanya'da yapılan çalışmalar ve roman tercümeleri dikkate değerdir. Ötken Künler, Mihrabtan Çayan ve Abid Ketman eserleri İngilizce, Rusça, Almanca gibi çok sayıda dünya diline aktarılmıştır.

Nitekim 1991 yılında Abdulla Kadirî gıyabında Nevai adlı devlet mükafatına layık görülmüştür. Özbeklerin bağımsızlığın ilk yılında Abdulla Kadirî'yi bu şekilde ödüllendirmesi yerinde ve manidardır. Nitekim bağımsızlığın üçüncü yılında, 1994'te ise edip *müstakillik* üstün madalyası (orden) ile ödüllendirilmiştir. 2004 yılında yazarın doğumunun 110. yılı münasebeti ile bir anma programı yapılmış yazar, hayatı ve eserleri hakkında bir çalışma neşredilmiştir⁷³.

Abdulla Kadirî'nin eserleri bağımsızlıktan sonra neşredilmeye başlanmıştır. İlk Özbek romanı olan Ötken Künler ve ikinci büyük romanı Mihrabdan Çayan 1992 yılında neşredilmiştir⁷⁴. Yazarın bütün eserleri ise 1995 yılında neşredilmiştir⁷⁵.

Modern Özbek dilinin oluşumuna ve kuruluşuna en çok katkı veren şair ve yazarlardan biri de kuşkusuz *Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon/Çolpan* (1898-1938)'dir. 1898 Andican doğumlu edip eserleriyle Özbek edebiyatına yeni türler katmıştır. Özbek Millî Tiyatrosunun

⁶⁹ Bahodir Karimov (2003). *Qodiriy Qadri*, Toshkent: Abdulla Qodiriy Nomidagi Xalq Merosi Nashriyoti.

⁷⁰ Bahodir Karimov (2006). *Abdulla Qodiriy: Tanqid, Tahlil va Talqin*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

⁷¹ Umarali Normatov (1994). *Qodiriy Bog'i*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti., Umarali Normatov (1996). *O'tkan Kunlar Hayrati*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.

⁷² Habibulla Qodiriy (1984), *Atam Xaqida (Xotiralar)*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti, Habibulla Qodiriy (1986). *Abdulla Qodiriy Zamondoshlari Xotirasida*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti, Habibulla Qodiriy (1985). *Turmush Saboqlari (Xotira, hikoyalar va rivoyatlar)*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

⁷³ *Ozodlik va Istiqolol Kuychisi*, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, Toshkent, 2004.

⁷⁴ Abdulla Qodiriy (1992). *O'tgan Kunlar, Mehrobdan Chayon (romanlar)*, Toshkent.

⁷⁵ Abdulla Qodiriy (1995). *To'la Asarlar To'plami, 1-jild. She'rlar, Hikoya va Ocherklar, Hajoiyalar*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

kurucularından kabul edilmektedir. Çolpan, Hamza Hakimzade Niyazi, Abdulla Kadirî, Fitrat, S. Aynî gibi Özbek edipleri ile aynı safta olup Modern Özbek edebiyatında mühim bir yere sahiptir (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993:138).

Çolpan'ın Do`xtur Muhammadyor, Adabiyot Nadir?, Vatanimiz Turkistonda Temir Yo'llar gibi ilk makale ve hikayelerinde ve bu tarz şiirlerinde Cedid hareketinin izleri görülür.

Çolpan'ın *O`zbek Yosh Shoirleri/Özbek Genç Şairleri* (1923), *Go`zal Yozg`ichlar/Güzel Yazgıçlar* (1925), *Adabiyot Parchalari/Edebiyat Parçaları* (1926) gibi dergilerde neşredilen şiirleri ve kendi şiirlerinden oluşan *Uyg`onish/Uyanış* (1922), *Buloqlar/Bulaklar* (1923), *Tong Sirlari/Tan Sırları* (1926), *So`z/Söz* (1935) gibi şiir toplamları yeni Özbek şiirinin oluşumunda önemli pay sahibidir.

Rus yazar Puşkin'in Dubrovskiy, Boris Godunov asarlarını, Gorki'nin Ona/Ana romanı ve Egor Bulichev piyesini, Şekspir'in Hamlet dramasını Özbek Türkçesine tercüme eden Çolpan bu yönüyle sadece Özbek edebiyatında değil tüm dünya edebiyatında isminden söz ettiren edip konumuna gelmiştir.

Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın Kecha va Kunduz/Gece ve Gündüz (1936) romanı, Do`xtur Muhammadyor/Doktor Muhammedyar (1914), Qor qo`ynida lola/Kar Koynunda Lale, Novvoy qiz/ Navvay Kız, Oydin kechalarda/Aydın Gecelerde gibi hikayeleri yeni dönem Özbek nesrinin yükselmesinde önem ve pay sahibidir. Çolpan'ın *Kecha va Kunduz/Gece ve Gündüz* (1936) adlı romanı onun en önemli eseri sayılmaktadır. Abdullah Kâdirî'nin Ötken Künler romanı derecesinde kıymet biçilen bu eserde Çolpan, imparatorluk siyaseti, Cedidcilik Hareketi, siyasi içtimaî meseleleri realist biçimde ele alır.

Yorqinoy/Yarkın Ay (1920), Xalil farang (1921), Cho`rining isyoni/Çorinin İsyanı (1926), Yana uylanaman/Yine Evleniyorum (1926), Mushtumzo`r (1928), O`rtoq Qarshiboyev (1928), Hujum/Hücum (1928) adlı dramaları Çolpan'ın bu alanda da ne derece maharetli olduğunu en açık delilleridir.

Cedid devri yazarlarından Fitrat'ın yakın arkadaşı ve dostu olan Çolpan da tıpkı Fitrat ve Kadirî gibi Rus yönetimi tarafından 1938 yılında katledilmiştir. Onun ölümü ile birlikte eserleri de yasaklanmıştır. Bütün bunlara rağmen onun şiirleri ve şairliği 1920'lerden 1990'lı yıllara kadar Özbek şiirinin gelişimine en kalıcı etkiyi yapmıştır (Kocaoglu, 1996:4).

Çolpan gerek eserleri gerekse fikrî duruşu ile Cedid hareketini temsil etmeye çalışmıştır. Çeşitli türlerdeki yazdığı eserleri ile Özbek dili ve edebiyatına güçlü hisse veren ediplerdendir. Onun eserleri bağımsızlıktan sonra üç cilt halinde yayımlanmıştır⁷⁶. Yine Çolpan'ın bazı eserleri⁷⁷ ve yazıları⁷⁸ ayrı ayrı neşredilmiştir. Ayrıca onun seçme eserleri Rusça⁷⁹ ve Fransızcaya tercüme edilmiştir. Rusça'ya tercüme edilen eserler arasında Gece ve Gündüz romanı Yarkın Ay piyesi ve Çolpan'ın çeşitli şiirleri yer almaktadır. Bu eserleri Rusçaya Hamid İsmailov aktarmıştır. Çolpan'ın Fransızca'ya çevrilen eserleri ise Gece ve Gündüz romanı⁸⁰ ile bazı şiirleridir. Şiirler Özbek şiiri antolojisi içinde yer almaktadır.

Özbek âlimlerinden Naim Kerimov⁸¹, Azad Şerafeddinov⁸², Ömerali Narmatov, Bahadır Kerimov⁸³ gibi isimler Çolpan ve eserleri üzerinde kıymetli çalışmalar yapmışlardır. Bahadır

⁷⁶ Cho`lpon (1997-1998). *Asarlar, Uch jildlik*, Toshkent: Xazina Nashriyoti.

⁷⁷ Abdulhamid Sulaymon o`g`li Cho`lpon (1995). *Kecha va Kunduz*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

⁷⁸ Cho`lpon (1991). *Yana Oldim Sozimni*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti, Cho`lpon (1994). *Adabiyot Nadir*, Toshkent: Cho`lpon Nashriyoti, Abdulhamid Cho`lpon (1997). *Go`zal Turkiston*, Toshkent: Ma`naviyat Nashriyoti.

⁷⁹ Abdulkamid Chulpon (2009). *I prozvuchit eshe moy saz, per. s uzbekskogo* Xamidom Ismaylov, Moskva: Voskresen.

⁸⁰ Tchulpân (2009). *Nuit*, Fransuz tilida, tarjimon va so`zboshi muallifi Stéphane A. Dudoignon. Saint-Pourçain-sur-Sioule : Bleu autour, (Collection d'un lieu l'autre).

⁸¹ N. Karimov (1991). *Cho`lpon*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

⁸² O. Sharafiddinov (1991). *Cho`lpon (Shoir Xoqidagi Rivoyatlar va Xaqiqatlar)*, Toshkent: Cho`lpon Nashriyoti, O. Sharafiddinov (1994). *Cho`lponni Anglash*, Toshkent: Xazina Nashriyoti.

⁸³ Bahadır Karimov (2004). *Cho`lpon va Tanqid*, Toshkent: Adabiyot Jamg'armasi Nashriyoti.

Kerimov Yenileniş Özlemi (Yangilanish sog'inchi)⁸⁴ makaleler toplamında Çolpan, Kadirî, Fıtrat, Münevver Kârî gibi edipler hakkındaki yazılarını bir araya getirmiştir. Yine Çolpan eserlerinden bir demet Fen yayınları arasında neşredilmiştir⁸⁵. Çeşitli dergilerde⁸⁶ veya müstakil çalışmalarla⁸⁷ da Çolpan hakkında yayınlar yapılmıştır. Türkiye'de Hüseyin Özbay Çolpan şiirleri üzerinde bir çalışma yayımlamıştır⁸⁸. Bağımsızlık sonrasında Özbekistan devlet başkanlığı Çolpan'ı Nevaî ödülüne layık görmüş ve onun Kece ve Gündüz romanını beyaz perdeye aktarmıştır.

Sovyet-Şûrâ Devri Özbek Edebiyatı (1917-1991)

Modern Özbek dilinin olgunlaşmasında önemli bir yere sahip olan 1917-1991 arası dönemde öne çıkan şair ve yazarlar ortaya koydukları eserlerle çeşitli sınıflara ayrılmışlardır.

Gayretî, Gafur Gulam, O. İsmailov gibi yazarlar proletar; Hamit Alimcan, S. Abdullah, İnkılapçı; Abdullah Kâdirî, Fıtrat, Çolpan sağ kanat; Ş. Süleyman, Elbek, Aybek, N. Rahimî ise sol kanadı temsil eden şair ve yazarlardır.

1920'li yıllarda Özbek edebiyatında romantik, nazarî, hicvî, realistik akımlar öne çıkmaya başlamıştır. Yine bu devirde destanlar dönemine ilgi duyulmaya başlanmış, Ergeş Cuman Bülbüloğlu, Fazıl Yoldaşoğlu gibi ozanlar hakkında Hislet, Kemî, Aybek, Mirtemir çeşitli eserler vücuda getirmişlerdir.

1930-40 arasında eski ve yeni düzeni anlatan *Kokan*, *Cantemir*, *Türksip Yollarında* gibi eserler okuyucuyla buluşur. Bu devir Özbek şiirinde de yenilikler ortaya konulmuştur. Özellikle Aybek şiirlerinde Çolpan tesirinde kalmıştır. Hamit Alimcan, Uygun, A. Ömerî gibi şairler şiire musikî inceliği, *Osman Nasır/Usmon Nosir* (1912-1944) felsefî düşüncesi, *Mirtemir Tursunov* (1910-1978) ise Özbek millî ruhunu katmıştır.

Abdulla Kâdirî/Abdulla Qodiriy (1894-1938)'nin *Obid Ketmon/Abid Ketman* (1934), *Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon/Çolpan* (1898-1938)'in *Kecha va Kunduz/Gece ve Gündüz* (1936), *Abdulla Kahhar/Abdulla Qahhor* (1907-1968)'in *Serap/Sarob* (1935), *Aybek/ Muso Toshmuhammad O'g'li Oybek* (1905-1968)'in *Kutluk Kan*, S. Aynî'nin *Kullar* gibi romanları Özbek nesir dilinin yükselişinde büyük pay sahibidir.

II. Dünya Savaşı yıllarında Zülfiye, Gafur Gulam, Uygun, Şehzade gibi şairlerin vatan konulu ve hissî şiirleri öne çıkar.

Sabır Abdullah'ın *Tahir ve Zühre* adlı tiyatrosu halk masalları noktasında Özbek yazarları tarafından çok beğenilmiştir. Kâmil Yaşin'in *Ölüm Baskıncılara*, Kâmil Yaşin ve Sabır Abdullah'ın *Devran Ata* isimli piyesleri Sovyet Devri dramatolojisinin önemli eserlerinden sayılmaktadır.

Vatan sevgisi, millî bağımsızlık mücadelesi gibi hususlarda Aybek'in Mahmut Terabî, Hamit Alimcan'ın Mukannâ, M. Şehzade'nin Celaledin Mengüberdî eserleri öne çıkar. 1930-40'lı yıllarda yetişen şair ve yazarlar arasında Aybek, Gafur Gulam, Zülfiye, Hamit Alimcan, Maksut Şehzade, Şöhret, Uygun, Kâmil Yaşin, Osman Nasır, Mirtemir, Sabır Abdullah gibi isimler sayılabilir. 1950 ve 1980 arasında kapsayan otuz yıllık süreç Özbek yazı dili'nin durgunluk yılları olarak bilinir. Siyasî ve iktisadî sıkıntılar bu devirde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle devrin yönetici kesimi tarafından çeşitli eserlere ve ediplere ambargo konulmuştur. Çolpan ve Fıtrat gibi şairlerin eserleri yasaklanmış, Hoca Ahmed-î Yesevi, Babür, Hüseyinî, Emirî gibi isimler inkâr edilmiş Tabuttan Tavuş, Sokmaklar gibi hak ve doğruluğu anlatan eserler şiddetli biçimde tenkit edilmiştir. Dil ve edebiyat anlamında tam bir baskı ve zulüm devresi kabul edilen 1950-1980 arası dönemde Şöhret'in *Altın Zenlemez*, Aman Muhtar/Omon Muxtor

⁸⁴ Bahadır Karimov (2004). *Yangilanish Sog'inchi*, Toshkent: Adabiyot Jamg'armasi Nashriyoti.

⁸⁵ *Cho'lponning Badiiy Olami (to'plam)*, Toshkent: Fan Nashriyoti, 1994.

⁸⁶ Yunus Maqsudiy (1992). "Qodiriy, Cho'lpon va Bashqalar", *Sharq Yulduzi*, No: 8, Toshkent.

⁸⁷ Baxrom Ro'zimuhammadov (1997). *Cho'lpon Tang Yulduzi Demak*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.

⁸⁸ Hüseyin Özbay (1994). *Çolpan'ın Şiirleri Metin-Aktarma-İnceleme*, Ankara: TKAEY.

(doğum: 1941)ın Devir Benim Taktirimde, Yakubov'un İzleymen, S. Azimov'un Yıldızlar Cemali, Erkin Vahidov'un Aksakal eserleri dönemin önemli olaylarını ve idarî durumunu yansıtmaktadır.

Özbekistan'da ediplik (şair ve yazarlık) çok yaygındır. Özbekler elleri kalem tutan, sürekli üreten velud yazarlar ile kıvanç duymaktadırlar. Özbek halkının yüzde doksanı yazar ruhlu insanlardan oluşuyor desek işi abartmış saymayız. Gerçekten de gencinden yaşlısına, köylüsünden şehirlisine hemen hemen herkesin şiir, kıssa, hikaye, roman, piyes vb. türde edebî eser ortaya koyduğunu veya bu tür işlerle meşgul olduğunu görürüz. Burada bahsettiklerimizden daha ziyade bahsetmediğimiz yazar ve şairler olduğunu unutmamak gerekir. İş bu sebeptendir ki özellikle müstakillikten sonra Özbek dili ve buna bağlı olarak Özbek edebiyatı önemli ölçüde gelişme kaydetmiştir. Özellikle genç yazarların devlet eli ile desteklenmeleri neticesinde Özbek şiir ve nesir yazıcılığı zirveye doğru yol almaktadır.

Gafur Gulam/G'afur G'ulom (1903-1966) Sovyet devri Özbek edebiyatının güçlü temsilcilerindendir. 1903 Taşkent doğumlu (Matjon-Sariyev, 2009:87). edip filozof şair, usta nesir yazarı vasıfları ile Özbek edebiyat hazinesine büyük katkı sağlayan ediplerin başında gelmektedir (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993:180). Gafur Gulam Firdevsî, Rudeki, Ömer Hayyam, Sadî, Hafız, Fuzulî, Nevaî, Babür, Meşreb gibi şairlerin etkisi altında kalmıştır (Boltaeva, 2004:6).

Özbek edebiyatında Gafur Gulam'ı şair, akademisyen ve nesir yazarı olmak üzere üç başlıkta değerlendirmek gerekir.

Şair Gafur Gulam'ın *Dinamo* (1931), *Tirik qo`shiq`lar* (1932) adlı şiir güldestelerinde şairin öz ruhundaki duygu ve hislerin millî duygulara yansıdığı görülür. İnsonga xos mangu tuyg`ular *Qish va shoir`lar* (1929), *Non* (1931), *Toshkent* (1933), *Qutbda saylov* (1937), *Men yahudiy* (1941), *Qish* (1941), *Xotin* (1942), *Afsuski, afsusni qo`shib ko`mmad* (1945) gibi şiirlerde insan dünyasına ait sonsuzluk duygusu yansımıştır

Bog` (1934), *Sog`inish* (1942), *Kuz keldi* (1945), *Kuzgi ko`chatlar* (1948) gibi şiirlerde bağ ve bağban üzerinden ümit, beklenti ve gelecek duygusu esas temadır.

Sen yetim emassan (1942), *Sog`inish* (1942), *Biri biriga shogird, biri biriga ustod* (1950), *Sizga* (1947), *Bahor taronalari* (1948) ve benzeri şiirlerde ise Gafur Gulam'ın millî hasletleri öne çıkar. Yurt kaygısı, gelecek nesillerin durumu bu şiirlerdeki başlıca tema olarak karşımıza çıkar.

Hikaye ve kıssa yazarı Gafur Gulam'ın *Shum bola* (1936) adlı otobiyografik kıssasında 20. asrın başındaki Taşkent'ten izler bulmak mümkündür. *Netay* (1930), *Yodgor* (1936), *Shum bola* (1936-1962) kıssaları, *Hiylai shar`iy* (1930), *Mening o`g`rigina bolam* (1965) gibi hikayeleri onun nesir alanındaki ürünleridir.

Akademik kimliği ile Gafur Gulam üniversite hocalığı ve Özbekistan Bilimler Akademisi üyeliği yapmıştır. *Navoiy va zamonamiz* (1948), *Folklordan o`rganaylik* (1939), *Jaloliddin dramasi haqida* (1945), *Muqimiy* (1941) gibi çeşitli makale ve araştırma yazıları ile ilmî çalışmalarıyla da öne çıkan Gafur Gulam 1966 yılında vefat etmiştir.

Gafur Gulam'ın eserleri ölümünden sonra 10 cilt halinde neşredilmiştir⁸⁹. Özbekistan'da Gafur Gulam ve eserleri hakkında irili ufaklı çok sayıda çalışma yapılmıştır⁹⁰. Özellikle Gafur Gulam'ın doğumunun 100. yılı münasebeti ile 2003 yılında Özbekistan genelinde yapılan etkinlikler ve özel yayınlar bu çalışmaların başta gelenleridir. Bu çalışmalardan birisi Özbekistan Milli Üniversitesinde onun adına düzenlenen bir konferansta

⁸⁹ G'afur G'ulom (1970, 1978). *Asarlar, O`n Ikki tomlik*, Toshkent: Adabiyot va San`at Nashriyoti.

⁹⁰ H.Yoqubov (1984). *Saylanma, Adabiy Portretlar*, Toshkent: Gafur Gulom, G. Gulom nomidagi Adabiyot va san`at Nashriyoti, S. Mamajonov (1966). *Gafur Gulom Prozasi*, Toshkent: Fan Nashriyoti, S. Mamajonov (1963). *Shoir va Zamonaviylik*, Toshkent: Fan Nashriyoti, S. Mamajonov (1972). *Uslub Jilolari*, Toshkent: Gafur Gulom nomidagi Adabiyot va san`at Nashriyoti, Said Ahmad (1982). *Nazm Chorrahida* Toshkent, Z. Hamidov (2003). *Gafur Gulom Prozasi Leksikasi*, Toshkent.

sunulan tebliğlerden oluşmaktadır⁹¹. Yine Özbekistan İlimler Akademisine bağlı olarak Aybek tarafından kurulmuş olan Özbek Dili ve Edebiyatı dergisi 2003 yılının 2. sayısını Gafur Gulam özel sayısı olarak neşretmiştir⁹². Özbekistan'ın Harezm vilayetinin başkenti olan Ürgenç'te 2003 yılında Ürgenç Devlet Üniversitesi tarafından Gafur Gulam üzerine yazılan makaleler neşredilmiştir⁹³. Modern Özbek edebiyatının önde gelen alimlerinden Begali Kasimov⁹⁴ ve Naim Kerimov'un⁹⁵ Gafur Gulam çalışmaları da önemli yayınlardır.

Sovyet Şura Devri yazarlarından *Aybek/ Muso Toshmuhammad O'g'li Oybek* (1905-1968) Özbek dil ve edebiyatında köşe taşlarından birisidir. Yazarın asıl adı Musa atasının adı ise Taşmuhammed'dir. Aybek onun edebî ismidir. 10 Ocak 1905 Taşkent doğumlu (Mirzaev-Shermuxamedov, 1993:153). yazar Özbek dil ve edebiyatının yükselmesine büyük katkı sağlamıştır (Mirvaliyev, 1993:27). Yazar annesi, babası ve onların durumu hakkında bilgiler aktarırken annesinin boş zamanlarda sürekli kitap okuduğundan söz eder (Sharafiddinov-Sharipov, 1936:46).

Başlangıçta güçlü lirizmi ile şiir sahasında adından söz ettiren Aybek, sonraki dönemlerde nesir alanındaki çalışmaları ile döneme damgasını vurmuştur (Boltaeva, 2004:10-11). Onun şiirlerinde devrin mühim olayları ve vakalarından izler bulmak mümkündür⁹⁶. Özbek ediplerinden Gafur Gulam, Aybek'in özüne has bir üslup ve güzelliğe sahip olduğunu söyleyerek onu Özbek edebiyatında mukayese edecek birisini bulamaz ve Aybek'in ancak Aybek'le mukayese edilebileceğini savunur⁹⁷. Aybek, *Bolalik Xotiralarim* (1963) adlı eserinde çocukluk yılları ve ailesinin yanı sıra çocukluk devresindeki Taşkent şehri ve çevresini betimlemektedir. Bu eserdeki baş kahraman yani *Yosh Muso* yazarın kendisinden başkası değildir (Mirvaliyev, 1993:27).

Şiir alanında ve destan tarzında çok sayıda eser veren Aybek'in *Onamning mozorida* (1924), *Ovchiğa* (1924), *Yoshlik xotiralaridan* (1925), *Gunaşsha* (1927) benzeri şiirlerinde gençlik çağının ruhî duyuş ve düşünceleri göze çarpar.

Fanga yurish (1930), *Fikr* (1931), *Tansiq* (1935), *Dala yo'lida* (1935), *Qishloq qizi student* (1933), *Brigadir ayol* (1935) gibi şiirlerinde ise toplum ve cemiyet hayatı öne çıkar. *Musa Taşmuhammedoğlu Aybek*, *Dilbar-Davr qizi* (1932), *O'ch* (1932), *Navoiy* (1947), *Qizlar* (1947), *Davrim jarohati* (1965) gibi poemalar yazmıştır.

Onun ilk şiiri olan *Cholg'u tovushi* 1922 yılında Tong Yulduzi gazetesinde Armağan çatısı altında yayımlanmıştır. Aybek bu sıralarda yazmış olduğu *Nay Kuylari* adlı şiirini Çolpan'a bağışlamıştır (Boltaeva, 2004:11).

1920'li yılların başlarında isminden sıkça söz ettiren Aybek'in ilk şiir kitabı olan *Tuyg'ular* (1926) ve sonrasında *Ko'ngil naylari* (1929), *Mash'ala* (1932), *Baxtigul va Sog'indiq* (1933) adlı şiir kitapları yayımlanmıştır (Matjon-Sariyev, 2009:170-171).

Oybek 1943 yılında Özbekistan İlimler Akademisi üyesi olmuştur. Akademisyen kimliği ile birçok çalışmaya imza atan Aybek'in *Adabiyot qoidalari haqida* (1926), *Abdulla Qodiriyning ijodiy yo'li* (1936), *Tanqidchilikda savodsizlik va ur-yiqitchilikka qarshi o't ochaylik* (1939), *Muqimiy asarlarida sotsial tiplar* (1939) adlı eserleri ile Nevaî hakkındaki makaleleri kayda değer çalışmalardır.

⁹¹ *Gafur Gulom va Davr*, Gafur Gulomning yangi o'zbek adabiyoti taraqqiyotidagi o'rni mavzusidagi ilmiy Konferentsiya materiallari. Mirzo Ulugbek nomidagi O'zbekiston milliy Universiteti, Toshkent, 2003.

⁹² "O'zbek Tili va Adabiyoti", Toshkent, O'z.RFA. Fan nashriyoti, 2003 y, 2-son. (Baxtiyor Nazarov, Ergash Ochilov, Suvon Meli, Rahmatilla Barakaev, Sherali Turdiev, Otabel Jo'raboev va boshqalarning maqolalari) G. Gulom tavalludining 100 yilligi munosabati bilan.

⁹³ *Gafur Gulom-Buyuk Adib*, (Maqolalar to'plami, Urganch Davlat universiteti) Urganch, 2003.

⁹⁴ Begali Qosimov (2003). *Gafur Gulom Mahorati*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

⁹⁵ Naim Kerimov (2003). *Gafur Gulom*, Toshkent.

⁹⁶ *Adabiyotimiz Avto'bio'g'rafiyasi*, Toshkent, 1973, s. 149.

⁹⁷ G. Gulom (1965). "Mening Yorim Asrlik Dustim", *Sharq Yulduzi*, 9-son.

Şiir, roman, tercüme, kıssa türünde onlarca eser veren *Musa Taşmuhammedoğlu Aybek* Özbekistan halk yazarı unvanını almıştır. Aybek Alman Goethe'nin Faust, Dante'nin İlahî Komedia, Byron'un Kain eserlerinden tercüme yapmış, Rus yazar Puşkin'in Yevgeniy Onegin eserini Özbekçeye tercüme etmiştir.

Aybek bir roman yazarı olarak ciddi anlamda Özbek edebiyatını zenginleştirmiştir (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993:151-152). Onun ilk romanı olan *Qutlug` Qon* (1940) 1916'da Ruslar'ın Özbekistan'ı işgali, yerel yönetimin halk üzerindeki baskısını realistik bakış açısı ve edebî üslupla ele alır. Ali Şir Nevai'nin hayatı ve o devirdeki siyasî olayları anlatan *Navoiy* (1944) adlı roman Aybek'in ikinci büyük romanıdır. *Oltin vodiyan shabadalar* (1949) romanı ise Özbek halkının II. Dünya savaşından sonra yeniden var olma mücadelesini anlatır. *Quyosh qoraymas* (1958), romanı da II. Dünya Savaşı galibiyetinin yansımalarını edebî üslupla irdeler. *Ulug` yo`l* (1963), romanında Aybek milli duyguların şekillenışı ve oluşumunu ele almaktadır. Bu yönüyle söz konusu roman *Qutlug` Qon* romanının devamı niteliğinde görülmektedir (Mirvaliyev, 1993:27). *Nur qidirib* (1955), *Bola Alisher* (1967) nesir örnekleriyle Aybek, Özbek edebiyatının önde gelen nâsirlerindendir.

Aybek'in eserleri ve çalışmaları Özbekistan'da değişik zaman dilimlerinde ödüllendirilmiştir. Nevai romanı İttifak Devlet Mükafatı ve çok sayıda madalya vs almıştır. Hamza adlı devlet mükafatı ve Özbekistan Halk Yazarı unvanlarına sahip olan Aybek adına Taşkent'te müze kurulmuştur.

Özbekistan'da yapılan Aybek çalışmaları arasında en başta zikredilmesi gerek isim kuşkusuz Rana İbrahimova'dır. Ali Şir Nevaî Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Modern Özbek Edebiyatı kürsüsü öğretim üyesi olan Rana İbrahimova, Aybek eserlerinin toplanmasında yer almış ve çalışmalarından dolayı bir madalya ile ödüllendirilmiştir. Rana İbrahimova'nın Aybek ve eşi Zarife Saidnasirova hakkında hazırlanmış olduğu *İbret*⁹⁸ isimli eser Aybek, eşi, hayatı, eserleri vb konularda başvuru yapılması gereken temel çalışmalardan birisidir diyebiliriz. Meşhur Özbek alimi Bahtiyar Nazarov tahriri altında yayımlanmış olan bu çalışmaya Rana İbrahimova'nın ne denli emek harcadığını araştırmacının bizzat kendisinden dinleme ve müşahade etme şansını yakalamışımıdır. Rana İbrahimova'nın Aybek ve eşi hakkında çok sayıda makale ve inceleme yazısı mevcuttur.

Aybek'in bütün eserleri 20 cilt altında toplanmış ve neşredilmiştir⁹⁹. Özbek araştırmacılar Aybek ve eserleri hakkında irili ufaklı çok sayıda makale ve müstakil kitap çalışmaları yapmışlardır. Naim Kerimov¹⁰⁰, M. Kaşcanov¹⁰¹, Sabır Mirveliyev¹⁰², H. Yakubov¹⁰³, Zarife Saidnasirova¹⁰⁴, A. Sabirov¹⁰⁵ S. Şirmuhammedov¹⁰⁶ gibi isimler Aybek hakkında önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. B. Feyziyev, Aybek'in tarihi romanlarından birisi olan Nevai romanındaki tarihi olayları ve edebi dokuyu ele alan müstakil bir çalışma hazırlamıştır¹⁰⁷. Azad Şerafeddinov İstidad Cilaları adlı kitabında Aybek'in söz sanatına verdiği değeri örnekleriyle birlikte ortaya koyar¹⁰⁸. Adil Yakubov ve Ömerali Narmatov da Aybek'in dehasını bir makale ile ifade etmeye çalışmışlardır¹⁰⁹. Aybek şiirlerindeki tasvir ve betimleme ise M. Sabirdinov

⁹⁸ Rano İbroximova (2009). *Ibrat*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

⁹⁹ Oybek (1990-1995), *Mukammal Asarlar To`plami, 20 jildlik*, Toshkent., Fan Nashriyoti.

¹⁰⁰ N. Karimov (1985). *Oybek*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti, N. Karimov, "Shaffof Tuyg`ular Shalolasi", *Yoshlik jurnali*, 1985, 1-soni,

¹⁰¹ M. Qo'shjonov (1965). *Oybek Mahorati*, Toshkent: O'zadabiynashr.

¹⁰² Sobir Mirvaliev (1969). *O'zbek Romani*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹⁰³ H.Yoqubov (1966). *Adibning Mahorati*, Toshkent: Fan Nashriyoti, H. Yoqubov (1950). *Oybek*, Toshkent: O'zadabiynashr, H. Yoqubov (1963). *Oybek Lirikasida Goyaviylik va Mahorat*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹⁰⁴ Zorifa Saidnosirova (1994). *Oybegim Mening*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

¹⁰⁵ O. Sobirov (1975). *Oybek Ijodida Fo'lklo'r*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁰⁶ C. Shermuhammadov vd. (1987). *Oybek va O'zbek So'vet Adabiyoti*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹⁰⁷ B. Fayziev (1971). *Navoiy Romanida Tarixiy Voqealar va Badiiy To'qima*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁰⁸ O. Sharafiddinov (1976). *So'z San'atiga Fidoiy Sadoqat, Iste'dod jilolari kitobida*, G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁰⁹ O. Yoqubov-U. Normatov (1985). "Oybek Dahosi", *Yoshlik*, 1-son.

makalesi ile okura aktarılmıştır¹¹⁰. Aybek'in makaleleri toplamı Fen Neşriyatı tarafından neşredilmiştir¹¹¹. Aybek'in Navoiy adlı romanı Ahsen Batur tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır¹¹². İleri Yayınları romanın yeni baskısını yapmıştır¹¹³. Hüseyin Baydemir ise romanın sosyolojik açıdan tahlilini yapan bir makale yayımlamıştır¹¹⁴.

Özbek hikaye ve kısa yazıcılığının en güçlü isimlerinden olan *Abdulla Kahhar/Abdulla Qahhor* (1907-1968) 1907 yılında Fergana vadisinin önemli vilayetlerinden birisi olan Hokand'da dünyaya gelmiştir (Boltaeva, 2004:14). Abdulla Kahhar, 1930 yılında Orta Asya Devlet Üniversitesinin Pedogoloji bölümünü bitirdikten sonra Dil ve Edebiyat Enstitüsüne asistan olarak girmiştir. Daha sonra Özbekistan Yazarlar Birliği reisliği, Özbekistan Devlet Neşriyatında muharrirlik (1954-1956) gibi görevler üstlenmiştir (Mirvaliyev, 1993:34).

Özbek edebiyatının önde gelen nesir yazarlarından Abdulla Kahhar hikaye, kısa, roman, drama vb türde çok sayıda eser yazmıştır. Onun eserleri günümüz Özbek edebiyatının parlak sayfalarından birisini oluşturmaktadır (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993:220).

Abdulla Kahhar'ın yazı hayatı 1923'lü yıllarda gelişmeye başlamıştır. Öncelikle *Mushtum* dergisinde daha sonra Kızıl Özbekistan ve Yengi Fergana ruznamelerinde çeşitli hikaye ve fel'etanları basılan Abdulla Kahhar, *Yalangoyoq, Gulyor, Mavlon kufur, Nish, Norin shilpiq* gibi takma adlarla çeşitli hikaye ve hicvî şiirler kaleme almıştır. Abdulla Kahhar'ın ilk kitabı *Qishloq hukm ostida* (1932) adlı kıssadır. Daha sonra yazarın *Olam yasharadi, Tangrining kulgusi* gibi hikâye kitapları neşredilmiştir (Boltaeva, 2004:15). 1930'lu yıllarda yazarın çok sayıda hikâyeler toplamı okuyucu ile buluştu. Kısa hikâye yazıcılığı ile Türk edebiyatında Ömer Seyfettin'i anımsatan Abdulla Kahhar'ın kısa hikâyeleri yanında bir de *Serap/Sarob* (1935) adlı romanı neşredildi. Abdulla Kahhar Serap romanında 1920-30 lu yıllarda "milletçiler" olarak adlandırılan milli birlik gücünün nasıl ortadan kaldırıldığını edebî bir üslupla ele alır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında yazarın çok sayıda fel'eton, öçerk ve hikâyeleri neşredildi. Asror bobo, Dardağdan chiqqan qahramon, *Kampirlar sim qoqdi, Xotinlar hikoyalari* ve *Oltin yulduz* gibi kıssalarda savaşın kahramanlık ve mertlikleri, Özbek halkının gayret ve vatansızlık duyguları etkileyici bir üslupla anlatılmıştır.

Abdulla Kahhar'ın yazıları dönemin olayları ve toplum ruhuna göre değişimler gösterir. İkinci Dünya Savaşından sonra yazılan eserlerden *Qo'shchinor chiroqlari* (1951) romanında halkın birlik ve beraberlik duygusuna dikkat çekilir ve bundan övgüyle bahsedilir. Komedi türündeki yazıları ve dramaları ile Özbek tiyatrosunun yükselişine önemli katkılar sağlayan Abdulla Kahhar'ın *Shohi so'zana* (1951), *Og'riq tishlar* (1954), *Tobutdan tovush* (1962), *Ayajonlarim* (1967) adlı komedi yazıları dikkat çekicidir. Özellikle yazarın, «Shohi so'zana» piyesi halk tarafından büyük ilgi görmüş ve devlet mükafatına layık görülmüştür.

Aynı zamanda iyi bir mütercim olan Abdulla Kahhar, M. Gorki'nin «Mening dorilfununlarim» (1935) F. Gladkov'un *Olovli ot* (1933), L. N. Tolstoy'un *Urush va tinchlik* romanının I-II. kitaplarını ve başka eserlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır.

Abdulla Kahhar yazdıkları ile sadece Özbek edebiyatı yazarı değil genel anlamda büyük bir yazardır. Günümüz Özbek edebiyatının da en sevilen ve aranan isimlerindendir (Keraboboev, 1967:38). K. Simonov ise Kahhar'ın eserlerinde görülen kuvvetli lirizm ve inceden inceye sezilen bir istihzadan söz eder¹¹⁵. Abdulla Kahhar (Bimar, Ogrı, Dehşet, Bin Bir Can, Esrar Baba...) eserlerinde Özbek halk hikâyeleri, atasözleri ve deyimlerinden alıntılar yapar.

¹¹⁰ M. Sobirdinov (2000), "Oybek She'riyatida Tasviriylik", *Til va Adabiyot Ta'limi*, 1-son.

¹¹¹ *Oybekning Ijodiy Mato'di va Badiiy Mahorati*, Fan, Toshkent, 1985.

¹¹² M. T. Aybek (1995). *Nevâi*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Ötüken Yayınları.

¹¹³ Musa Aybek (2009). *Nevâi*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.

¹¹⁴ Hüseyin Baydemir (2001). "M. T. Aybek'in "Nevâi" Adlı Romanına Sosyolojik Açından Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 18, Erzurum, 2001, s. 193-199.

¹¹⁵ K. Simonov, "O'zbekiston Adabiyoti va San'ati Ruznomasi", 18 Eylül 1987.

Yazarın Sinchalak (1958), Muhabbat (1968), O'tmishdan ertaklar (1965) kıssaları Özbek edebiyatının yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Sinchalak kıssası 1958 yılında tamamlanmış 1959'da ise ayrı bir kitap halinde neşredilmiştir (Matjon-Sariyev, 2009:175). Yazar O'tmishdan ertaklar kıssası için Oybek (Bolalik), N. Safarov (Ko'rgan-kechirganlarim) gibi yazarların otobiyografik kıssalarından sonra Hamza adlı Cumhuriyet devlet ödülüne layık görülmüştür (Mirvaliyev, 1993:34).

Abdulla Kahhar Özbek edebiyatı içerisinde daha çok hikâyeleri ile öne çıkmış ve tanınmıştır. Zaten yazarın kendisi de hikâye türünü çok sevdiğini, hikâye yazmaktan büyük zevk duyduğunu belirtmiştir¹¹⁶.

Abdulla Kahhar eserleri 5 cilt altında neşredilmiştir¹¹⁷. Özbekistan'daki Abdulla Kahhar ve eserleri çalışmalarının başında gelen isimlerden birisi Ömerali Narmatov'dur. Narmatov bilhassa Kahhar'ın hikâyeciliği üzerinde durmuştur¹¹⁸. Doğrudan Kahhar ve eserlerini ele alan müstakil çalışmalar da vardır¹¹⁹.

Efsaneler ve tarihî olaylar üzerinde pek çok eser ortaya koyan *Mirkerim Asım/Mirkarim Osim* (1907-1984) önceleri şiir yazmış daha sonra bazı tarih ders kitap ve kılavuzları hazırlamıştır. Yazar 1907 Taşkent doğumludur.

Başlangıç yıllarında şiirler yazan Mirkerim daha sonra tarihî konulu eserler yazmaya yönelmiştir. Tarih ve kahramanlık konulu Otrar, Tomaris, Şirak, Timur Melik; tarihî olay yada kişileri anlatan Mahlerayim ve Han Paşa, Elçiler, Kervan Kongırağı; biyografik tarihî konulu Zulmet İçre Nur (Alişir Nevaî), Cihan Üstünde Bulutlar (Birunî), İbni Sina Kıssası, Cibirin Doğuşu (El Harezmi), Singen Setar (Meşreb) eserlerinin yanısıra yazar özellikle Alişir Nevaî hayatı ve eserleri hakkında çeşitli kıssa ve hikâyeleri (Astrabad/Astrobod, Alişir Nevaî ve Derviş Ali/Alisher Navoiy va Darvishali, Uluğ Beg ve Nevaî/Uluğ'bek va Navoiy, Nevaî'nin Duyguları/ Navoiyning xislatlari) ile Özbek dil ve edebiyatındaki haklı yerini almıştır.

Mirkerim Asım Özbek edebiyatında genç nesillerle geçmiş kuşaklar arasında kurduğu bağ açısından önemli bir yere sahiptir. Bu yönüyle olsa gerektir ki yazara medeniyet hadimliği unvanı verilmiştir (2001). Mirkerim eserleri üzerinde Özbekistan'da fazla bir çalışma yapılmamıştır. I. Gafurov bir kitap içinde Mirkerim Asım'a altı sayfalık bir bölüm ayırmıştır¹²⁰. Yazarın eseri 1983 yılında neşredilmiştir¹²¹.

Şair, mütercim, yazar ve eğitimci olan *Maksud Şeyhzade/Maqsud Shayxzoda* (1908-1967) Özbek edebiyatında bilhassa tiyatro eserleri ile tanınmıştır. Aslen Azerbaycan'ın Akdaş şehrinden olan yazar Bakü Eğitim Enstitüsünü bitirdikten sonra 1928 yılında Taşkent'e gelerek çeşitli gazete ve dergilerde çalışmaya başlar (Mirvaliyev, 1993:39). Dil ve Edebiyat Enstitüsünde çalışmaya başlayan Maksud Şeyhzade daha sonra Taşkent'teki Nizami adlı Devlet Eğitim Enstitüsüne geçer.

Maksud Şeyhzade'nin yazarlık hayatı da Taşkent'e gelişinden bir yıl sonra 1920'de başlar. Onun *O'n she'r* (1932), *Undoshlarim* (1933), *Uchinchi Kitob* (1934), *Jumhuriyat* (1935) adlı şiir toplamlarının neşredilmesi Özbek edebiyatına yeni bir ufuk kazandırmıştır. Bilhassa savaş yıllarında yazdığı *Kurash nechun* (1941), *Jang va qo'shiq* (1942), *Kapitan Gastello* (1941), *Ko'ngil*

¹¹⁶ "O'zbekiston Madaniyati Ruznomasi", 2 Ocak 1957.

¹¹⁷ Abdulla Qahhor (1987-1989), *Asarlar (5 tomlik)*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti.

¹¹⁸ U. Normatov (2000). *Abdulla Qahhorni Anglash Mashaqqati*, Toshkent: Universitet Nashriyoti.

¹¹⁹ O. Sharafiddinov (1988). *Abdulla Qahhor*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti, Sanjar Sodiqov (1984). *Abdulla Qahhor Ijodi va Adabiy Tanqid*, Universitet, Toshkent, 1996, M. Qo'shjonov, *Abdulla Qahhor Mahorati*, Toshkent, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti U. Normatov (2002). "Mutelikka Qarshi Isyon" (Abdulla Qahhor tavalludining 95 yilligiga). Til va Adabiyot Ta'limi, 4-son, Abdulla Qahhor Zamondoshlari Xotirasida (1987). Toshkent: Gafur Gulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, K. Qahhorova (1986). *Chorak Asr Hamnafas*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

¹²⁰ I. G'afurov (1987). *Mikarim Osimni Eslab... Kitob: G'afurov I. O'ttiz Yil izhori*, Toshkent: Adabiyot va san'at Nashriyoti, s. 118-124.

¹²¹ Mirkarim Osim (1983). *Ajdodlar Fojeasi*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.

deydiki gibi şiir güldesteleri ve *Jaloliddin Manguberdi* (1944) gibi tarihî dramaları halkın savaş karşısındaki azim ve cesaretinin artmasını sağlamıştır.

Taşkent şehrinin tarihi ve kültürel yönlerini anlatan Tashkentnoma adlı eseri Özbek insanının kalbinde şaire farklı bir yer ve ehemmiyet kazandırmıştır. Maksud Şeyhzade, *Mirzo Ulug'bek* adlı trajedi ile Özbek edebiyatında facia türünün klasik şeklini ortaya koymuştur. Mirza Uluğ Beg Faciası adlı beş perdelik drama türü tiyatro eserinde Uluğ Bey'in katledilişi dönemin diline yakın bir anlatımla yazıya alınmıştır. Celaleddin Mengüberdi adlı dramatik tiyatrodaki ise Harezmsah sultanlarından Celaleddin Mengüverdi'nin bağımsızlık ve vatan mücadelesi anlatılır.

Maksud Şeyhzade mütercim sıfatıyla da gerek Rus edebiyatından gerekse değişik dünya edebiyatlarından eserleri Özbekçeye aktarmıştır. Nazım Hikmet şiirlerinden de Özbekçeye tercüme yapmıştır. Onun eserlerinde felsefi düşünceler ve hikemi söylemler ağır basmaktadır.

Maksud Şeyhzade eserleri 6 cilt halinde neşredilmiştir¹²². Maksud Şeyhzade hayatı ve eserleri değişik açılardan ele alınmış ve neşredilmiştir¹²³.

Elim bir trafik kazası sonucu genç yaşta hayatını kaybeden şair ve yazar *Hamid Alimcan/Hamid Olimjon* (1909-1944) 12 Aralık 1909 Jizzax doğumludur. Jizzax Özbekistan'ın vilayetlerinden birisinin adı olup Semerkant yakınlarındadır. Hamid Alimcan Narimonov isimli okulu bitirdikten sonra, Semerkant Pedagoji okulu (1923-1926) ve Özbek Pedakademisini (1926-1931) tamamladı (Mirvaliyev, 1993:42).

Henüz okul yıllarında iken şiir yazmaya başlayan Hamid Alimcan'ın ilk şiirleri 1926 yılında Zerefşan/Zarafshon gazetesinde çıkmaya başladı. *Kimdir* şairin yayımlanan ilk şiirinin adı adıdır. Hamid Alimcan daha sonra bu gazetede çalışmaya başladı. Semerkant'taki eğitim hayatını tamamladıktan sonra Taşkent'e gelen şair Taşkent'teki çeşitli gazetelerde, yazarlar birliğinde ve Dil ve Edebiyat Enstitüsünde faaliyetlerini sürdürmeye başladı (Matjon-Sariyev, 2009:178).

Hamid Alimcan'ın ilk şiir toplamı olan *Ko'klam* (Mirzaev-Shermuxeamedov, 1993:203) 1929 yılında basılmıştır¹²⁴. Bu ilk şiir toplamı kitabın önsözünde şair şiir hayatının vekili olarak gösterilmiştir (Olimjon, 1929:4). Bu kitabı takiben *Olov Sochlar* (1931), *O'lim Yovga* (1932), *Poyga* (1932) gibi şiir kitapları neşredilmiştir.

Hamid Alimcan'ın şiir alanında öne çıktığı tarih 1930'lu yıllardır. Siyasi lirizmin en güçlü temsilcilerinden birisi haline gelen Hamid Alimcan'ın şiirlerindeki (Vodiylarni yayov kevganda) vatansever insan İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise *Jangchi Tursun* olarak tanınmış ve sembol haline gelmiştir. Gerek savaş öncesi gerekse savaş sırasında Hamid Alimcan'ın şiirlerindeki kahramanlar Özbek halkının ortak duygusuna tercüman olmuştur. Rus alim ve tenkit yazarı V. Ermilov 1934 yılındaki bir yazısında Özbek nesri ve nazımının yükselmesinde rol oynayan şair ve yazarları sıralarken Hamid Alimcan'ı da bu yükselişte katkısı olanlar arasına dahil etmiştir (Ermilov, 1934:7).

1935 yılında kendisi gibi şair olan Zülfiye ile evlenen Hamid Alimcan 1943'te Özbekistan İlimler Akademisi üyesi olmuştur. Bu bağlamda akademik çalışmalara ağırlık vermeye başlamıştır. A.S. Pushkin, L.N. Tolstoy, M. Gorkiy, V. Mayakovskiy, A. Serafimovich, T. Shevchenko, M. Lermontov, N. Ostrovskiy, A. Korneychuk gibi şair ve yazarların bazı eserlerini Özbekçeye tercüme etmekle kalmamış mezkur kişiler hakkında makaleler yazmıştır. Yine Özbek halk edebiyatının en önemli destanlarından olan Alpamış/ Alpomish ilk kez

¹²² Maqsud Shayxzoda (1969-1974). *Asarlar, 6 tomlik*, Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti.

¹²³ M. Zokirov (1969). *Maqsud Shayxzoda*, Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, I. G'afurov (1975). *O'rtoq Shoir*, Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, Noim Karimov vd (1999). 20. *Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: Oqituvchi Nashriyoti, B. Imomov (1963). *Tragediya va Xaraqter*, Toshkent: Fan Nashriyoti, *O'zbek Sovet Adabiyoti Tarixi Ocherki II Tom (Maqsud Shayxzoda ijodi)*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹²⁴ Hamid Olimjon (1929). *Ko'klam*, Samarqand-Toshkent: O'znavnashr.

Hamid Alimcan'ın giriş yazısı ile neşredilmiştir (1938). Ali Şir Nevaî'nin doğumunun 500. yılı münasebeti ile yapılan akademik etkinliklerde görev alan Hamid Alimcan Nevaî hakkında yazılar kaleme almıştır (Mirvaliyev, 1993:42).

Hamid Alimcan *Daryo kechasi* (1936), *Chirchiq bo'ylarida* (1937), *O'lka* (1939), *Baxt* (1940) gibi şiir toplamları (Mirzaev-Shermuxeamedov, 1993:205), *Ikki qizning hikoyasi* (1935-1937), *Oygu bilan Baxtiyor* (1937), *Zaynab va Omon* (1938), *Semurg'* (1939) gibi destanları ile yaşadığı devrin mümtaz şairlerinden birisi olarak zikredilmiştir.

Şiirlerinde genellikle sevgi, mutluluk, ikbal ve baht temalarını vurgulayan şair Sovyet devri Özbek toplum hayatındaki sıkıntılara rağmen samimi, içten ve duygusal şiirler yazarak *baht* ekolünü oluşturmuştur. Arapların Türkistan'ı istila edişini ve bu istilada direnişin simgesi olan *Mukanna/Muqanna* (1942) adlı drama bu alanda yazılmış en seçkin dramalardan birisi olarak etki ve önemini hâlâ devam ettirmektedir. Yine şairin *Jinoyat* draması konu bakımından dikkate şayandır.

Özbek edebiyatındaki Hamid Alimcan istidad sahibi, duygusal, insanın iç güzelliğine önem veren, tabiat ve insan sevgisi ile dolu, milli ve manevî hasletlere sahip şair, drama yazarı, akademisyen, devlet adamı kimlikleri ile tanınmaktadır. Onun şiirleri çeşitli dillere tercüme edilmiştir (Boltaeva, 2004:20). Bir der onun yaşadığı devrin zorlukları ve kişilere, yönetime olan bağlılık (Vohidov, 1987:59-60) ve zorunlu övgü gibi hususlar göz önüne alırsa şairin yaşadığı devrin ne kadar sıkıntılı ve bunalımlı olduğu hemen göze çarpar.

Hamid Alimcan eserleri on ciltlik bir çalışma ile neşredilmiştir¹²⁵. Özbekistan'da Hamid Alimcan ve eserleri üzerinde çalışanların başında Naim Kerimov¹²⁶, S. Azimov¹²⁷, S. Memecanov¹²⁸, H. Yakubov¹²⁹ gibi isimler gelir. Hamid Alimcan hakkındaki makaleler¹³⁰ ve onun şiirlerinden oluşan seçmeler¹³¹ ayrıca neşredilmiştir. 12 Aralık 2009'da şairin doğumunun 100. yılı münasebeti ile yayın çalışmaları ve şair hakkındaki bilgiler yeniden gözden geçirilmiş ve bu maksatla bir çalışma yayınlanmıştır¹³².

Sovyet devri Özbek şiiri denildiği zaman akla gelen ilk isimlerden birisi olan *Mirtemir Tursunov* (1910-1978) mütercim, şair ve yazar olarak çok sayıda eser meydana getirmiştir. 1910 yılında Kazakistan'ın Türkistan vilayetine bağlı İkan köyünde doğan Mirtemir 20. asır Özbek edebiyatını lirik ve edebi değeri yüksek şiirleriyle zenginleştirmiştir (Boltaeva, 2004:23).

1921-23 yılları arasında Taşkent'teki Almaî adlı okulu bitirdikten sonra 1929'da Erler Bilim Yurdu okulunu tamamlamış ve Özbekistan Devlet Pedagoji Akademisine girmiştir. Yoldaş Ahunbabayev'in özel kâtibi olan Mirtemir, Semerkant'ta bulunduğu yıllarda Hamid Alimcan ve Uygun gibi şairlerle tanışma fırsatını bulmuştur. Öğretmenlik, yayınevlerinde muharrirlik, tiyatro danışmanlığı gibi pek çok işte çalışan Mirtemir bazı Rus şairlerin şiirlerini Kazakçaya aktarmıştır (Mirvaliyev, 1993:47).

Mirtemir'in ilk şiiri 1926 yılında *Yosh Leninchi* gazetesinde *Tanburim Ovozi* ismi ile yayınlanmıştır. Bu şiir aynı yıl Er Yuzi dergisinin 15. sayısında da *Tanburim Tovushi* adıyla neşredilmiştir (Boltaeva, 2004:23). İlk şiir kitabı olan *Shu'lalar Qo'ynida* ise 1928 yılında neşredilmiştir. Bu kitaptaki şiirler çoğunlukla vatan-millet sevgisi, insanların sıkıntıları ve genç nesillerin manevi dünyaları başlıca temalardır. Daha sonraları sırasıyla Zafar (1929), Qaynashlar (1932), Tong (1932), Ochlar o'lkasida (1936), Poytaxt (1936), O'ch (1943), Tanlangan she'rlar

¹²⁵ Hamid Olimjon (1979-1984). *Mukammal Asarlar To'plami, 10 jildlik*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹²⁶ N. Karimov, (1964). *Hamid Olimjonning Poetik Mahorati*, Toshkent: Fan Nashriyoti, N. Karimov (1990). *Hamid Olimjon*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

¹²⁷ S. Azimov (1967). *Hamid Olimjon Abadiyati*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹²⁸ S. Mamajonov, (1972). *Shoir Dunyosi*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹²⁹ H. Yoqubov (1971). "Hamid Olimjon" Manba: *O'zbek Sovet Adabiyoti Tarixi*, 5 tom, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹³⁰ *Nafosat Chashmasi (Hamid Olimjon haqida maqolalar)*, Toshkent: Fan Nashriyoti, 1970.

¹³¹ Hamid Olimjon (1973). *Sen Elimning Yuraqida Yashaysan, To'plam*, Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹³² *Dovruq Solgan Ustoz Olimjon*, Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti, 2009.

(1947), Tanlangan asarlar (1958), She'rlar (1961,1964) Yangi she'rlar (1967), Qush tili (1970), Tingla hayot (1974) Kipriklarim (1976), Izlayman (1976) Yodgorlik (1978) gibi şiir kitapları okuyucu ile buluşmuştur (Boltaeva, 2004:23). Mirtemir'in şiirleriyle Özbek edebiyatında gözle görülür bir yükselme (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993:307) kaydettiği Komil Yashin (Mirtemir, 1980:5) gibi edipler tarafından da tasdiklenmiştir.

Mirtemir'in Karakalpakistan ziyaretleri neticesinde kaleme aldığı şiirlerden oluşan *Qoraqalpoq daftari* şiir kitabı 1957 yılında neşredilmiştir.

Mütercim Mirkerim Tursunov, Kazak şairlerinden *Abay* başta olmak üzere M.Gor'kiy'in *Bo'ron qushi haqida qo'shiq* eserini, A. S. Pushkin'in masallarını, M.Yu. Lermontov'un şiirlerini, N. A. Nekrasov'un *Rusiyada kim yaxshi yashaydi?* Adli eserini, Sh. Rustavel'in *Yo'lbars terisini yopingan pahlavon* (M.Shayxzoda ile birlikte) destanını, Kırgızların meşhur destanı *Manas*'ın birinci kitabını (1964'te), Karakalpakların *Qirq qiz* adlı eserini (Uygun ile birlikte) Özbekçeye tercüme etmiştir. Ayrıca Ejen Pot'e, Abay, Berdaq, Nozim Hikmat, Genrix Geyne, A. Tvardovskiy, Pablo Neruda gibi şairlerin eserleri Mirtemir vasıtası ile Özbekçeye kazandırılmıştır.

Mirtemir'in halk edebiyatı ve folklor unsurlarından faydalanarak yazdığı *Dilkusho*, *Suv qizi*, *Oysanamning to'yida*, *Vladimir Ilich Lenin* gibi eserler geçmiş ve modern zamanları edebi potada erittiği bileşimlerdir. Bu eserlerde Mirtemir Tursunov'un samimi söylem, mahalli dil ile oluşturulan yüksek sanat inceliği gözlerden kaçmaz.

Özbek edebiyatı içinde Mirtemir'in farklı bir yönü de edebiyata kazandırdığı yeni bir tür olan *lirik kıssadır*. Mirtemir'in bu yöndeki ilk eseri *Qoraqalpoq daftari* olmakla birlikte esasen *Surat* destanı bu türün Özbek edebiyatındaki ilki olarak kabul edilmektedir.

Çok yönlü ve gayretli şair Mirtemir'in duygu dünyası oldukça zengindir. Betimlemelerindeki sarıhlik ve duygusal yoğunluk okurun gönlünde Mirtemir sevgisini kenetlemiştir. Onun özellikle *Yashil yaproqlar* adlı şiirindeki betimleme ve lirizm Özbek okurlarının zihninde mühim yer tutmaktadır:

*Salqin, silliq, so'lim bahor ertasi,
Ufq bo'ylab yonar shafaq bayroqlar.
Yasharib tovlanar barra yaproqlar –
Qo'shiqday taralar qushlar na'masi.
Dalada, sahroda, soy sirtlarida
Quyosh kokillari yotur parishon.
Poyonsiz ekinzor beradi nishon
Uzoq ufqlarda, ko'k chetlarida*

*Салқин, силлиқ, сўлим баҳор эртаси,
Уфқ бўйлаб ёнар шафақ байроқлар.
Яшариб товланар барра япроқлар –
Қўшиқдай таралар қушлар наъмаси.
Далада, саҳрода, сой сиртларида
Қуёш кокиллари ётур паришон.
Поёнсиз экинзор беради нишон
Узоқ уфқларда, кўк четларида*

Mirtemir eserleri Taşkent'te neşredilmiştir¹³³. Mirtemir'in hayatı ve eserleri üzerinde Özbekistan'da çok sayıda çalışma yapılmıştır. T. Halilov'un Mirtemir üslubunu ele aldığı çalışması önemli bir yapıttır¹³⁴. K. Azimov'un doğrudan Mirtemir ve eserlerini ele aldığı çalışması mevcut araştırmaların içinde ilklerden birisi olup bu çalışma şair henüz hayatta iken neşredilmiştir¹³⁵. İ. Gafurov'un Ana Yurt Bekçisi adlı çalışması da Mirtemir'in millî konulardaki

¹³³ Mirtemir (1980-1983). *Asarlar, 4-jildlik*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹³⁴ T. Xalilov (1980). *Mirtemir Mahorati*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹³⁵ K. Azimov (1969). *Mirtemir*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

hassasiyetini fikirleri ve eserlerinden hareketle ortaya koymaya çalışır¹³⁶. B. Kurbanbayev'in Mirtemir'i dostluk ve kardeşlik timsali olarak gösterdiği çalışması Mirtemir'in şairlik gayesini en iyi biçimde ortaya koymaya çalışmalardan birisidir¹³⁷. Yine Azad Şerefeddinov'un *Birinchi Mucize* adlı kitabındaki Mirtemir bahsi şair hakkında oldukça önemli bilgi ve değerlendirmeleri içermektedir¹³⁸. Meşhur alim Naim Kerimov'un *Şark Yıldızı/Sharq Yulduzi* dergisinde çıkan makalesi de Mirtemir'in bugüne kadar bilinmeyen ve duyulmayan yönlerinden bahsetmesi açısından önem arz eder¹³⁹.

Sovyet devri Özbek edebiyatının istidadlı şair, yazar ve mütercimlerinden *Osman Nasır/Usmon Nosir* (1912-1944), 1912 yılında Fergana Vadisi şehirlerinden Nemengan'da dünyaya gelmiştir.

Yüksek öğrenin hayatı için Semerkand Dil ve Edebiyat Enstitüsüne kaydolan şairin (1931) ilk eserleri de üniversite yıllarında yayımlanmaya başlamıştır. Onun *Quyosh bilan suhbat* (1932), *Safarbar satrlar* (1932), *Traktorobod* (1934), *Yurak* (1935), *Mehrim* (1936) gibi şiir kitapları ile, *Norbo'ta* ve *Naxshon* ile *Atlas* gibi şiirsel dramaları neşredilen ilk eserleri arasındadır (Mirvaliyev, 1993:52).

Puşkin, Lermontvan, Goethe gibi yazarların bazı eserlerini Özbekçeye tercüme etmiştir. Puşkin'in «Boqcharoy fontani» poeması, Lermontvan'ın *Demon* (İblis) eserleri bunlardan bazılarıdır. Fakirlerin mücadelesini anlatan *Narbota* destanı Özbek edebiyatında önemli bir yer işgal eder. Osman Nasır'ın ayrıca *Nahşan*, *Ayimcan*, *İsrail* destanları vardır. Öğrencilerin hayatını anlatan *Atlas* draması, *Zafer*, *Düşman*, *Son Gün*, *Nazırcan Halilov* piyesleri bilinmektedir. Şiirlerinde (Güneş ile Sohbet, *Seferber Satırlar*, *Yürek*, *Nihrim*, *Monolog*) lirik duygu ve düşünceyi öne çıkaran Osman Nasır şiirleri ve yaşantısı ile efsaneleşmiştir (Matjon-Sariyev, 2009:180-181). Osman Nasır şiirlerinden en dikkat çekilenlerden *Yurak*, *Nil* ve *Rim*, *Monolog*, *Nasimag* deganim, *Yana she`rimga*, *Begona*, *Yoshlik vb* onu Özbek şiir okuyucularının gönlünde farklı bir yere koymuştur.

Sovyet devri kadın şairelerinden *Zülfiye İsrailova/Zulfiya Isroilova* (1915-1996) 1 Mart 1915 Taşkent'in Okçu/Degrez mahallesinde dünyaya gelmiştir (Boltaeva, 2004:27). 1931-1934 yılları arasında *Xotin-qizlar bilim yurti* adlı okulu tamamlamıştır. Bu dönemde Zülfiye çeşitli edebî toplantılara katılmış ve ilk şiirlerini kaleme almaya başlamıştır. 1932 senesinde ise *Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika institutisini* tamamladı. 1935-1938 yılları arasında Taşkent'te bulunan o zamanki adı Puşkin şimdiki ismi Alişir Nevaî olan Dil ve Edebiyat Enstitüsünde asistanlık yapmıştır. 1938-1948 yılları arasında *Bolalar nashriyotida* muharrir ve *O'zbekiston Davlat nashriyotida* yöneticilik, 1950-1953 arasında *O'zbekiston xotin-qizlari* dergisinde idari sorumlu 1953-1980 yılları arasında ise *Saodat* dergisinin baş muharriri olarak çalışmıştır (Mirzaev-Shermuxeamedov, 1993:336).

Zülfiye'nin ilk şiiri *Qizil durra*, 17 Eylül 1931'de Taşkent'te çıkan *Ishchi* gazetesinde yayımlandı.

Zülfiye'nin hayatının dönüm noktası onun 1932 yılında Hamid Alimcan ile karşılaşması ve bu tarihten üç yıl sonra da onunla dünya evine girmesidir. Kendisi gibi şair olan Hamid Alimcan'ın eşi olan Zülfiye 1935 yılında Hamid Alimcan'la evlenmiştir (Boltaeva, 2004:28).

1944 yılında Hamid Alimcan'ın trafik kazası sonucu hayatını kaybetmesi Zülfiye için hayatın bitişi okurlar için de Zülfiye şiirlerinin en verimli dönemi kabul edilebilir. Hamid Alimcan, Zülfiye için bir eşten ziyade hayat arkadaşı, hoca, bilge adam, şair ve dost idi. Bu durumu Zülfiye'nin kendisi de açıkça belirtmiştir (Zulfiya, 1983:9). Hamid Alimcan'ın ölümü sonrası onun için yazdığı *Kechir*, *qoldim g`aflatda*, *Yulduz*, *Ne balolarga etding muhtalo*, *Sen qaydasan*,

¹³⁶ I. Gofurov (1970). *Ona Yurt Kuychisi*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹³⁷ B. Qurbonboev, *Mirtemir Do'stlik va Qardoshlik Kuychisi*, Fan, Toshkent, 1981.

¹³⁸ O. Sharafiddinov (1979). "Mirtemir", *Birinchi mo'jiza* kitobida Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹³⁹ N. Karimov, "Bitta O'zim Bilaman", *Sharq Yulduzi*, 1991, 5-son.

yuragim, Ko`rganmiding ko`zlarimda yosh, Bahor keldi seni so`roqlab adlı şiirler derin bir özlem ve hasretin ifadesinden başka bir şey değildir.

1932 yılında Hamid Alimcan ile tanışan Zülfiye'nin ilk şiir kitabı olan *Hayot varaqlari* da bu tarihte, Zülfiye henüz 17 yaşında iken basılmıştır.

Zülfiye, Özbek kadın şaireler arasında seçkin bir yere sahiptir. O, henüz gençlik yıllarında şiire ve edebiyata düşkünlüğü ile tanınmaya başlamıştır. Nevaî'nin hassas gazelleri, Fuzulî şiirleri, Puşkin'in satırları, Uygun vb edip ve şairler Zülfiye'nin edebî dünyasına tesir etmişlerdir. Bu ifadeler Özbek edebiyatçılarının değil bizzat Zülfiye'nin kendi sözleridir¹⁴⁰.

Daha sonra sırası ile Zülfiye'nin çeşitli şiir kitapları, poemaları ve destanları neşredilmiştir. *Yurak hamisha yo`lda, Kamalak, Qizlar qo`shig`i* (1939), *Hulkar* (1943), *Uni Farhod der edilar* (1943) adlı poeması, *Hijron kunlarida* (1944), *Men tongni kuylayman* (1950), *Dugonalar bilan suhbat* (1953), *Oydin* (1953) *Yuragimga yaqin kishilar* (1958) kitabı *Mushoira* (1958) *Zaynab va Omon* (1958/opera), *Kuylarim sizga* (1965/şiirler) *O`ylar* (1965/edebî makaleler kitabı), *Quyoshli qalam*¹⁴¹ (1967), *Visol* (1972), *Asarlar* (2 jildlik) (1974), *Yillar, yillar* (1975), *Shalola* (1976), *Semurg`* (1984)...

Zülfiye *She`rlar* ve *Qizlar qo`shig`i* (1938) adlı kitaplarındaki şiirlerinde Özbekistan'ın terakkisi için tarlalarda çalışan kadınları, traktör kullanan kızları ve onların sıkıntılarını dile getirir.

Onun II. Cihan Harbi yıllarında neşredilen *Uni Farhod der edilar* (1943), *Hijron kunlarida* (1944) şiir kitapları, Zülfiye'deki yurt ve millet sevgisini göstermesi açısından önemlidir. *Mening Vatanim, Qo`limda qurolu ustimda shinel, Bizni kut* gibi şiirler halkın düşman karşısındaki mücadelesini perçinlemiş ve bir dönem dillerden düşmemiştir.

Savaş sonrası dönemde yazılan şiirler ve şiir toplamalarında ise cihan harbinin genel bir değerlendirmesi, kahramanlar ve onların yaşadıkları, örnek davranışlar edebî üslupla ele alınmıştır. Bunlar arasında *Chorjo`y-Qo`ngiro`t* (1947), *Dalada bir kun* (1948), *Zootexnik qiz* (1952), *Tong qo`shig`i* (1953) , *Men tongni kuylayman, Yuragimga yaqin kishilar* (1958), *Kuylarim sizga* (1965), *Salom, sizga erkparvar ellar, O`g`lim, sira bo`lmaydi urush* gibi şiir ve şiir toplamaları gösterilebilir.

Zülfiye eserleriyle birçok ödül almıştır. «O`ylar», «Shalola» gibi eserleri için *Hamza nomidagi Respublika Davlat* mükafatı, «Saylanma» ları için *Ittifoq Davlat* mükafatı, Hint tarzı şiirleri için *Javoharlal Neru nomidagi Umumhindiston* ödülü, dostluk ve birlik şiirleri ve Asya-Afrika Yazarlar Birliğindeki fallaçalışmalarına istinaden uluslar arası *Nilüfer* ödülü; yaptığı hizmetlerden dolayı Özbekistan hükümeti tarafından *Mehnat Qahramoni* ünvanı, Lenin madalyası ve üç kez *Mehnat Qizil Bayroq* ödülleri ile mükafatlandırılmıştır. Ayrıca Bulgaristan tarafından *Kirill va Mefodiy* ödülü alan Zülfiye 60. yaş günü münasebeti ile Özbekistan'da *Xalqlar do`stligi* ödülüne layık görülmüştür.

Pek çok ülke dolaşmış olan Zülfiye Sovyet Devletinın kadın komitesi başta olmak üzere Sovyet ülkesinin Asya ve Afrika münasebetlerini yürüten reis sıfatı ile hizmet vermiştir. Asya ve Afrika Yazarlar Birliği üyesi şaire Zülfiye'nin şiirlerinde kadın his ve duyguları, letafet, samimiyet, merhamet duygusu, millet-vatan sevgisi başlıca temalardır. O, 20. asır Özbek şiirinin güçlü ve üretken isimlerindedir.

Özbekistan'da yapılan Zülfiye çalışmalarının pek çoğu şairenin sağlığında yapılan çalışmalardır. Zülfiye eserleri toplamı 1983-1986 yılları arasında neşredilmiştir¹⁴². Bu neşirden önce Zülfiye eserlerinden *Hulkar*¹⁴³ ve 1986 yılında da *Adabiy O`ylar*¹⁴⁴ yayımlanmıştır. L.

¹⁴¹ Bu destan, meşhur Özbek edibi Aybek hatirasına bağışlanmıştır.

¹⁴² Zulfıya (1983-1986). *Asarlar, Uch tomlik*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁴³ Zulfıya (1947), *Hulkar*, Toshkent: O`zdavnashr.

¹⁴⁴ Zulfıya (1985). *Adabiy O`ylar*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

Kayumov'un Zülfiye hayati ve eserleri üzerine yaptigi çaliřma¹⁴⁵, benzer biçimde A. Ekberov'un eseri¹⁴⁶, bunlar dışında M. Sultanova¹⁴⁷, Azad řerafeddinov¹⁴⁸, İ. Gafurov¹⁴⁹ gibi araştırmacıların da Zülfiye'yle ilgili çalişma ve incelemeleri mevcuttur.

şair, nesir ve drama yazarı *Askad Muhtar/Asqad Muxtor* (1920-1997) 1920 yılında *Fergana Vadisi* şehirlerinden *Fergana*'da dünyaya gelmiştir. 11 yaşında yetim kalan Askad Muhtar, çocuk esirgeme kurumunda büyümüştür (Mirzaev-Shermuxeamedov, 1993:349). Taşkent'teki Nevaİ adlı Devlet Üniversitesi'ni tamamladıktan sonra Andican'daki Devlet Pedagoji Enstitüsü Özbek Edebiyatı kürsüsünde çalişmıştır (Mirvaliyev, 1993:70).

Yosh Leninchi (1945) ve *Qizil O'zbekiston* gazetelerinde bir müddet çalişan *Askad Muhtar O'zbekiston Yozuvchilari uyushmasi* (1957) katipliğ daha sonra Özbekistan'ın gözde edebiyat dergilerinden olan *Sharq yulduzida* müdür ve editörlük (1960-1965), *Guliston* dergisi ile *O'zbekiston adabiyoti va san'ati* adlı haftalık yayında baş muharrirlik vazifelerini yürütmüştür.

Hamza adlı devlet ödülü sahibi Askad Muhtar'ın *Tilak, Tong edi, Totli damlar* adlı ilk şiirleri 1930 lu yıllarda yazılmış olup bu şiirler genellikle şair ve toplum arasındaki ilişkileri ele almaktadır.

G'alaba ishonchi, Jangchining bayram kechasi, Tug'ishganlar qaytdi, Sog'inish, Moskvaning qalbi gibi şiir kitaplarında İkinci Dünya Savaşı (Ulug' Vatan urushi) yıllarında halkı Faşistlere karşı galip gelmeye çağırımış ve cesaretlendirmek istemiştir.

Vatanın türlü güzellikleri ve zenginliğı, toplum hayatındaki önemli değışimlerin anlatıldığı *Po'lat quyuvchi* (1947), *Hamshaharlarim* (1949), *Rahmat, mehribonim* (1954), *Chin yurakdan* (1956) şiir kitapları Askad Muhtar'ın şairlik vasfını gösteren örneklerdir.

şairliğı yanı sıra piyes türünde de başarılı eserler veren Askad Muhtar'ın *Mardlik cho'qqisi* (1948), *Yaxshilikka yaxshilik* (1949), *Samandar* gibi piyesleri çocuklar ve işçi sınıfı hayatında mühim yer tutar.

Chin yurakdan (1956) şiir kitabı ile *Hayotga chaqiriq* (1956), *Dunyo bolalari* (1962) adlı hikâyeler toplamı Özbek çocuk edebiyatında mühim yer tutan eserlerdir.

Nesir türünde kıssa ve romanlarıyla modern Özbek toplumunun güncel sorunlarını ele alan Askad Muhtar'ın *Daryolar tutashgan joyda* (1950), *Qoraqalpoq qissasi* (1958), *Buxoroning jin ko'chalari* (1980), *Bo'ronlarda bordek halovat* (1976) gibi kıssalarıyla, *Opa-singillar* (1954-1955), *Tug'ilish* (1963), *Davr mening taqdirimda*¹⁵⁰ (1964), *Chinor* (1969) *Jar yoqasidagi chaqmoq* (1982), *Amu* (1984), *Kumush tola* (1987) adlı kıssa ve romanları Özbek edebiyatında Askad Muhtar'ın nâsirlik maharetinin belgisidir.

Askad Muhtar, Sofokl'ın *Shoh Edip* tradejisini, Isakiyan'ın *Al-Maarriy* ve Shekspir ve Shiller trajedilerini, A. Pushkin, M. Lermontov, A. Blok, V. Mayakovskiy ve K. Simonov gibi yazarların eserlerinden Özbekçeye tercüme yapımış (Boltaeva, 2004:40) velud bir mütercim kişi olarak da anılır.

Özbekistan Halk Yazarı unvanlı Askad Muhtar'ın eserleri dört cilt olarak neřredilmiřtir¹⁵¹. *Opa-singillar* (1954-1955) adlı romanı ise 1958 yılında yayınlanmıřtır¹⁵². Yazara asıl şöhret kazandıran eser olan *Chinor* romanı birbirinden bağımsız farklı hikaye ve rivayetlerden mürekkebe bir eserdir. Eserin başkahramanı veya merkezindeki kişi *Ochil Bobo* adlı

¹⁴⁵ L.Qayumov (1965). *Shoira Zulfiya, Hayoti va Ijodi Haqida Ocherk*, Toshkent: O'zadabiynashr.

¹⁴⁶ A. Akbarov (1983). *Zulfiya*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁴⁷ M. Sultonova (1975). *Ijod Sahifalari*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹⁴⁸ O. Sharafiddinov (1968). "Qalbimizga Yaqin Shoira", *Adabiy Etyudlar* kitobida, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁴⁹ I. Gafurov (1970). *Joziba*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁵⁰ Bu yazı *Uch fasl dostoni* adıyla da bilinmektedir.

¹⁵¹ Asqad Muxtor (1980-1983). *Asarlar, To'rt tomlik*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁵² Asqad Muxtor (1958). *Opa-Singillar*, Toshkent: O'zbekiston Davlat Badiiy Adabiyot Nashriyoti.

93 yaşındaki bir ak sakaldır. Müstakil hikâye ve kıssalardaki bütün olaylar bu kişi etrafında cereyan etmektedir. Askad Muhtar'ın bu romanı 1969 yılında yayımlanmıştır¹⁵³.

B. Saimov¹⁵⁴, Naim Kerimov¹⁵⁵, Azad Şerefeddinov¹⁵⁶, A. Togayev¹⁵⁷, T. Hamid¹⁵⁸ gibi araştırmacılar çeşitli zaman dilimlerinde Askad Muhtar, eserleri ve edebî dünyası hakkında çalışmalar yayınlamışlardır.

Bağımsızlık (Müstakillik) Devri Özbek Edebiyatı (1991----)

Dil ve edebiyat alanındaki değişimler devletler tarihi ile yakından ilgilidir. Değişen dünya düzeni içerisinde sosyal değişimler kültürel hayata tesir eden başlıca etkenlerdendir. 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Rus işgali resmî olarak 1990 yılında sona ermiştir. Sovyet idaresinden kurtulan Özbekler bağımsız Özbekistan Cumhuriyetini kurmuşlardır. Bu değişme sıradan bir sosyal-siyasî değişim değil baskı ve eziyet altında yaşayan bir toplumun özgürlük değişimi olmuştur. Müstakillik, Özbekler için tarihî dönüm noktasıdır. Bu ve benzeri nedenlerdendir ki Bağımsızlık sonrası Özbek dil ve edebiyatını çok iyi sentezlemek gerekir.

Müstakillik devrinde ortaya konulan edebî eserlerde insanların gönül dünyası ruhî duyuş ve düşünceleri tasvir edilmeye başlanmıştır. Bu dönem Özbek dili ve edebiyatı açısından oldukça verimli olmuştur.

Şiirde *Abdullah Aripov/Abdulla Oripov* (doğum: 1941), *Rauf Parfi/Rauf Parfi O'zturk* (1943-2005), Şevket Rahman/Shavkat Rahmon (1950-1996), *Azim Süyün/Azim Suyun* (Azimboy Alimovich Suyunov) (doğum: 1948), Osman Azim¹⁵⁹/Usmon Azim (doğum: 1950), İkrâm Atamurad, A. Kutbuddin, Feride Efrac, Aziz Said, Muhammed Yusuf, Fahriyar, Rauf Subhan, İkbâl Mirza, Uluğbek Hemdem, Halime Ahmed, Hasiyet Rüstemova vb isimler edebiyata yeni soluk kazandırmışlardır. Bu devir şiirinde âlemi şiirsel olarak algılamada bir basamak oluşturulmuştur.

Rauf Parfi/Rauf Parfi O'zturk (1943-2005)'nin Adaşgan Ruh, Kara Duvar, Münacat, Sensiz; Şevket Rahman'ın Türkiler, İkrar; Azim Süyün'ün İstiğfar, Ak ve Kara; A. Kutbuddin'in İzahsız Lügat; A. Said'in Düş, Yol, Fahriyar'ın Ayalgu, Aylak Gece adlı şiir kitapları müstakillik devri Özbek dil ve edebiyatının gözde eserleri olarak hesaplanmaktadır.

Tarihî konularda Türab Töle'nin Nadirebegim, Selahaddin Siraceddinov'un Tomaris, Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev (1940-2005)'in Kara Kemer, Şöhret Rızayev'in İskender (Nevai'nin Sedd-i İskenderi temelinde) adlı piyesleri başyapıtlar olarak sayılabilir.

Destan sahasında *Abdullah Aripov/Abdulla Oripov* (doğum: 1941)'un Renckâm, Aman Metcan'ın Kuş Yolu, Neden Ben?, Osman Azim'in Akpeder, M. Yusuf'un Kara Güneş, İ. Atamuradov'un Uzaklaşayatan Ağrı, M. Muradova'nın Çakmak İzinden, E. Şükür'ün İbtida Hatası, tiyatro alanında Abdukahhar İbrahimov'un Puç, Şükrullah'ın Onsuz Feryad, Haydar Muhammed'in Kadınlar Sözüden Çıkan Hengâme eserleri devrin edebiyatında vücut bulmuştur.

Müstakillik devri şairlerinden Fahriyar sadece iki kelimedden oluşan (ay, balta) şiir yazarak alanında bir çığır açmıştır. Bu durum insanların söz konusu şiirde geçen kelimeler üzerinde düşünmelerini sözde derin manaları aramalarına vesile olmuştur.

¹⁵³ Asqad Muxtor (1969). *Chinor*, Toshkent: O'zadabiynashr.

¹⁵⁴ B. Soimov (1968). *Asqad Muxtor Prozası*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹⁵⁵ Naim Karimov, "Davir Ijodkor Taqdirida (Asqad Muxtorning 80 yilligiga)", *Til va Adabiyot Ta'limi*. 2000, 6-son, 35 sayfa.

¹⁵⁶ O. Sharafiddinov (1979). "Ijodning Katta Yo'lida", *Birinchi Mo'jiza* Kitobida, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁵⁷ O. Tog'ae'v (1966). *Asqad Muxtor (Adabiy Po'rtret)*, Toshkent: O'zadabiynashr.

¹⁵⁸ T. Xamid (1975). *Qo'shiqlar Qanotida (Asqad Muxtor She'riyati)*, Toshkent.

¹⁵⁹ Usmon Azim (1995). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti., Usmon Azim (2001). *Kuz*, Toshkent: Adabiyot va San'at, Toshkent.

Müstakillik devri Özbek dili şiir cihetinden ne kadar güçlenmişse nesirde de önemli gelişmelere tanıklık etmiştir. Roman, kıssa, hikâye türünde onlarca eser meydana getirilmiştir. *Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev* (1940-2005), *Ötkir Haşimov/O'tkir Hoshimov* (doğum: 1941), Aman Muhtar/Omon Muxtor (doğum: 1941), Muhammed Ali, *Tahir Melik/Tohir Malik* (doğum: 1946), Togay Murat/*Tog`ay Murod* (1948-2003), Murad Muhammed Dost, A. Dilmurad, H. Sultanov, H. Dostmuhammed, Nazar İşankul/Nazar Eshonqul (doğum: 15 Temmuz 1962), A. Yoldaşev, Zülfiye Kuralbay gibi isimler Özbek millî nesrinin terakkisinde kalem oynatan ve oynatmaya devam eden isimlerden bazılarıdır.

Aman Muhtar/Omon Muxtor (doğum: 1941)'ın Bin Bir Kıyafe, Ayna Önündeki Adam, Tepelikteki Harabe, Meydan romanları; Nazar İşankul/Nazar Eshonqul (doğum: 15 Temmuz 1962)'un *Urush Odamlari* (1988), *Momoqo'shiq* (1989)¹⁶⁰, *Maymun Yeteklagan Odam* (2001), *Qora Kitob*¹⁶¹, *Tun Panjaralari*, *Xaroba Shahar Surati* gibi kıssa ve hikaye toplamları yazarın basılmış eserleridir.

Bitik, *Shamolni Tutib Bo'lmaydi* (2004)¹⁶², *Tobut*, *Qaytish*, *San'at*, *Bahoviddinning Iti* gibi kıssa ve hikâyeler, H. Dostmuhammed'in Bazar, Lokman; Börihan'ın Ceziremedeki Adamlar; Selamet Vefa'nın Tılsım Sanatı; A. Nurmuradov'un Kan Kokusu romanları insan iç dünyasına yaklaşan eserlerdir.

Gelenek ve ananevî tasvirde faydalanılarak yazılan eserler arasında *Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev* (1940-2005)'in *O'n sakkizga kirmagan kim bor*¹⁶³? (1964-65), *Olis Yulduzlar Ostida*, *Hayot Abadiy*¹⁶⁴, *Og'ir Tosh Ko'chsa*¹⁶⁵... gibi hikaye toplamları ile, *So'nggi Bekat*¹⁶⁶, *Qil Ko'prik*¹⁶⁷, *Yo'lovchi*, *Olabo'ji*, gibi romanları ile *Qora Kamar* draması ki İkinci Dünya Savaşı sırasındaki kahramanlıklar etrafında gelişen bir eserdir. (1964), *Taqdir bashorati* (1968), *Yo'llar, yo'ldoshlar*¹⁶⁸ (1973), *Yur, tog'larga ketamiz* (1976), *Cho'loq turna* (1978), *Tuproq ko'chalar* (1978), *Qush tili* (1982), *Qahramonning so'nggi kunlari* (1984), *Tog'larga qor tushdi* (1986), *Abdulla Nabi o'g'lining So'nggi Kunlari* (1983), *Esiz, Eshniyoz!* (1988), *Bulut to'sgan oy* (1997) *qissalari*, *So'nggi bekat* (1976), *Qil ko'prik* (1984), *Olabo'ji*(1991), *Dinozavr* (1996) gibi romanları *Qora kamar* (1989) nomli dramasi, *Yovvoyi gul*, *Bahor o'tdi*, *Bitiktosh*, *Ozodlik*, *O'zbeklar*, *Ustoz*, *Ko'k dengiz*, *Tabassum*, *Shudring tushgan bedazor*, *Boychechak ochildi*, *Otning egasi*, *Navro'z*, *Navro'z Bodom qishda gulladi* (1968), *So'nmas Olov* (1985) *Tog'larga qor tushdi* (1987) (Mirvaliyev, 1993:116) N. Narkabilov'un Akboyun, Kayalar da Ağlıyordu, Dağ Adamı (kıssalar), Âriyet, Kıvançlı Gün (hikayeler); Ş. Botayev'in Şuradan Kalan Adamlar, Derviş (hikayeler), Surhanderyalı Togay Murat/*Tog`ay Murod* (1948-2003) nesir alanındaki başarılı kıssa-hikaye ve romanlarıyla¹⁶⁹, *Yulduzlar Mangu Yonadi* (1976), *Ot Kishnagan Oqshom*¹⁷⁰ (1979), *Oydinda Yurgan Odamlar* (1980), *Momo Yer Qo'shig'i*¹⁷¹ (1985), *Otamdan Qolgan Dalalar*¹⁷² (roman) Özbek edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Aman Muhtar/Omon Muxtor (doğum: 1941)'ın Çadırhayaal isimli eserinde millî ve manevî duygular şehitler vasıtasıyla anlatılır. *Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev* (1940-2005) (Gökdeniz) H. Sultanov (Gulamgerdiş, Gönül Azadedir), E. Azamov (Bağbalalık Kökeldeş, Cevap), H. Dost Muhammed (Jajman, Aram Kürsi), N. Atahanov (Akбина Akşamları), A.

¹⁶⁰ Nazar Eshonqul (2008). *Momoqo'shiq*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

¹⁶¹ Nazar Eshonqul (2008). *Qora Kitob*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

¹⁶² Bu hikâye Türkiye Türkçesine *Rüzgârı Tutamazsın* başlığı ile aktarılmıştır: Nazar İşankul, "Rüzgârı Tutamazsın", (Aktaran: Selami Fedakar), *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, sayı: 31, Temmuz 2009.

¹⁶³ Shukur Xolmirzaev (1965). *O'n Sakkizga Kirmagan Kim Bor*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

¹⁶⁴ Shukur Xolmirzaev (1974). *Hayot Abadiy*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁶⁵ Shukur Xolmirzaev (1980). *Og'ir Tosh Ko'chsa, Hikoyalar va Qissalar*, Toshkent.

¹⁶⁶ Shukur Xolmirzaev (1976). *So'nggi Bekat*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

¹⁶⁷ Shukur Xolmirzaev (1984), *Qil Ko'prik*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁶⁸ Shukur Xolmirzaev (1984). *Yo'llar, Yo'ldoshlar*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

¹⁶⁹ Tog'ay Murod (2001), *Bu Dunyoda O'lib Bo'lmaydi, Roman, Hikoyalar, Maqolalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

¹⁷⁰ Tog'ay Murod (1994). *Ot Kishnagan Oqshom, Qissalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

¹⁷¹ Bu kıssa *Aybek* ödülü almıştır.

¹⁷² Tog'ay Murod, *Otamdan Qolgan Dalalar*, Roman, Sharq, 1994.

Atahanov (Üçüncü Kattaki Sarı Pencere), Nazar İşankul/Nazar Eshonqul (doğum: 15 Temmuz 1962) (Maymun Yetekleyen Adam, Kuyun, Tabut, Harabe Şehir Sureti), Ş. Hamrayev (Suretteki Ayal), Erkin Azam (Atayî'nin Doğum Yılı, Cevap) vb. hikaye ve kıssalar müstakillik dönemi Özbek neslinin gelişmesinde önemli pay sahibidirler. Nazar İşankul'un kıssa ve hikâyeleri ile M. M. Dost'un Lalezar, Togay Murat/Tog`ay Murod (1948-2003)'ın *Otamdan Qolgan Dalalar*¹⁷³ adlı romanları günümüz Özbek nesri numunelerindedir.

Osman Azim'in Bir Kadem Yol, Erkin Semender'in Arab Muhammed Bahadırhan, İlham Hasan'ın Bir Kem Dünya, Abdullah Azam'ın Dubahi Hüseyinî, A. Yakubov'un Bir Kaşâne Sırları, Töre Mirzan'ın Emir Timur, *Abdullah Aripov/Abdulla Oripov* (doğum: 1941) Sahip Kıran, H. Resul'ün Pirî Kainat, Yoldaş Süleyman'ın El Ferganî Muhabbeti, İ. Rahim'in Fergana Ferzendi gibi eserleri günümüz Özbek dramasının¹⁷⁴ sayılı eserlerindedir.

Müstakillik devri ediplerinden *Said Ahmed/Said Ahmad* (1920-2007) hicvî eserleriyle öne çıkan yazarlardan birisidir (Matjon-Sariyev, 2009:187). 1920 yılında Taşkent'te dünyaya gelen Said Ahmed, kıssa, hikaye, roman ve komedi türündeki eserleri (Boltaeva, 2004:40) ile Özbek dili ve edebiyatına hisse katan yazarlardandır.

1940'lı yıllarda yazmaya başlayan Said Ahmed' yükseköğreniminin ardından sırasıyla *Mushtum* dergisi, Radyo Komitesi (1942-1943), Kızıl Özbekistan Gazetesi (1943-1947) ve Şark Yıldızı (1948-1950) dergisi ve Özbekistan Yazarlar Birliğinde çalışmıştır. Onun ilk yazısı *Ishqivoz* hiciv türünde olup *Mushtum* dergisinde yayımlanmıştır.

Said Ahmed'in yayınlanan ilk kitabı ise *Tortiq* (1940) adlı hikâyeler toplamıdır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında çok sayıda hikaye ve kıssa yazan Said Ahmed'in yazıları genellikle yaşadığı devrin güncel konularıyla ilgilidir. *Er yurak* (1942), *Farg'ona hikoyalari* (1948), *Muhabbat* (1949) gibi hikaye kitapları ile *Xazina*, *Hayqiriq*, *Rahmat azizlarim* gibi hikâyelerinde savaşın dehşeti ve savaş kahramanlarına övgü söz konusudur.

Said Ahmed hikâyelerinde Aybek, Gafur Gulam ve Abdulla Kahhar etkisi görülmektedir (Mirvaliyev, 1993:68).

Hiciv türünde ün yapan Said Ahmed, geleneğe bağlı bir yazardır. O, Özbeklerin geleneğine aykırı, sonradan ortaya çıkma ve özentî adet ve yaşayışları ince bir mizah ile keskin biçimde eleştirir. Millî ve manevî değerlerden yoksun örf ve adetlere uymayan ne varsa reddeder. *Xanka bilan Tanka*, *Lampa shisha*, ve benzeri hicvi eserleri bu türden olup Özbek radyo ve televizyonlarında tiyatro şeklinde sergilenmiştir.

Said Ahmed usta bir nesir yazarıdır. *Qadrdon dalalar*, *Hukm* (1958) kıssaları ile *Ufq* (1964), *Jimjitlik* (1988) romanları onun nesir alanındaki maharetini gösteren önemli yapıtlardır. *Ufq* romanında İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe gerisinde hizmet gören çiftçilerin azim ve gayretleri ibretli bir dille anlatılır. *Ufq* romanı aslında bir üçlemidir. *Qirq Besh Kun*, *Hijron Kunlarida* ve *Ufq bo'sag'asida* adlı üç kitaptan ibaret olan bu romanın devamında savaş öncesi ve sonrası yaşantı tasvir edilmektedir. *Jimjitlik* romanında ise durgunluk devri yılları konu edilir (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993:368-370).

Tiyatro yazarlığı ve mütercim sıfatıyla da tanınan Said Ahmed'in *Kelinlar qo'zg'oloni*, *Kuyov*, gibi tiyatro eserleri meşhurdur. B. Polevoy, A. Musatov, O. Gonchar gibi yazarlardan Özbek Türkçesine aktarmalar yapan Said Ahmed genel anlamda ele alındığı zaman daha çok hiciv tarzı eserleri ile tanınmış bir nesir yazarıdır. Ömer Ali Narmatov'un da ifade ettiği gibi o lirik tarzındaki yazılarında ince istihza ve tenkitten kendisini alamamıştır (Komisyon, 1990:393).

2007 yılında hayatını kaybeden Said Ahmed, Özbekistan Halk Yazarı, Özbekistan Kahramanı, Dostluk mükafatı sahibi ve Hamza ödülü sahibidir. Said Ahmed eserleri 1980

¹⁷³ Tog`ay Murod, *Otamdan Qolgan Dalalar*, Roman, Sharq, 1994.

¹⁷⁴ Özbek dili ve edebiyatı açısından drama çok önemli bir yere sahiptir. Cedit draması ve Özbek dramasının basamakları için bakınız: Shuxrat Rizaev (1997). *Cadid Dramasi*, Taşkent: Şark Neşriyatı.

başlarında dört cilt olarak yayımlanmıştır¹⁷⁵. 1989 yılında ise onun ikinci romanı olan *Jimjitlik* neşredilmiştir¹⁷⁶. Ömer Ali Narmatov, Said Ahmed üzerine yaptığı monografik çalışmasını 1971 yılında neşretmiştir¹⁷⁷. Bunu dışında Abdulla Kahhar'ın eserler toplamının beşinci cildinde¹⁷⁸, L. Kayumov'un Zamandaşlar kitabında¹⁷⁹, İ. Gafurov'un Prozasında¹⁸⁰, H. Abdusametov¹⁸¹, M. Azimova¹⁸², B. İmamov¹⁸³ ve N. Hüdabergenov¹⁸⁴ gibi araştırmacıların tiyatro üzerine yaptıkları çalışmalarda Said Ahmed ve eserleri üzerinde durulmuştur.

Adil Yakubov/Odil Yoqubov (1926-2009) 20. yüzyıl Özbek romancılığının en önemli isimlerindedir. 1926¹⁸⁵ yılında bugünkü Kazakistan'ın Çimkent vilayetine bağlı Türkistan tümeninin Karnak/Qarnoq (Atabay) köyünde dünyaya gelmiştir (Yo'ldoshev, 2006:259). 1945-1950 yılları arasında Sovyet Kızıl Ordusunda görev yapan Adil Yakubov, Sovyet ordusu adına Japon savaşına katılmış ve Port-Artur yakınlarındaki Chan-Chjau şehrinde 5 yıl görev yapmıştır (Boltaeva, 2004:50).

1951-1956 arasında *O'rta Osiyo Davlat Dorilfununi Filologiya Fakültesinde* okuyan (Mirzaev-Shermuxeimedov, 1993: 377) Adil Yakubov, 1955-1959 yılları arasında *O'zbekiston Yozuvchilari Uyushmasi'*nda danışman, *Literaturnaya gazeta'*da (1959-1963, 1967-1970) özel devlet muhabiri, *O'zbekfilm* film yapım şirketinde ve Devlet sinemasında baş muharrir, *G'afur G'ulom* yayınevinde baş muharrir yardımcılığı görevlerini üstlenmiştir (1970-1982). Daha soanraları *O'zbekiston adabiyoti va san'ati* gazetetesinin (1982-1989) baş muharrirlik görevlerini yürüttü. Hayatının sonuna kadar (2009) da Özbekistan Yazarlar Birliğinin fahri başkanı olmuştur (Mirvaliyev, 1993:82). Bunların yanı sıra Orta Asya Halkları Medeniyeti Temsilciliğinde idarecilik (2005'e kadar), Devlet Atamaşunaslık Komitesi Reisliği görevlerini de yürütmüştür.

Bilhassa kısa ve roman türündeki eserleri ile büyük başarılar imza atan Adil Yakubov'un ilk büyük eseri sayılan *Tengdoshlar* 1951 yılında neşredilmiştir. *Chin muhabbat*, *Aytsam tilim, aytmasam dilim kuyadi* gibi komedi türündeki eserleri Taşkent'teki Hamza adlı akademik tiyatrodaki sahnelenmiştir. *Yurak yonmog'i kerak* (1957), *Olma gullaganda* (1960), *Bir Koshona Sirlari*, *Fotihli Muzaffar Yohud Bir Parivash Asiri* piyesleri de onun meşhur tiyatro eserleri arasında yer almaktadır.

Adil Yakubov'un *Ikki muhabbat* (1956) adlı nesri eserler toplamı 1956 yılında yayınlanmıştır. Bundan sonra sırasıyla *Bir feleton* kıssası (1961), *Muqaddas* (1963), *Qanot juft bo'ladi* (1969), *Billur qandillar* (1975) ve benzeri kıssaları yayımlanmıştır. *Qanot juft bo'ladi* kıssasında toplumdaki çeşitli meslek gruplarının birlik ve beraberliği ile milli ve ahlaki meselelerin halledilebileceği üzerinde durulur. *Izlayman* kıssasında ise Adil Yakubov 1945-1950 yılları arasında Japonya'ya karşı verilen mücadeleyi anlatır. Bu eser yazarın birebir şahit olduğu bir konuyu ele aldığı için biyografik özelliklere de sahiptir.

Er Boshiga Ish Tushsa (1969) adlı romanı İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki olayları yansıtmaktadır. Romanın baş kahramanları Kamil, Meşreb, Ekmel ve Koçkar adlı kişilerdir. 1970'li yıllardaki toplumsal sıkıntıları ve durgunluğu büyük bir cesaret ve samimiyetle anlattığı *Diyanet/Diyonat* (1973) romanı, Uluğ Bey'in saltanat yıllarının son zamanlarını ve oğlu Abullatif ile arasındaki zıtlıkları Uluğ Bey'in talebeleri Bursalı Kadızade Rumî ve Ali Kuşçu'nun maharetini ibretli bir şekilde anlattığı *Uluğ Bey Hazinesi/Uluğ'bek Xazinesi*¹⁸⁶ (1974), Birunî ve

¹⁷⁵ Said Ahmad (1980-1981). *Saylanma, 4 tomlik*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁷⁶ Said Ahmad (1989). *Jimjitlik*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁷⁷ U. Normatov (1971). *Said Ahmad*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁷⁸ Abdulla Qahhor (1989). *Asarlar, Besh jildlik*, Beshinchi jild, *Haq so'zning kuchi*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁷⁹ L. Qayumov (1972). *Zamondoshlar*, Toshkent.

¹⁸⁰ I. Gafurov (1981). *Prozaning Shoiri*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁸¹ H. Abdusamatov (1976). *Hayot, Adabiyot, Teatr*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁸² M. Azimova (1984). *Hozirgi O'zbek Dramaturgiyasi*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti.

¹⁸³ B. Imomov (1968). *Hayot va Dramatik Konflikt*, Fan, Toshkent: Fan Nashriyoti.

¹⁸⁴ N. Xudoyberganov (1984). *Haqiqat Yogdulari*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁸⁵ Adil Yakubov'un doğum tarihi bazı kaynaklarda 1927 olarak da gösterilmektedir.

¹⁸⁶ Adil Yakubov'a şöhret getiren romandır.

İbn-i Sinâ gibi iki büyük ismin dünya medeniyetinin yükselişine verdiği katkıyı ve önemi anlatan *Köhne Dünya/Ko'hna Dunyo*, durgunluk devri bunalımını ve bunun sebeplerini irdeleyerek herkesi manevî ve ahlakî temizliğe davet ettiği *Ak Kuşlar Apak Kuşlar/Oqqushlar, oppoq qushlar* (1988) romanları Özbek dili ve edebiyatı için son derece önemli nesir örnekleridir.

Adil Yakubov, *Uluğ Bey Hazinesi/Ulug'bek Xazinasi* romanından dolayı Hamza ödülü, Özbekistan Halk Yazarı, Mihnet Kızıl Bayrak ödülü gibi pek çok ödül ve unvan sahibidir.

24 Aralık 2009 Salı akşamı Özbekistan'da dünyaya gözlerini yuman Adil Yakubov ve eserlerini Türkiye'de tanıtan kişi tarihçi-yazar Ahsen Batur'dur. Ahsen Batur'un ifadelerine göre Cengiz Aytmatov, Adil Yakubov'a hem mektup yazarak hem de bizzat onu ziyaret ederek kendisinin büyük bir yazar olduğunu belirtmiştir¹⁸⁷. Özellikle *Uluğ Bey Hazinesi/Ulug'bek Xazinasi* romanından sonra Cengiz Aytmatov'un Adil Yakubov hayranlığı daha da artmıştır.

Adil Yakubov'un eserleri onun henüz yazarın sağlığında defalarca basılmıştır. Eserlerinden seçmeler 1985–1987 arasında neşredilmiştir¹⁸⁸. *Diyanet*¹⁸⁹, *Uluğbek Hazinesi*¹⁹⁰, *Mukaddes*, *İzleyen*¹⁹¹, *Er Başına İş Gelse*¹⁹², *Ak Kuşlar Apak Kuşlar*¹⁹³ romanları muhtelif zamanlarda defalarca basılmıştır. Ahsen Batur, Adil Yakubov'un bazı romanlarını Türkiye Türkçesine aktarmıştır¹⁹⁴.

Ömer Ali Narmatov, Azad Şerefeddinov¹⁹⁵, Naim Kerimov¹⁹⁶, M. Seferov¹⁹⁷, K. Yoldaşev¹⁹⁸ gibi araştırmacılar Adil Yakubov'un hayatı ve eserlerine dair çalışmaları kaleme almışlardır.

1928 yılında Tacikistan'ın Oratepe tümenine bağlı Şehristan köyünde dünyaya gelen (Mirvaliyev, 1993:85) *Pirimkul Kadirov/Pirimkul Qodirov* (1928-2010), Taşkent Devlet Üniversitesinden mezun olduktan sonra uzun yıllar çeşitli yayınevi, gazete ve dergilerde görev yaptı. M. Gorki adındaki Cihan Üniversitesine asistan olarak giren Pirimkul Kadirov, Abdulla Kahhar'ın İkinci Dünya Savaşından sonraki edebi faaliyetleri üzerinde ilmî çalışmalarda bulunmuştur. Özbekistan Yazarlar Birliği, Özbekistan Bilimler Akademisindeki çalışmalarının ardından, 1990-2000 yıllarında milletvekili seçilen Pirimkul Kadirov, ayrıca Özbekistan Parlamentosu Bilim ve Kültür Komitesi Başkanlığı görevinde de bulunmuştur.

Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Pirimkul Kadirov'un ölümü dolayısıyla yayımladığı başsağlığı mesajında, "büyük yetenek sahibi Pirimkul Kadirov'ın, yaklaşık 60 yıllık icadî faaliyeti boyunca çok sayıda ahlaki-manevi konularda kaleme aldığı onlarca roman, öykü ve hikayelerin Özbek edebiyatında önemli bir yer tuttuğunu" belirterek, "Büyük yazar, iyi bir

¹⁸⁷ Bu bilgileri yazar Ahsen Batur'u bizzat ziyaret ettiğim zaman kendisinden not ederek aldım. Çağaloğlu'ndaki yayınevinde yaptığımız görüşmelerde Ahsen Batur'un yedi yıllık Özbekistan ve Adil Yakubov hatıralarını dinleme ve yazma şansını elde ettim. Nitekim Adil Yakubov-Cengiz Aytmatov ilişkileri ve Aytmatov'un Adil Yakubov hayranlığını Ahsen Batur çeşitli röportaj ve yazılarında sıklıkla dile getirmiştir.

¹⁸⁸ Odil Yoqubov (1985-1987). *Saylanma, Uchi jildlik*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁸⁹ Odil Yoqubov (1969). *Diyanat*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Odil Yoqubov (1998). *Diyanat*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

¹⁹⁰ Odil Yoqubov (1994). *Ulug'bek Xazinasi*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁹¹ Odil Yoqubov (1972). *Izlayman* Toshkent.

¹⁹² Odil Yoqubov (1969). *Er Boshiga Ish Tushsa*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁹³ Odil Yoqubov (1988). *Oq Qushlar, Oppoq Qushlar*, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

¹⁹⁴ Adil Yakubov (2008). *Adalet Menzili* (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları., Adil Yakubov (2003). *Köhne Dünya* (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları., Adil Yakubov (2003). *Uluğbey'in Hazinesi* (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları, Adil Yakubov (2009), *İbni Sina* (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları., Adil Yakubov (2009). *Mukaddes* (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.

¹⁹⁵ O. Sharafiddinov (1979). "Ijod Dovonlari Osha", *Birinchi mo'jiza* kitobida, Toshkent: Gofur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. U. Normatov (1987), *Davr Tuygusi*, Toshkent: Toshkent Nashriyoti., U. Normatov, "Qalb Koshona Sirlari" (Odil Yoqubovning «Bir koshona sirlari» dramasi haqida o'ylar) *O'zAS*, 2001, 2 Mart.

¹⁹⁶ N. Karimov (1986). *Ijod va Iste'dod, Adabiy Portretlar*, Toshkent., N. Karimov (1987). *Davr Qahramon Taqdirida*, Toshkent.

¹⁹⁷ Mixli Safarov, "Haqiqatgo'y Adib", *O'z AS*, 1998 yil, 15 May.

¹⁹⁸ Q. Yo'ldoshev, "Inson Tuygularining Teran Talqinlari, Atoqli Adib Odil Yoqubov Ijodiga Bir Nazar", *O'z AS*, 2004 yil, 16 Aprel.

üstat, alçak gönüllü insan Pirimkul Kadirov'un parlak anısı kalbimizde her zaman kalacaktır¹⁹⁹" ifadesini kullandı.

Henüz talebelik yıllarında yazmaya başlayan Pirimkul Kadirov'un ilk kitabı *Studentlar* 1950 yılında yayımlananmıştır. Daha sonraları sırasıyla *Jon shirin*, *Kayf*, *Olov* gibi hikayelerin yanısıra *Besh yilliklar farzapni*, *Dadrim*, *Erk*, *Meros*, *Najot*, *Sarguzashlar*, *Yayra institutga kirmoqchi* gibi kıssa ve hikaye kitapları Özbek okurlarıyla buluşmuştur.

Pirimkul Kadirov'un, *Yulduzli Tunlar (Bobur)/Yıldızlı Geceler*, *Avlodlar Dovoni/Evlatlar Geçidi*, *Olmos Kamar/Elmas Kemer*, *Qora ko'zlar/Kara Gözler*, *Uch İldiz/Üç Köken*, *Emir Timur Siması* gibi çok sayıda roman, öykü ve hikâyeleri yayımlandı, birçok eseri ise Türkçenin de aralarında bulunduğu çeşitli dillere çevrildi.

Yazar ve araştırmacılığın yanı sıra iyi bir mütercim olan Pirimkul Kadirov, ayrıca Tolstoy'un *Kazaklar*, K. Fedin'in *Daslabki Quvonchlar* Tolisa'nın *İz*, Deryayev'in *Taqdir* gibi eserlerini Özbekçeye çevirdi. Özbekistan Halk Yazarı unvanı sahibi Pirimkul Kadirov, "Devlet Ödülü", "Büyük Hizmetleri İçin", "El-Yurt Hürmeti" gibi çok sayıda devlet ödül ve nişanına layık görülmüştü.

Pirimkul Kadirov'un *Üç Köken* (1950 yıllarının tarihi hadiselerini anlatır), *Kara Gözler* (köyde yetişen insanların siyasî ve millî görüşleri ele alınır) , *Yulduzlı Tünler* (Babür Şah'ın hayatını anlatır) romanları da bağımsızlık dönemi nesir alanının önemli eserlerindedir. *Avlodlar Dovoni* ve *Yulduzli Tunlar* Aybek'ten sonra Özbek tarihî roman yazıcılığının mühim eserleri arasında gösterilmektedir. Nitekim *Yulduzli Tunlar* romanı Hamza adlı devlet mükafatına layık görülmüştür. Bu romanı Türkiye Türkçesine Ahsen Batur aktarmıştır²⁰⁰. Orhan Söylemez ise etraflı bir yazıyla²⁰¹ romanın özetini ortaya koymuştur. Ahsen Batur, Pirimkul Kadirov'la yaptığı görüşmede *Yulduzli Tunlar* ve *Avlodlar Dovoni* romanlarını tek bir cilt ve başlık altında "Son Timurlu" adı altında birleştirerek Türkiye Türkçesine aktarmak istediğini söylemiş Pirimkul Kadirov da bundan son derece memnun kalmıştır²⁰². Bunun üzerine Ahsen Batur *Yulduzli Tunlar* ve *Avlodlar Dovoni* romanlarını *Son Timurlu* adı altında iki cilt halinde neşretmiştir²⁰³. İleri Yayınları daha sonra bu iki romanı tek ciltte birleştirerek *Son Timurlu* adıyla Türk okuru ile buluşturmuştur²⁰⁴.

Pirimkul Kadirov'un eserleri yazarın sağlığında muhtelif zamanlarda yayımlanmıştır. *Yulduzli Tunlar*²⁰⁵, *Avlodlar Dovoni*²⁰⁶, *Uch İldiz*²⁰⁷, *Olmas Kamar*²⁰⁸, *Meros*²⁰⁹, *Ona Lochin Vidosi*²¹⁰ bunlardan bazılarıdır. Üç ciltlik seçmeler²¹¹ bu yayınlar arasında en hacimli olanıdır. Fakat bundan daha önce 1977-1979 yılları arasında Gafur Gulam Yayınevi Pirimkul Kadirov'un

¹⁹⁹ Anadolu Ajansının Taşkent irtibat bürosundan ilan edilen bu haber o tarihte (21 Aralık 2010) Türkiye'deki çeşitli gazetelerde de yer almıştır. Ayrıca Özbekistan'ın resmî vakfı olan Altın Miras'ın web sayfasında da (<http://www.altinmiras.com>) Erişim: 12/072011) bu konu hakkında haber özeti yayımlanmıştır: "Ünlü yazar Pirimkul Kadirov'un 82 yaşında vefat etmesi nedeniyle Cumhurbaşkanı İ. Karimov, Senato Başkanı İ. Sabirov, Yasama Meclisi Başkanı D. Taşmuhamedova, Başbakan Ş. Mirziyayev, Başbakan Yardımcısı A. Aripov tarafından ortak başsağlığı mesajı yayımlandı. (Öztlv, Gazeteler).

²⁰⁰ Pirim Kadir (1994). *Yıldızlı Geceler* (Babür) (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Ötügen Neşriyat.

²⁰¹ Orhan Söylemez, "Özbek Edebiyatından Tarihî Bir Roman: Yıldızlı Geceler (Babür)", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15, Erzurum, 2000, s. 117-131.

²⁰² Ahsen Batur'la 04. 07. 2011 tarihinde Çağaloğlu'nda yapılan mülakat.

²⁰³ Pirim Kadirov (2004)., *Son Timurlu 1. Cilt*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları. Pirim Kadirov (2004). *Son Timurlu 2. Cilt*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.

²⁰⁴ Pirim Kadirov (2009). *Son Timurlu*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.

²⁰⁵ Pirimkul Qodirov (2002). *Yulduzli Tunlar*, To'ldirilgan Yangi Nashri, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁰⁶ Pirimkul Qodirov (1989). *Avlodlar Dovoni*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Pirimkul Qodirov (1997). *Humoyun va Akbar, Avlodlar Dovoni*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁰⁷ Pirimkul Qodirov (1970). *Uch İldiz*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²⁰⁸ Pirimkul Qodirov (1983). *Olmos Kamar*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²⁰⁹ Pirimkul Qodirov (1983). *Meros, Qissa va Hikoyalar*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²¹⁰ Pirimkul Qodirov (2001). *Ona Lochin Vidosi*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²¹¹ Pirimkul Qodirov, (1987-1988). *Saylanma, Uch jildlik*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

tanlangan eserlerini de üç cilt halinde neşretmiştir²¹². 1977'de yayımlanan birinci ciltte *Olmas Kamar* romanı; 1978'de yayımlanan ikinci ciltte *Qora Ko'zlar* romanıyla birlikte *Erk* kıssası; 1979'da yayımlanan üçüncü ciltte ise *Uch Ildiz* romanı neşredilmiştir. Aynı yayınevinin 1988 yılında neşrettiği üç ciltlik seçmelerin ilk cildinde *Uch Ildiz* romanı ve *Qadrim* kıssası; ikinci ciltte *Qora Ko'zlar* romanı ve *Meros* kıssası; üçüncü ciltte ise *Olmas Kamar* ve *Yulduzli Tunlar* romanları yer almaktadır.

Ömer Ali Narmatov²¹³, P. Şirmuhammedov²¹⁴ ve A. Kattabekov²¹⁵, Azad Şerefeddinov²¹⁶ gibi isimler doğrudan yazarın hayatı veya eserleri ile ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Yazarın vefatıyla birlikte eserleri ve hayatı üzerine yapılacak çalışmaların hız kazanması kaçınılmazdır.

Müstakillik devri Özbek edebiyatının en güçlü şairlerinden birisi olarak kabul edilen *Erkin Vahidov/Erkin Vohidov* (1936-) 28 Aralık 1936 yılında Fergana Vadisi vilayetlerinden olan Fergana'nın *Altıarık/Oltiariq* tümeninde öğretmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir (Mirvaliyev, 1993:103). Erkin Vahidov'un babası Cho'yonboy ve annesi Roziyaxon kasabanın öğretmenlerinden olup Erkin Vahidov küçük yaşlarda iken vefat etmişlerdir. Anne ve babasının vefatı ile küçük yaşta yetim kalan Erkin Vahidov aydın ve ileri görüş sahibi olan dayıları *Sohiboev*'lerin elinde büyümüştür. Bu durum şairin eğitim ve şairlik hayatında²¹⁷ önemli bir yer tutmaktadır (Boltaeva, 2004:59).

1955 yılında liseyi bitirdikten sonra Taşkent Devlet Üniversitesine giren Erkin Vahidov buradaki Filoloji Fakültesini Nevai'nin *Sedd-i İskenderi* adlı eseri üzerindeki bitirme tezi (Inog'omov, 1996:18) ile tamamlamıştır. Şairin ilk şiiri yedinci sınıfta okuduğu dönemde *Mushtum* dergisinde yayımlanmıştır (Matjon-Sariyev, 2009:197).

Çeşitli yayınevi ve dergilerde görev yapan Erkin Vahidov öncelikle *Yosh Gvardiya* yayınevinde (1960-1963, 1975-1982), daha sonra *G'afur G'ulom* adlı yayınevinde (1963-1970) editör ve yönetici olarak görev yapmıştır. Şair yine bu dönemde *Yoshlik* dergisinde de görev almıştır. Erkin Vahidov günümüzde milletvekilliği görevi yanı sıra Özbekistan Meclisinde *Oshkoralik* komitesi rehberliği ve Cumhuriyet Edipler Birliği başkanıdır.

İlkokul sıralarında iken şiirler yazmaya başlayan *Erkin Vahidov*'un şiir dünyasının pek çoğunu çocukluk hatıraları oluşturur. (Kalp ve Akıl, Benim Yıldızım, Muhabbet...) Erkin Vahidov çeşitli türdeki (destan, kaside vb.) şiirleriyle insan sevgisi, vatan sevgisi gibi temaları ince ve zarif bir üslupta ele alır.

Siyasi önyargıların örümcek ağlarına mahkûm edilmekle irtifa kaybetmiş olan şiir, 1960'lı yıllarda Erkin Vahidov, Abdullah Aripov ve Rauf Parfi sayesinde tekrar yükselişe geçer. Bu üç şair, kendi varlığından başka hedefi olmayan, kendinde başlayıp kendinde biten ve asaleti de buradan gelen asıl sanat eserine kan pompalayan üç yürek olur. Özbek şiirini asır başındaki Çolpan ve Osman Nasırların atıp duran kalp sıcaklığına ve saflığına yükseltir ve yönlendirirler²¹⁸.

Erkin Vahidov'un ilk şiir kitabı 1961 yılında «Tong nafasi» ismi ile yayınlanmıştır. Bunun dışında günümüze kadar şairin onlarca şiir kitabı neşredilerek okurla buluşmuştur. Erkin Vahidov'un «Qo'shiqlarim Sizga» (1962), «Yurak va Aql» (1963), «Mening Yulduzim»

²¹² Pirmqul Qodirov (1977-1979). *Tanlangan Asarlar, Uch Tomlik*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²¹³ U. Normatov (1988). *Haqiqatning Mashaqqatli Yo'li*, (P. Qodirov, «Saylanma»sining uchinchi jildida), Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²¹⁴ P. Shermuhammedov (1983). *Pirmqul Qodirov, (Adabiy portret)*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²¹⁵ A. Kattabekov (1985). *Tarix Saboqlari*, Toshkent.

²¹⁶ O. Sharafiddinov (1968). *Adabiy Etyudlar*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²¹⁷ Erkin Vahidov, özgeçmişini 1987 yılında bizzat kendi ağzından kaleme almıştır. Onun edebî hayatının şekillenişini öğrenmek ve geçmiş hakkında sağlıklı bilgi edinmek adına bu bilgiler çok büyük önem arz eder.

²¹⁸ Hüseyin Bargon, «Türkistan'ın Huma Kuşu: Özbek Edebiyatı», <http://dapplatform.org>, 13/07/2011.

(1964), «Nido» (1965), «Lirika» (1965), «Palatkada Yozilgan Doston» (1967), «Yoshlik Devoni» (1969), «Charog'bon» (1970), «Dostonlar» (1973), *Xozirgi Yoshlar* (1971), *Muhabbat, Tirik Sayyoralar* (1980) adlı şiir kitapları ve destanları yayımlanmıştır.

Şair Erkin Vahidov'un şiir dünyasının en önemli özelliklerinden birisi klasik şiire ve geçmişe verdiği değeri günümüz değer ve modern yaşantısı ile harmanlayarak okura farklı bir şiir çeşidi sunmasıdır. Bu yüzdendir ki insan ve cemiyet konusu onun şiirlerinin başlıca temasıdır.

Erkin Vahidov şiirlerinde hiciv ve istihza da önemli bir yer tutar. «Manfaat falsafasi», «Sen menga tegma», «Majlis qiling», «Donish qishloq latifalari» gibi şiirleri bu türe örnek gösterilebilir.

Erkin Vahidov destan türünde de adından söz ettirmiştir. *Nido* (1964) *Ruhlar isyoni*», *Istambul fojeasi*, *Toshkent sadosi*, *Quyosh maskani*, *Qasida usulida*, *Buyuk hayot tongi*, *Chorog'bon*²¹⁹ *Baxmal*²²⁰ *Palatkada Yozilgan Doston*²²¹(1967) gibi destanları şairlik maharetini ortaya koyduğu şiirler arasında yer almaktadır. Erkin Vahidov Nida destanını İkinci Dünya Savaşında kaybettiği babası Çoyanbay Vahidov/Cho'yanboy Vohidov anısına kaleme almıştır. Bu eserde şair yetim kalmasının vermiş olduğu acıyı, savaşın ana babasız bırakmış olduğu insanları duygusal ve edebî çerçevede ele alır. Bu eser Özbek okullarında ders kitabı olarak da okutulmuştur. *Ruhlar İsyani* adlı destanda ise Bengal'li meşhur kişi Nezirul İslam'ın cesareti, kahramanlığı, vatani ve halkı için verdiği mücadele anlatılır (Boltaeva, 2004:61).

Tiyatro ve drama Özbek edebiyatının vazgeçilmezlerindedir. Erkin Vahidov da bu güçlü geleneğin etkisi altında kalmış olacak ki yazmış olduğu *Oltin Devor* (komedi) adlı eser Taşkent'te bulunan *Hamza* adlı devlet tiyatrosunda mütemadiyen sahnelenmektedir.

Çok yönlü kişilik olan Erkin Vahidov iyi bir edebiyat araştırmacısı «Shoiru, she'ru, shuur²²²» ve usta tercümandır. S. Yesenin (Zamin Darg'asi), L. Ukrainka, M. Svetlov, A. Blok, R. Hamzatov, S. Kaputikyan gibi önemli şairlerin şiirlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır. Alman şair Goethe'nin «Faust» eserini de Özbek Türkçesine (1974) aktaran Erkin Vahidov bu ve benzeri hizmetleri için Özbekistan Halk Şairi (1987), Özbekistan Kahramanı (1999) ünvanı ve Hamza adlı devlet mükafatı sahibidir.

Özbeklerin gönlünde Erkin Vahidov sevgi tahtını kuran en mühim etkenler arasında onun insana ve vatana verdiği değer gelir. İnsan/İnsan²²³ ve O'zbekim/Özbeğim kasideleri bu durumun en açık delillerindedir. Müstakillikten önce 1968 yılında Özbeğim gibi bir kaside yazdığı için 1969 yılında şair büütün görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Aslında bu kaside şairin içinde coşan, kaynayıp duran duyguların terennümünden başka bir şeydir. Kendi özüne, halkına, vatanına olan sevgi ve övgü güzellemesi olan O'zbekim kasidesi zamanla Özbeklerin dilinden düşmemiş ve bestelenerek adeta milli marş gibi gencinden yaşlısına bütün Özbeklerin dilinde söylenmiş ve hâlâ da söylenegelmektedir.

Özbekistan'da Erkin Vahidov çalışmaları denilince akla gelen isimlerin başında R. İnağamov²²⁴ ve İbrahim Gafurov²²⁵ gelmektedir. Bunlardan başka çeşitli edebiyat kitaplarında ve tarihlerinde Erkin Vahidov'dan bahsedilmektedir. Naim Kerimov, Bahtiyar Nazarov gibi

²¹⁹ Şura Devrinde Lenin'i öven eserler yazmak gelenek olduğu için Erkin Vahidov da bu destanını Lenin'i övmek için yazmak zorunda kalmıştır.

²²⁰ Basmaçlık Hareketi hakkında yazılmıştır.

²²¹ Taşkent depremi hakkında yazılmıştır.

²²² Edebiyat bilimi hakkında yazılmış bir eserdir: Erkin Vohidov (1987). *Shoiru She'ru Shuur*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²²³ Bu kasidede Erkin Vahidov'un insan geleceği hakkındaki felsefi düşünce ve söylemlerini dile getirilir:

Sobitu sayyorada inson o'zing, inson o'zing
Mulki olami ichra bir hoqon o'zing, sulton o'zing

²²⁴ R. Inog'omov (1996). *Shoir Bo'lish Osonmas*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²²⁵ I. G'afurov (1987). «Bedor Vijdon», Kitob: *O'ttiz yil Izhori*, Toshkent: G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

isimler tarafından hazırlanan 20. Asır Özbek Edebiyatı Tarihi²²⁶ adlı çalışmada Erkin Vahidov'a geniş yer verilmiştir. A. Abdullayev, Şark Yıldızı dergisinde Tan Nefesi adlı şiir kitabının tanıtımını yapmıştır²²⁷. İ. Yarmatov²²⁸ da Sahiller Şukuhu adlı çalışmasında Erkin Vahidov'dan bahseder. M. Haşimova ise Erkin Vahidov'un şiirlerindeki milli yönü ele alan bir yazı yayımlamıştır²²⁹.

Erkin Vahidov'un çok sayıda şiir kitabı²³⁰ yayımlanmıştır. Seçme eserler toplamı evvela iki²³¹ daha sonra dört cilt²³² halinde yayımlanmıştır.

Türkiye'de Erkin Vahidov üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır²³³. Erkin Vahidov'un şiirlerinden bazıları *Seçme Şiirler*²³⁴ adıyla yayımlanmıştır.

Özbekistan Halk Şairi, Özbekistan Kahramanı, birinci ve ikinci dönem milletvekili şair-yazar *Abdullah Aripov/Abdulla Oripov* (doğum: 1941) yaşayan en büyük ediplerden birisi olarak görülmektedir (Boltaeva, 2004:64). 20. asır Özbek dili ve edebiyatının kemale ulaşmasında onun mühim bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

1941 yılında Özbekistan'ın Kaşkaderya vilayetine bağlı Kâsân beldesine bağlı Nekoz köyünde çitçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Abdulla Aripov Taşkent Devlet Üniversitesinin Gazetecilik bölümünü bitirmiştir (Mirvaliyev, 1993:119).

1963-1969 yılları arasında Yosh Gvardiya, 1969-1974 arasında Gafur Gulam neşriyatında muharrirlik yapan Abdulla Aripov, Şark Yıldızı ve Gülhan adlı edebiyat dergilerinde de görev yapmıştır. Özbekistan Yazarlar Birliği danışmanlığı da yapmış olan Abdulla Aripov, Özbekistan Yazarlarının Haklarını Koruma İdaresinin başkanlık görevlerini yürütmektedir. Abdulla Aripov hali hazır vakitte Özbekistan Başbakan yardımcılığı görevini yürütmektedir.

Abdulla Aripov'un 1965 yılında birinci şiir kitabı *Mitti Yulduz*, sonra ise sırasıyla *Ko'zlarim Yo'lingda* (1967), *Onajon* (1969), *Chashma, Ruhim* (1971), *O'zbekiston, Qasida* (1972), *Xotiro* (1974), *Yurtim Shamoli* (1974), *Hayrat* (1979), *Hakim va Ajal* (1980) *Najot Qal'asi* (1981), *Yillar Armoni* (1983) *Ishonch ko'priklari* (1989), *Munojot* (1992), *Dunyo* (1995) adlı şiir kitapları yayımlanmıştır. 1996 yılında yayımlanan *Haj Daftari* adlı şiir kitabında şairin dinî konulara yöneldiği görülür. Hadis-i şerifleri nazma aktaran şairin Özbekistan bağımsızlık marşında da bu ciheti sezilmektedir.

Abdulla Aripov, destan türünde de önemli çalışmalara imza atmıştır. *Ranjkom, Jannatga Yo'l, Hakim va Ajal* destanları yanısıra Emir Timur için yazılan *Sohibqiron* destanı Özbek okurları tarafından beğeni toplamıştır.

Ali Şir Nevaî ve Hamza adlı devlet mükafatı sahibi Abdulla Aripov, Özbekistan Milli Marşının da yazarıdır. Çeşitli dillerden yaptığı tercümelere kendi öz düşüncelerini de katarak telif eser mahiyetinde çalışmalar ortaya koyan edip, İtalyan şair Dante'nin İlahi Komodiyasını "Cennete Yol" adı ile dramatik destan haline getirmiştir. Abdulla Aripov ayrıca Nekrasov, L. Ukrainka, Shevchenko gibi isimlerden Özbek Türkçesine tercüme yapmıştır.

²²⁶ N. Karimov v.d. (1999). *XX. Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.

²²⁷ O. Abdullaev, "Tong Nafasi", *Sharq Yulduzi*, 1983 yıl, 9-son.

²²⁸ I. Yormatov (1994). *Sohillar Shukuhi*, Toshkent: Yozuvchi.

²²⁹ M. Hoshimova, "She'riyatdagi Milliylik", *Til va Adabiyot Ta'limi*, 1988 yıl, 1-son.

²³⁰ Erkin Vohidov (1970). *Lirika*, Toshkent., Erkin Vohidov (1980). *Uzelok na Pamyat*, Moskva., Erkin Vohidov (1992). *Iztirob*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti., Erkin Vohidov (1973). *Dostonlar*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti., Erkin Vohidov (1985). *Sadoqatnoma*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti., Erkin Vohidov (1980). *Ruhlar Isyoni*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti., Erkin Vohidov (1992). *Yaxshidur Achchiq Haqiqat*, Toshkent: Nur Nashriyoti., Erkin Vohidov (1992). *O'zbekim Vatan Seriyasi*, Toshkent.

²³¹ Erkin Vohidov (1986), *Saylanma, Ikki tomlik*, Toshkent: G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²³² Erkin Vohidov (2000-2002). *Saylanma, To'rt tomlik*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²³³ Veli Savaş Yelok (2007). *Erkin Vahidov'un Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup Çalışması*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²³⁴ Erkin Vahidov (1991). *Seçme Şiirler* (Hazırlayan: Bayram Orak), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özbekistan hakkında yazdığı şiirleriyle (Özbekistan, Bağımsızlık Marşı, Özbekistan Bayrağı, Özbekistan'ı Niçin Seviyorum?) adeta bir ekol haline gelen şairin anneler hakkında yazdığı "Anacan" şiiri şimdiden klasikler arasındaki yerini almıştır. Özbekistan'da 8 Mart Dünya Kadınlar Günü²³⁵ ve Anneler Günü kutlamalarında Abdulla Aripov ismi daha çok hatıra gelmekte ve onun şiirleri sıkça okunmaktadır. Özbekistan devlet erkânının da katıldığı bu tür etkinliklerde Abdulla Aripov da şiirleriyle Özbek insanının duygularını okşamaktadır.

Abdulla Aripov şiirlerinde samimi söylem, açık sözlülük dikkat çeker. Cemiyet ve toplum hayatı, insanın iç dünyası, felsefesi ve bunların edebî bir üslup ile ele alınması Abdulla Aripov şiirlerinde hemen sezilir. Özbek insanının kalbinde samimi ve duygusal şair olarak tanınan Abdulla Aripov özellikle Özbekistan ve anneler hakkında yazdığı şiirler ile tanınmaktadır.

Abdulla Aripov eserleri muhtelif zamanlarda gerek seçmeler²³⁶ ve güldesteler²³⁷ adı altında gerekse müstakil şiir kitapları²³⁸ olarak yayımlanmıştır.

Azad Şerefeddinov²³⁹, M. Koşcanov²⁴⁰, İ. Gafurov²⁴¹ gibi isimler Abdulla Aripov ve eserleri üzerinde çeşitli çalışmalar yayınlamışlardır.

Şükür Halmirzayev/Shukur Xolmirzayev (1940-2005) 20. asır Özbek nesrinin önde gelen isimlerindedir. 24 Mart 1940 yılında Surhanderya vilayetine bağlı Baysun kasabasında dünyaya gelmiştir. İlk ve orta tahsilini Surhanderya'da tamamlayan yazar üniversite eğitimini Taşkent'te bitirmiştir (Mirvaliyev, 1993:116).

Şükür Halmirzayev'in yazı hayatı öğrencilik yıllarında başlamıştır. Özbekistan halk Yazarı, Aybek ödülü ve Özbekistan Devlet Mükafatı sahibi Şükür Halmirzayev'in ilk kıssası Ak Atlı/Oq Otlı (1962) ilk hikayesi ise *Xatarli So'qmoqda'*dır.

1963 yılında henüz öğrenci iken yazmış olduğu *To'lqinlar* adlı eseri Abdulla Kahhar'ın övgüsüne malik olmuştur. *O'n sakkizga kirmagan kim bor?* (1964-65), *Olis yulduzlar ostida*, *Hayot Abadiy*, *Og'ir Tosh Ko'chsa...* gibi hikaye toplamları ile, *So'nggi Bekat*, *Qil Ko'prik*, *Yo'lovchi*, *Olabo'ji*, gibi romanları ile *Qora Kamar* draması ki İkinci Dünya Savaşı sırasındaki kahramanlıklar etrafında gelişen bir eserdir. (1964), *Taqdir bashorati* (1968), *Yo'llar, yo'ldoshlar* (1973), *Yur, tog'larga ketamiz* (1976), *Cho'loq turna* (1978), *Tuproq ko'chalar* (1978), *Qush tili* (1982), *Qahramonning so'nggi kunlari* (1984), *Tog'larga qor tushdi* (1986), *Abdulla Nabi o'g'lining so'nggi kunlari* (1983), *Esiz, Eshniyoz!* (1988), *Bulut to'sgan oy* (1997) *qissalari*, *So'nggi bekat* (1976), *Qil ko'prik* (1984), *Olabo'ji*(1991), *Dinozavr* (1996) *kabi romanlari*, *Qora kamar* (1989) *nomli dramasi*, *Yovvoyi gul*, *Bahor o'tdi*, *Bitiktosh*, *Ozodlik*, *O'zbeklar*, *Hayot abadiy*, *Og'ir tosh ko'chsa*, *Ustoz*, *Ko'k dengiz*, *Tabassum*, *Shudring tushgan bedazor*, *Boychechak ochildi*, *Otning egasi*, *Navro'z*, *Navro'z Bodom qishda gulladi* (1968), *So'nmas Olov* (1985) *Toglarga qor tushdi* (1987) yazarın kıssa, roman ve hikâyelerinden bazılarıdır.

²³⁵ 8 Mart 2011'de Taşkent'teki Ayallar Bayramı'nda Abdulla Aripov'un okuduğu şiirler, Özbek devletinin ve halkının kadınlara verdiği önemi göstermesi açısından son derece önemlidir.

²³⁶ Abdulla Oripov (1996). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²³⁷ Abdulla Oripov (2002). *Tanlangan Asarlar, To'rt Jildlik*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²³⁸ Abdulla Oripov (1965). *Mitti Yulduz*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Abdulla Oripov (1984). *Yillar Armoni*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Abdulla Oripov (1996). *Sohibqiron*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Abdulla Oripov (1996). *Haj Daftari*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Abdulla Oripov (1975). *Veter Rodini*, Moskva. Abdulla Oripov (1988). *Veter Moego Kraya*, Moskva.

²³⁹ O. Sharafiddinov (1983). "She'riyat-qalb yolqini", *Hayot Bilan Hamnafas* kitobida, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²⁴⁰ M. Qo'shjonov (1984). *Onajonim-She'riyat*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti., M. Qo'shjonov (2000). *Suvon Meli, Abdulla Oripov, Adabiy Portret*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

²⁴¹ I. Gofurov (1984). *She'riyat-Kurashchanlik Demak*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

Çeşitli kıssa, hikâye ve romanlarıyla Özbek dil ve edebiyatına önemli katkılar sağlayan yazarın en meşhur eseri Özbekler (Özbek Karakteri) adlı romanıdır. Eserde pamuk hasatı ve bunun zorlukları dile getirilir.

Şükür Halmirzayev Abdulla Kahhar'dan sonra Özbek hikâyeciliğinin en önemli temsilcilerinden birisidir. Onun eserlerinde genellikle Özbek millî ruhu, Özbeklerin sosyal yapısı, günlük yaşamları ve benzeri konular ele alınır. Yazarın samimiliği, duygusal yönü Özbek okurlar nazarında onu sevimli yazar unvanına kavuşturmuştur.

Müstakillik devri Özbek Edebiyatı nesir yazarlarından Özbekistan Halk Yazarı (1991) *Ötkir Haşimov/O'tkir Hoshimov* (doğum: 1941) işçi bir ailenin çocuğu olarak 1941 yılında Taşkent'te dünyaya gelir. Taşkent Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Gazetecilik bölümünü tamamlayan (1959-1964) yazar çeşitli gazete ve yayınevlerinde muharrirlik ve yöneticilik yapmıştır.

Ötkir Haşimov Özbek edebiyatındaki asıl ününü deneme ve şiirleriyle elde etmiştir. Onun ilk denemeler kitabı *Po'lat Chavandoz* 1962 yılında neşredilmiştir. Daha sonra *Cho'l Havosi* (1963), *Odamlar Nima Derkin...*, *Shamol Esaveradi*, *Bahor Qaytmaydi* (1970), *Qalbingga Quloq Sol* (1973), *Uzun Kechalar* (1975), *Nimadir Bo'ldi* (1976), *Quyosh Tarozisi* (1980), *Dunyoning Ishlari* (1982) *Mashina sotaman*, *Quyosh tarozisi*, *Xazina*, *Sirli yulduz*, *Ikki karra ikki Besh* gibi hikaye ve kıssa toplamları; *Nur Borki*, *Soya Bor* (1979), *Ikki Eshik Orasi* (1986) *Uyqudagi Tushlar* gibi romanları yayımlanmıştır.

Piyes yazarlığı (*To'ylar Muborak*, *Sizdan Ugina*, *Bizdan Bugina*, *Vijdon Dorisi*, *Inson Sadoqati*, *Xazon Bo'lgan Bahor*, *Qatagon*) ve mütercim²⁴² sıfatı ile de tanınan yazar, *Dunyoning Ishlari* kıssası için Aybek (1982); *Ikki Eshik Orasi* romanı için de Hamza (1986) adlı devlet mükâfatlarını almıştır.

Savaşın Son Kurbanı/Urushning So'nggi Qurboni adlı eseri ile öne çıkan isimlerdendir. Hikâyede bir aile içindeki cinayet etrafında gelişen olaylar anlatılır.

1990 senesinde *Notanish Orol* adlı düşünce yazıları toplamı, 1991'de *Iztirob* adlı eser 1992 yılında *Tushda Kechgan Umrlar*²⁴³ romanı ile, iki ciltten oluşan *Saylanma* yayımlanmıştır.

Özbekistan Kahramanı, Özbekistan Gençler Mükafatı (1976) sahibi, Mihnet Şöhreti (1997), ve 2001 yılında Büyük Hizmet ödülüne layık görülen Ötkir Haşimov yazıları, samimi ifadeleri ve cesaretle yazıları ile Özbek okurlarının gönlünde ayrı bir yere sahiptir.

Eserleri pek çok dile çevrilen Ötkir Haşimov milli-manevi değerlere haiz yazıları, edep, ahlak ve insanın iç dünyasını yansıtan deneme, kıssa-hikâye ve romanlarıyla Özbek okurların beğenisini kazanmıştır.

Muhammed Ali/Muhammad Ali (doğum: 1942) özellikle tarihi konularda yazdığı eserlerle ün yapmış bir şairdir. Fergana Vadisi şehirlerinden Andican'ın Boz kasabasında 1942 yılında dünyaya gelen Muhammed Ali, üniversite öğrenimini Moskovadaki Gorki adlı Edebiyat Enstitüsünde tamamlamıştır. Bir süre öğretmenlik yapan Muhammed Ali çeşitli edebiyat ve sanat neşriyatlarında yöneticilik yapmıştır. Özbekistan'ın resmi devlet vakıflarından olan Uluslar arası Altın Miras Vakfının başkanlığını 1992-2002 yılları arasında yürütmüştür. Yine benzer bir vakıf olan Emir Timur Vakfının da 2003 yılından beri başkanlığını devam ettirmektedir. Amerika Birleşik Devletlerindeki Washington Üniversitesinde Özbek Türkçesi ve Edebiyatı üzerine desler de veren (1999-2002) Muhammed Ali, Modern Özbek şiirinde pay sahibi ve güçlü bir yazardır. Onun şiirleri ve şiirsel romanları Özbek edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Üretken şair Muhammed Ali'nin yirmiden fazla şiir kitabı yayımlanmıştır. Onun eserleri Rusça ve Karakalpak Türkmesine çevrilmiştir. Muhammed Ali'nin bir başka özelliği de Karakalpak halkına verdiği değer ve onların edebiyatlarıyla ilgilenmesidir.

²⁴² Ötkir Haşimov, E. Xeminguey, K. Simonov, A. Kuprin, O. Bergolts gibi yazarların eserlerinden Özbek Türkçesine tercüme yapmışlardır.

²⁴³ İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşananlar halkane bir üslupla ele alınmıştır.

Muhammed Ali'nin *Boqiy Dunyo* (1979) adlı şiirsel romanı Özbek edebiyatı için son derece önemli bir eserdir. *Sarbadorlar*²⁴⁴ (1989-1990) romanında 13-14. asırlardaki Özbeklerin hayatı konu edilir. Bu roman iki kitap halinde epik nesir türünün örnekleri arasına girmektedir. Tarihi roman yazıcılığında önemli bir isim olan Muhammed Ali *Ulug' Saltanat* adlı roman serisinin ilkini 2003 yılında yayımlamıştır²⁴⁵.

Muhammed Ali'nin ilk büyük eseri *Mashrab* (1966) destanıdır. Daha sonraları *Fazodagi Hislar, Shafaq, O'talar Yurti, Alvon Chechaklar, Dostonlar, Hayot Sadosi* (Rusça, 1975), *Ninachi Haqida Ertak* (1976) *Oq Nur* (1977), *Ilhom Parisi* (1980), *Boqiy Dunyo* (1981), *Sevsam, Sevilsam* (1983), *Soz* (Rusça) adlı kitapları okurla buluşmuştur. *Do'stlik Yo'li* adlı şiir ve destanları (1990) Türkçenin Kuzey kolunu teşkil eden lehçelerden Kazak ve Karakalpak Türkçelerine aktarılmış ve neşredilmiştir.

Muhammed Ali'nin *Boqiy Dunyo* (1981) adlı şiirsel romanı Mirmuhsin'in *Ziyod va Adiba*, Barot Boyqobilov'un *Shukuhli Karvon, Notinch Xuroson, Yulduzli Osmon* gibi şiirsel romanlarına yakınlık gösterir.

Akademik bir unvana da sahip olan Muhammed Ali'nin mütercim kişiliği de beğeni ve takdir toplamıştır. Pushkin, Bayron, Mitskevich, Tagor, Abay, Tumanyan gibi meşhurların eserleri yanısıra Hint eposlarından *Ramayana'yı* (1978) Özbek Türkçesine aktarmıştır. Şair yine Karakalpak eposlarından olan *Shahriyor* ve *Mastonposhsho'yu* (1985) Özbekçeye aktarmıştır.

O'z-o'zingni Anglab Yet (1988), *Haqiqatdan Chekinma, Tarix!* (1990), *Qafasdagi Bulbullar*" (1996), *Men ko'rgan Amerika* (2000) gibi kitapları onun yazar ve düşünür yönünü ortaya koyan çalışmalardır.

Muhammed Ali çalışmaları ve yayınlarından dolayı çeşitli ödüllere layık görülmüştür. *O'zbekiston Yoshlar Ittifoqi* ödülü (1976), *Berdaq Nomidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi Davlat* ödülü (1984), *Xalqaro Yassaviy* ödülü (1994), *O'zbekiston Xalq Yozuvchisi* (1992), *Mehnat Shuhrati* madalyası sahibidir (1999).

Muhammed Ali eserlerinden seçmeler 1997 yılında yayımlanmıştır²⁴⁶.

Aman Metcan/Omon Matjon (doğum: 1943) ise çeşitli tarzdaki şiirleri, samimi ve içten söylemi ve kuvvetli ifade tesiri ile öne çıkan şairlerdendir. 14 Şubat 1943 yılında Harezm vilayetine bağlı Yangibozor (Gurlan) kasabasında dünyaya gelmiştir.

Semerkant Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesini tamamlayan (1969) Aman Metcan 1990'lı yıllarda *Yoshlik* dergisi ve *Cho'lpon* ve Devlet Çocuk neşriyatı olan *Gulxan* neşriyatında çalışmıştır. Özbekistan Halk Şairi Aman Metcan'ın 1970 sensinde *Ochiq Derazalar* adlı şiir kitabı neşredilmiştir. Bu şiirde Babür, Afraiyab ve benzeri simalar bulunmaktadır. Daha sonra sırasıyla *Karvon Qo'ng'irog'i* (1973), *Quyosh Soati, Yonayotgan Daraxt* (1977), *Yarador Chaqmoq* (1979), *Haqqush Qichqirig'i*²⁴⁷ (1979), *Seni Yaxshi Ko'raman*²⁴⁸ (1984), *Daraxtlar va Giyohlar Kitobi* (1984), *Ming Bir Yog'du*²⁴⁹ (1989), *O'rtamizda Birgina Olma* (1990), *Odamning Soyasi Quyoshga Tushdi*²⁵⁰ (1991) *Ardaxiva*²⁵¹ (2000)²⁵², *Erkin Havolarda, Cho'lpon Yog'dusi, Qush Yo'li, Xoja Ahror Ziyoratgohlari* (2002) adlı kitapları yayımlanmıştır.

²⁴⁴ Muhammad Ali (1989). *Sarbadorlar*, Toshkent: Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁴⁵ Muhammad Ali (2003). *Ulug' Saltanat*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁴⁶ Muhammad Ali (1997). *Saylanma*, Toshkent: Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁴⁷ 39 farklı efsaneden oluşmaktadır.

²⁴⁸ Omon Matjon (1980). *Seni Yaxshi Ko'raman*, Toshkent.

²⁴⁹ Omon Matjon (1989). *Ming Bir Yog'du, (She'rlar, dostonlar)*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁵⁰ Omon Matjon (1991). *Odamning Soyasi Quyoshga Tushdi She'rlar*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.

²⁵¹ Mukaddes kitap Avesta hatirasına bağışlanan bu eser dramatik bir kıssa türünde yazılmıştır. Avesta'nın 2700. yıl dönümü münasebeti ile neşredilmiştir.

²⁵² Omon Matjon, "Ardaxiva Afsonasi", *Sharq Yulduzi*, Toshkent, 2000, 2 son., Omon Matjon (2000). *Ardaxiva. (Dramatik qissa, Yangi she'rlar)*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

Müstakillik devri Özbek şiirinin en güçlü isimlerinden birisi olarak gösterilen *Rauf Parfi/Rauf Parfi O'zturk* (1943-2005) 27 Eylül 1943 yılında Taşkent vilayetinin Yangiyo'l kasabasına bağlı Sho'ralisoy köyünde dünyaya gelmiştir. Anne ve babası Ferganalı olan büyük şair Rauf Parfi'nin mahlası *O'zturk*'tür.

Taşkent Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesini (1960-1965) tamamlayan Rauf Parfi, Cumhuriyet Sinema Komitesi ve Gafur Gulam Neşriyatı gibi kurumlarda bir müddet çalışmıştır.

1950'li yılların ortalarında şiirleri okurla buluşan Rauf Parfi'nin ilk şiir kitabı *Karvon Yo'li* (1968), *Aks Sado* (1970), *Tasvir* (1973), *Xotiro* (1974), *Ko'zlar* (1976), *Qaytish*²⁵³ (1981), *Sabr Daraxti*²⁵⁴ (1981) gibi şiir kitapları yayımlanmıştır. *Sukunat* (1991), *Ona Turkiston* (1992), *Turkiston Ruhi* (1993) iki ciltten oluşan *Saylanma* (1993), *Tavba*²⁵⁵ (2000), *So'nggi Vado*²⁵⁶ (gibi eserler yayınlanmıştır. Seçmelerin birinci cildi nazım, ikinci cildi ise nesirdir.

Rauf Parfi mütercim sufatıyla çeşitli dillerden Özbekçeye eserler tercüme etmiştir. Bayron'un *Manfred*, Karlo Kaladze'nin *Dengiz Xayoli*, Nazım Hikmet'in *Inson Manzaralari* A. Tvardovskiy'in *Xotira Huquqi* adlı eserlerini Özbekçeye aktaran Rauf Parfi ayrıca Pablo Neruda, , Gevorg Emin, Voqif Samad gibi isimlerden de tercüme yapmıştır.

Rauf Parfi özüne has bir üslupla Özbek şiirinde farklı bir yere sahiptir. Onun şiirlerindeki fikri temalardan birisi de Türkistan ruhudur. Şairin Türkistan adına yazılmış birçok şiir ve şiir kitapları mevcuttur. Üstelik Rauf Parfi'nin bütün şiirleri bugüne kadar neşredilmiş değildir. Şairin eşi Sulhida Yolg'iz hanımefendiye göre talepleri ve sevenlerinin gayretleri ile onun kendi el yazısıyla yazılmış şiirleri bir araya getirme durumu söz konusu olabilir²⁵⁷. Rauf Parfi 20. asırda Özbek edebiyatına girmiş olan üçleme türünün en başarılı örneklerini Rauf Parfi vermiştir:

*Er o'z o'qidan ayrilar, inon
Inon, osmonidan ayrilar quyosh,
Agar biz ayrilsak.
* * **

*Men ko'zlaringga qarayman
Sen o'zgalarga
Kimning ko'zlaridan izlaysan meni?.*

Şair, tercüman, düşünür ve nesir yazarı vasıfları ile çok sayıda yazı kaleme alan Rauf Parfi, *Sabr Daraxti* (1981) adlı eseri ile Özbekistan Yazarlar Birliği tarafından verilen Hamid Alimcan ödülüne layık görülmüştür. 1992 yılında ise Uluslar arası Kaşgarlı Mahmud ödülünü almaya hak kazanan Rauf Parfi üzerinde Hikmet Koraş tarafından bir çalışma yapılmış ve yayınlanmıştır²⁵⁸. Abide Feyzullayeva ise Rauf Parfi'nin şiir dünyasını ele alan bir makale yayımlamıştır²⁵⁹.

*Tahir Melik/Tohir Malik*²⁶⁰ (doğum: 1946) 27 Aralık 1946 yılında Taşkent'te dünyaya gelen yazar çocukluk ve gençlik devresinde İkinci Dünya Savaşının baskı ve etkisini en iyi hissedenler ve yaşayanlardan birisidir. Meşhur edip ve tercüman Mirzakalan İsmailî, Tahir

²⁵³ Rauf Parfi (1981). *Qaytish*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁵⁴ Rauf Parfi (1986). *Sabr Daraxti*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁵⁵ Rauf Parfi (2000). *Tavba*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.

²⁵⁶ Bu eser şairin vefatından sonra yayımlanmıştır: Rauf Parfi (2006). *So'nggi Vado*, Toshkent: Alisher Navoiy Nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti. Rauf Parfi vefatından sonra yayımlanan bir diğer kitap ise İman Esiri adında olup Kırgızistan'da neşredilmiştir.

²⁵⁷ Malik Mansur, Rauf Parfi - Umrini She'riyat va So'zga Tikkan Shoir (<http://www.voanews.com/21/07/2011>)

²⁵⁸ Hikmet Koraş Niğde Üniversitesi'nde yürüttüğü "Özbek Şairi Rauf Parfi" adlı projesini 2009 yılında yayımlamıştır: Hikmet Koraş (2009). *Özbek Şairi Rauf Parfi*, Konya: Kömen Yayınları.

²⁵⁹ Abide Fayzullayeva, "Özbek Şairi Rauf Parfi Öztürk'ün Şiir Dünyası", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*: cilt 10, sayı 2, kış 2010, s. 173-184.

²⁶⁰ Burada Tahir Melik'le ilgili verilen bilgiler 15/03/2011 tarihinde Taşkent'te yazarın evinde yapılan mülakata dayanmaktadır. Bilgiler, doğrudan yazarın kendi ağzından çıkan ifadelerdir.

Melik'in dayısıdır. Mirzakalan İsmailî, Reşat Nuri Güntekin'in Çalığı romanını Özbek Türkçesine aktarmıştır. Temel eğitiminin ardından Taşkent Devlet Üniversitesinin Gazetecilik bölümünü tamamlamıştır. Hem çalışan hem de okuluna devam eden Tahir Melik mezun olduktan sonra çeşitli okullarda öğretmenliğin yanı sıra neşriyatlarda da görev almıştır.

Henüz okul yıllarında yazmaya başlayan Tahir Melik'in neşredilen ilk eseri 1971 yilda *Hikmat Afandining O'limi* (1971) adlı fantastik kıssadır. Daha sonra sırasıyla *Falak*²⁶¹ (1976) *Zaharli Gubor* (1978) *Somon Yo'li Elchilari* (1979), *Chorrahada Qolgan Odamlar* (1985), *Qaldirg'och* (1987), *Bir Ko'cha, Bir Kecha* (1988), *Alvido*²⁶², *Bolalik*²⁶³ (1989), *Savohil, So'nggi O'q*²⁶⁴ (1990), *Shaytanat* (I-1992, II-1995, III-1997, IV-2000), *Ov*²⁶⁵ (1995), *Murdalar Gapirmaydilar*²⁶⁶, *Iblis Devori*²⁶⁷, *Talvasa, Mehmon tuyg'ular*²⁶⁸ (2003), *Jinoyatning Uzun Yo'li, Odamiylik Mulki*²⁶⁹, *Eng Kichik Jinoyat*²⁷⁰, *Tilla Kalamush* gibi polisye ve eğitici eserlerle Özbek okuruyla buluşmuştur.

Kelimenin tam anlamıyla yazma mübtelası diyebileceğimiz Tahir Melik, gecenin bir vakti uyanıp, gönlüne doğan duygu ve düşünceleri kaleme almaktan çekinmez. Onun için yazmak hayattır. Yazmanın gelir aracı olmaktan ziyade duygu dünyasının ikliminde yaşananları okurla paylaşmak olduğu düşüncesine inanır. Dini ve ahlaki değerlere önem veren yazarın eserlerinde bu durum açıkça sezilir. Pek çok yazısında Allah'ın birliği, kulların acizliği, şükürün ve yazma fırsatının ne kadar mühim olduğu mealinde ifadeler bulmak Özbek okuru için şaşılacak bir durum değildir. Eserlerine besmele ile başlayan yazar, bazen ayet, bazen hadis, bazen de din büyüklerinin eserlerinden alıntılar yapar.

Kelimenin tam anlamıyla yazma mübtelası diyebileceğimiz Tahir Melik, gecenin bir vakti uyanıp, gönlüne doğan duygu ve düşünceleri kaleme almaktan çekinmez. Onun için yazmak hayattır. Yazmanın gelir aracı olmaktan ziyade duygu dünyasının ikliminde yaşananları okurla paylaşmak olduğu düşüncesine inanır. Dini ve ahlaki değerlere önem veren yazarın eserlerinde bu durum açıkça sezilir. Pek çok yazısında Allah'ın birliği, kulların acizliği, şükürün ve yazma fırsatının ne kadar mühim olduğu mealinde ifadeler bulmak Özbek okuru için şaşılacak bir durum değildir. Eserlerine besmele ile başlayan yazar, bazen ayet, bazen hadis, bazen de din büyüklerinin eserlerinden alıntılar yapar:

Bismillohir Rohmanir Rohiyim.

«Qachonki (bu) ish tugagach (ya'ni jannat ahli jannatga sazovor bo'lib, do'zaxiyilar do'zaxga hukm qilingach), shayton dedi: «Albatta, Olloh sizlarga haq va'da qilgan edi. Men esa (yolg'on) va'dalar berib, sizlarni aldagan edim. (Lekin) men uchun sizlarning ustingizda hech qanday hukmronlik yo'q edi, illo men sizlarni (kufr yo'lga chaqirishim bilanoq) o'zingiz menga itoat etdingiz. Endi meni emas, o'zlaringizni malomat qilingiz. Men sizlarga yordam bera olmayman, sizlar ham menga yordam berguvchi emassiz. Albatta, men sizlar ilgari (Ollohga) meni sherik qilganingizni inkor qilurman. Albatta, zolimlar (ya'ni kofirlar) uchun alamli azob bordir...». (İbrahim Suresi/22, *Shaytanat, I, Mukaddime* kısmından)

²⁶¹ Tohir Molik (1976). *Falak, Ilmiy-Fantastik Qissa*, Toshkent: Yosh Gvardiya, Toshkent, 1976.

²⁶² Tohir Molik (2009). *Alvido, Bolalik!*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁶³ Bu eser Tahir Melik'in en seçkin yapıtlarından birisidir. Burada yazar insanların katil olarak doğmadığını, sosyal çevre ve çeşitli dış etmenlerin kişiyi nasıl cinayete götürdüğünü ibretli bir dille anlatır. Ailelerin çocuklarını koruyup gözetmesinin önemi vurgulanır. Bu eser, çeşitli yerlerde tiyatro olarak sahnelenmiştir.

²⁶⁴ Savohil ve So'nggi O'q adlı eserler yazarın birbirini konuca tamamlayan iki eseridir. Ekim Devriminden sonra Özbek halkının başına gelen zorluklar ibretli bir dille anlatılır: Tohir Molik (2004). *Tanlangan Asarlar III*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁶⁵ Tohir Molik (2004). *Tanlangan Asarlar II*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁶⁶ Tohir Molik (2004) *Tanlangan Asarlar II*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati. Sovyet devrindeki cinayetler ve benzeri durumların ele alındığı bir eserdir.

²⁶⁷ Tohir Molik (2006). *Iblis Devori*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁶⁸ İnsanların birbirini sevmesi, anlaması üzerine kurulmuş bir eserdir.

²⁶⁹ Tohir Molik (2005). *Odamiylik Mulki*, Toshkent: Istiqlol Nashriyoti.

²⁷⁰ Tohir Molik (2008). *Tanlangan Asarlar VII*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati, Toshkent, 2008. Bu ciltte adı geçen kıssa ve edebî sohbetler yer almaktadır.

Shayton g'olib, jon berarda shoshdim mano (Hoca Ahmed-i Yesevi hikmetlerinden/
Shaytanat, I, Mukaddime kısmından)

Yaratganga ming-ming shukrlar bo'lsinkim, Siz- azizlarga aytmoq uchun dilimga yana bir gap soldi. Ollohning o'zidan madad so'rab, qo'limga qalam oldim. Umid shulki, aytar so'zlarim sizlarni befarq qoldirmas...

Olloh subhanahu va taolo bandalariga «shayton yo'lidan yurmanglar», degan. Nadomatkim, haq yo'l turganida shayton yo'li bizga durustroq ko'rinib, shu tomon og'amiz. Oyoqlarimiz yaxshilik emas, zulm sari yurishni ma'qul ko'radi. Peshonamiz devorga urilganda esa, «shayton yo'ldan ozdirdi», deb ko'ksimizni dog'laymiz. Shayton ham kishi bilmas ulug' qudrat egasi. U hasad, riyo, jaholat, razolat, xiyonat, g'azab, shahvat, safohat, xasosat, anoniyyat, namimat, kizb, zulm, tama saltanatlarining sultoni. Uning saltanati qurg'oqchilikni bilmaydi-u ekkani urug'larga Siz bilan biz suv berib, o'zimiz anglamagan holda xolis xizmat qilib yuramiz. (Shaytanat, I, Mukaddime kısmından)

Gayet mütevazı bir hayat süren Tahir Melik birçok rahatsızlığına rağmen, yazmaktan, düşünmekten, insanlara faydalı olmaktan geri durmaz. Oğulları, kızları, damatları ve torunları ile geleneksel bir Özbek ailesi yaşantısına sahip Tahir Melik modern Özbek edebiyatı ve yazı dili için son derece önemli bir isimdir. Türkiye'ye, Türk insanına ve Türk edebiyatına hayranlığını gizlemeyen Tahir Melik bugüne kadar üç sefer Türkiye'de bulunmuştur. Çanakkale'yi ziyaretinde gözyaşlarına hakim olmayan yazar, buradaki duygu ve izlenimlerini kaleme almayı unutmamıştır²⁷¹. Çanakkale'yi anlatırken gözlerinin dolu dolu olduğunu ve odada bulunanları da bu duygu seline sürüklediğini hatırdan çıkarmak mümkün değildir. İstanbul sevgisi ve yürek sızısı Tahir Melik de de inkişaf etmiştir. Televizyondan sürekli olarak Türkiye kanalları izleyen yazar İstanbul'da okunan sabah ezanının kendisini çok etkilediğini belirtmektedir. Özellikle karşılıklı okuna ezanlar ve sabah namazı vaktindeki boğaz manzarası karşısında ruhî coşkusunun katlanarak arttığını büyük bir heyecanla anlatmıştır. Duygu ve duyuş ciheti çok kuvvetli olan Tahir Melik Türk şair ve yazarlarını da okumaktadır. Mehmet Akif, Yahya Kemal Beyatlı gibi şairlerden bahsederken Nazım Hikmet'le görüşüğünü de ayrıca belirtmişti.

Tahir Melik ve Nazım Hikmet'le (1901-1963) görüşmesi Sovyet devrinde gerçekleşmiştir. 1958 yılında Taşkent'te gerçekleştirilen Asya-Afrika Konferansına katılan Nazım Hikmet'le burada görüşme ve konuşma şansı yakalayan Tahir Melik Moskova'da Nazım Hikmet'in evine ve kabrine de gitmiştir. Modern devir Türk hikayeciliğinde önemli payı olan Aziz Nesin'in eserleri Tahir Melik'i etkilemiştir. Hatta Aziz Nesin'in hikayelerinden birisini Özbek Türkçesine aktarmıştır.

Özbek okuruları arasında en çok okunan yazarlardan birisi olan Tahir Melik *Shaytanat* serisi ile okurların gönlünde sağlam bir yer edinmiştir. Şeytanat serisinde yazar Türkistan'daki düzensizliğin ve bozulmanın sebepleri üzerinde durur. Milli ahlakın çöküntüye uğraması ve değişmesindeki en büyük etken olarak Türkistan'ın işgali ve dayatmacı eğitim anlayışı içindeki baskıcı unsurlarla okulda başlayan düzensizliğin, aile ve topluma yayılması ibretli bir dille ele alınır. *Shaytanat*²⁷² serisinin bugün için dört cildi yayımlanmıştır. Kitap raflarında en çok satanlar arasında bulunan bu seride sadece Özbekler değil bütün Türk ve İslam dünyasına bir sesleniş vardır. Mevcut dört cildin tamamında vatan sevgisi, birlik ve beraberlik, direniş ruhu, Özbekler ve Ahıska Türkleri, Türkistan'ın işgali gibi konular üzerinde durulur.

Tahir Melik'in *So'nggi O'q* ve *Shaytanat* adlı eserleri beyaz perdeye aktarılmıştır. Yazar, 2000 yılında Özbekistan Halk Yazarı unvanına layık görülmüştür. Şükür Kurban Tahir Melik

²⁷¹ Tahir Melik'in *Divane* adlı kıssası Çanakkale ile ilişkilidir.

²⁷² Tohir Malik (1998). *Shaytanat I*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati. Tohir Malik (1998). *Shaytanat II*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati. Tohir Malik (1998). *Shaytanat III*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati. Tohir Malik (2001). *Shaytanat IV*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

hakkında hazırladığı çalışmayı 2008'de neşretmiştir²⁷³. Bu eserde Tahir Melik'le edebî sohbetler, onun dünya görüşü ve çeşitli konulardaki yazıları yer alır.

Semerkantlı şair ve yazar Azim Süyün/Azim Suyun (Azimboy Alimovich Suyunov) (doğum: 1948) modern Özbek edebiyatı alanındaki etkisini şiirleriyle hissettirir. *Mening Osmonim* (1978), *Zarb* (1979) *Zamin Taqdiri* (1981), *Xayolot* (1984), *Ziyo Yo`li* (1986), *Javzo* (1987) *Olis Tonglar* (1989), *Kuyganim-Suyganim* (1992) *Sarbadorlar* (1994), *Qora Ko`zing Sening* (1994) *Saylanma* (1997) *O`zlik* (1999) gibi şiir toplamlarıyla, Surhanderyalı Togay Murat/Tog`ay Murod (1948-2003) nesir alanındaki başarılı kıssa-hikaye ve romanlarıyla²⁷⁴, *Yulduzlar Mangu Yonadi* (1976), *Ot Kishnagan Oqshom*²⁷⁵ (1979), *Oydinda Yurgan Odamlar* (1980), *Momo Yer Qo`shig`i*²⁷⁶ (1985), *Otamdan Qolgan Dalalar*²⁷⁷ (roman) Özbek edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Oş doğumlu şair Şevket Rahman/Shavkat Rahmon (1950-1996) özüne has üslubu ile ortaya koyduğu şiirlerinde lirik-felsefî söylemler ve isyan öne çıkan temalardır. «*Rangin Lahzalar*» (1978-yil), «*Yurak Qirralari*» (1981), «*Ochiq Kunlar*» (1983), «*Gullayotgan Tosh*» (1984), «*Uyg`oq Tog`lar*» (1986), «*Hulvo*» (1988) adlı şiir kitaplarının sahibidir. Şairin kendi eli ile hazırlanmış olduğu seçmeler kitabı ne yazık ki onun vefatından bir yıl sonra 1997'de ancak yayımlanabilmiştir²⁷⁸.

Semerkantlı Hurşid Devran/Xurshid (Khurshid) Davron (doğum: 1952) özellikle tarihî konulardaki şiir, kıssa ve piyesleri ile Modern Özbek edebiyatına güçlü katkı sağlamış ve sağlamaya da devam etmektedir. Özbekistan Halk Şairi (1999) Hurşid Devran tarihî değerlere ayrı bir önem vermiş Timur, Uluğbek, Necmeddin-i Kübra (ks), Hive, Semerkant, Buhara gibi şeyler üzerinde eser, piyes, belgesel gibi çalışmalar yapmıştır. Hurşid Devran'ın *Qadrdon Quyosh*²⁷⁹ (1979), *Shahardagi Olma Daraxti*²⁸⁰ (1979), *Tungi Bog`lar*²⁸¹ (1981), *Uchib Boraman Qushlar Bilan*²⁸²(1983) , *To`marisning Ko`zlari*²⁸³ (1984), *Bolalikning Ovozi*²⁸⁴ (1986), *Qaqnus*²⁸⁵ (1987), *Dengiz Yaproqlari*²⁸⁶ (1988), *Qirq Oshiq Daftari*²⁸⁷ (1989), *Bahordan Bir Kun Oldin*²⁸⁸ (1997) gibi şiir kitaplarının yanı sıra, *Samarqand Xayoli*²⁸⁹ (1991), *Sohibqiron Nabirasi*²⁹⁰ (1995), *Shahidlar Shohi (Shayx Kubro Tushlari)*²⁹¹ (1998), *Bibixonim Qissasi*²⁹² (2006) gibi kıssa-hikaye tarzı nesir örneklerinin de sahibidir.

Özbekistan'ın en meşhur halk şairlerinden birisi olarak gösterilen ve modern devrin yetiştirdiği kabiliyetli ediplerden birisi olan Muhammed Yusuf/Muhammad Yusuf (1954- 2001) 26 Nisan 1954 yılında Fergana Vadisi'nde bulunan Andican vilayetine bağlı Merhamet köyünde dünyaya gelmiştir. 29 Temmuz 2001'de kalp krizi sonucu dünya hayatına veda eden Muhamed

²⁷³ Shukur Qurbon (2008). *Tohir Malik Saboqlari*, Toshkent: Davr Press.

²⁷⁴ Tog`ay Murod (2001). *Bu Dunyoda O`lib Bo`lmaydi, Roman, Hikoyalar, Maqolalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁷⁵ Tog`ay Murod (1994). *Ot Kishnagan Oqshom, Qissalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁷⁶ Bu kıssa *Aybek* ödülü almıştır.

²⁷⁷ Tog`ay Murod (1994). *Otamdan Qolgan Dalalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁷⁸ Shavkat Rahmon (1997). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁷⁹ Khurshid Davron (1979). *Qadrdon Quyash*, Toshkent: G`afur G`ulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁸⁰ Khurshid Davron (1979). *Shahardagi Olma Daraxti*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²⁸¹ Khurshid Davron (1981). *Tungi Bog`lar*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²⁸² Khurshid Davron (1983). *Uchib Boraman Qushlar Bilan*, Toshkent: G`afur G`ulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁸³ Khurshid Davron (1984). *To`marisning Ko`zlari*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²⁸⁴ Khurshid Davron (1986). *Bolalikning Ovozi*, Toshkent: G`afur G`ulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁸⁵ Khurshid Davron (1987). *Qaqnus*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²⁸⁶ Khurshid Davron (1988). *Dengiz Yaproqlari*, Toshkent: G`afur G`ulom Nomidagi Adabiyot va San`at Nashriyoti.

²⁸⁷ Khurshid Davron (1989). *Qirq Oshiq Daftari*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.

²⁸⁸ Khurshid Davron (1997). *Bahordan Bir Kun Oldin*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁸⁹ Khurshid Davron (1991). *Samarqand Xayoli*, Toshkent: Kamalak Nashriyoti.

²⁹⁰ Khurshid Davron (1995). *Sohibqiron Nabirasi*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁹¹ Khurshid Davron (1998). *Shahidlar Shohi (Shayx Kubro Tushlari)*, Toshkent: Qatortol-Kamolot Nashriyoti. Khurshid Davron (2008). *Shahidlar Shohi (Shayx Kubro Tushlari)*, Toshkent: Fan Nashriyoti.

²⁹² Khurshid Davron (2006). *Bibixonim Qissasi*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

Yusuf doğduğu köye defnedilmiştir. Çeşitli gazete ve yayınevlerinde çalışan Muhammed Yusuf, 1996'da Dostluk Ödülü, 1998'de Özbekistan Halk Şairi ünvanını almıştır. Muhammed Yusuf'un *Tanish Teraklar* (1985), *Bulbulga Bir Gapim Bor* (1987), *Iltijo* (1988), *Uyqudagi Qiz* (1989), *Halima Enam Allalari* (1989), *Ishq Kemasi* (1990), *Ko'nglimdagi Yor* (1991), *Bevafo Ko'p Ekan* (1991), *Erka Kiyik* (1992), *Yolg'onchi Yor* (1994), *Osmonimga Olib Ketaman* (1998) *Saylanma* (2001) gibi eserleri yayımlanmıştır.

Muhammed Yusuf şiirlerinde ince bir sezgi ve duygu hissedilir. Bilhassa vatan sevgisi farklı cihetlerden terennüm eder.

Hayreddin Sultanov/Xayriddin Sultonov (doğum: 1956) 18 Ocak 1956'da Taşkent'e bağlı Kibray kasabasında dünyaya gelen yazar, Modern Özbek edebiyatında bilhassa tarihî kıssa ve romanları ile şöhret bulmuştur. Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümünü tamamlayan yazar çeşitli yayınevi ve dergilerde çalışmıştır. "*Quyosh Barchaga Barobar*" (1980), "Bir Oqshom Ertagi"²⁹³ (1985), "Onamning Yurti" (1987), "Umr Esa O'tmoqda" (1988), «*Boburning Tushlari*²⁹⁴» (1993) gibi düzyazı örnekleri ile "*Saodat Sohili*" (1981) kıssasının yanısıra, "*Boburiynoma*²⁹⁵" çağdaş Özbek edebiyatında roman alanındaki en başarılı örneklerden birisidir. Yazar ayrıca Abdulla Kadiri eserlerinin bazılarını beyaz perdeye uyarlamıştır.

Nazar İşankul/Nazar Eshonqul (doğum: 15 Temmuz 1962) kıssa, hikaye ve romanlarıyla günümüz Özbek dili ve edebiyatının öne çıkan isimlerindedir. 2009 yılının Temmuz ayında bizzat tanışma ve edebî sohbetler yapma imkanı bulduğum Nazar İşankul Taşkent'te avlulu bir evde ikamet etmektedir. Devlet televizyonunda görev yapan Nazar İşankul, Özbekistan İlimler Akademisi Ali Şir Nevaî Dil ve Edebiyat Enstitüsü Halk Edebiyatı sahasında çalışan değerli bilim insanı Doç. Dr. Cabbar İşankul'un ağabeyleridir. Nazar İşankul'un kendi ifadesiyle onun kitaplarını yayına hazırlama ve baskı işlemlerini kardeşi Cabbar İşankul yürütmektedir. Modern Özbek hikâyeciliğinin önemli isimlerinden olan Nazar İşankul, Özbekistan'ın Karşı vilayetindedir. Esasen Kaşkaderya vilayetine bağlı Kemeşi kasabasının Tersata köyünde dünyaya gelmiştir. Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümünü 1986 yılında tamamlamıştır.

Küçük yaşlarda yazmaya ilgi duyan Nazar İşankul'un kıssa ve hikâyelerini birokrasya sezme veya anlamak biraz zordur. Onun yazılarında genellikle rumuzlu ifadeler, girift söylemler önemli yer tutar. Bu yönü ile yazar kendine has bir üslup oluşturmuştur. Doğu ve Batı edebiyatını okuyup sentezleyen yazarın Özbek hikâyeciliğinde önemli bir yere sahip olduğu malumdur.

Urush Odamlari (1988), *Momoqo'shiq* (1989)²⁹⁶, *Maymun Yeteklagan Odam* (2001), *Qora Kitob*²⁹⁷, *Tun Panjaralari*, *Xaroba Shahar Surati* gibi kıssa ve hikâye toplamları yazarın basılmış eserleridir.

Bitik, *Shamolni Tutib Bo'lmaydi* (2004)²⁹⁸, *Tobut*, *Qaytish*, *San'at*, *Bahoviddinning Iti* gibi kıssa ve hikâyeler yazarın meşhur yazıları arasındadır.

Sonuç

Müstakil Özbekistan'ın dili ve edebiyatı 1991'den bu yana önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bazı Özbek şair ve yazarlar eski dönemlerde dil ve edebiyat ürünlerinin daha iyi ve öznlü olduğunu ileri sürseler de resmî anlamda bir bağımsızlık olmadığı için şair ve yazarlar hür biçimde kendilerini ifade edemiyorlardı. Lenin için mehdide yazmanın mecburiyet olduğu

²⁹³ Xayriddin Sultonov (1993). *Bir Oqshom Ertagi*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²⁹⁴ Xayriddin Sultonov (1993). *Boburning Tushlari*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

²⁹⁵ Xayriddin Sultonov (1997). *Boburiynoma-Ma'rifiy Roman*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

²⁹⁶ Nazar Eshonqul (2008). *Momoqo'shiq*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁹⁷ Nazar Eshonqul (2008). *Qora Kitob*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.

²⁹⁸ Bu hikaye Türkiye Türkçesine *Rüzgârı Tutamazsın* başlığı ile aktarılmıştır: Nazar İşankul, "Rüzgârı Tutamazsın", (Aktaran: Selami Fedakar), *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, sayı: 31, Temmuz 2009.

bir ortamda hangi özgür düşünceden bahsedilebilir ve millî dil, millî edebiyat nasıl ortaya konulabilir? Bu bakımdan Müstakillik sonrası Özbek dili ve edebiyatı ayrı bir değer ve önem taşımaktadır. Ahmed Azam/Ahmad A'zam (doğum: 1949), Hüsneddin Şeripov²⁹⁹/Husniddin Sharipov (doğum: 1933), Aman Muhtar/Omon Muxtor (doğum: 1941)³⁰⁰, Osman Azim³⁰¹/Usmon Azim (doğum: 1950), Halime Hudaberdieva³⁰²/Halima Hudoybardieva (doğum: 1947), Azad Şarafiddinov³⁰³/Ozod Sharafiddinov (doğ: 1929), Ömer Ali Narmatov/Umarali Normatov³⁰⁴ (doğum: 1931), Naim Kerimov/Naim Karimov³⁰⁵ (doğum: 1932), Yoldaş Süleyman/Yoldoshali Sulaymonov³⁰⁶ (doğum: 1935), Tursunbay Adaşbayev/Tursunboy Adashboyev³⁰⁷ (doğum: 1939), Aydın Hacıyeva³⁰⁸/Oydin Hojieva (doğum: 1942), Begali Kasimov³⁰⁹/Begali Qosimov (1942-2004), Enver Abidcan/Anvar Obidjon (doğum: 1947), Erkin Azam/Erkin A'zam (doğum: 1950), Rahimcan Atayev/Rohimjon Otaev (doğum: 1949), Şeref Başbekov/Sharof Boshbekov (doğum: 1951), Zahir A'lam/Zohir A'lam (doğum: 1943), Ulug'bek Hemdem/Ulug'bek Hamdam³¹⁰ (doğum: 1968) benzeri şair ve yazarlar da Modern Özbek edebiyatına eserleri ile katkı sağlayan isimlerdir.

Modern Özbek edebiyatının oluşumuna katkı sağlayan edipleri yazdıkları eser türüne göre ayıracak olursak şiir, roman, kıssa ve hikaye türleri temel olmak üzere tiyatro-drama ve çeviri alanında da ciddi çalışmaların olduğunu söylemek mümkündür.

Şiir alanında akla gelen ilk isim büyük şair Çolpan'dır. Çolpan Özbek şiiri için âdetâ bir simge haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Elbek, Gayretî, Gafur Gulam, Batu, Aybek, Uygun, Sabır Abdulla, Kuddus Muhammedî, Maksud Şeyhzade, Hamid Alimcan, Mirtemir, Osman Nasır, Zülfiye, Şöhret, Hamid Gulam, Askad Muhtar, Remz Babahan, Şükruulla, Kudret Hikmet, Saide Zünnunova, İbrahim Yusupov, Cumaniyaz Cabbarov, Hüsniddin Şeripov, Narmurad Narzullayev, Töre Süleyman, Ahuncan Hakim, Erkin Vahidov, Miraziz Azam, Cemal Kemal, Tursunbay Adaşbayev, Abdulla Aripov, Meşereb Babayev, Muhammed Ali, Aydın Hacıyeva, Aman Metcan, Rauf Parfi, Enver Abidcan, Atayar, Sadulla Ahmed, Azim Süyün, Muhammed Rahman, Osman Azim, Şevket Rahman, Yoldaş eşbek, İkrâm Atamurad, Hurşid Devran, Tahir

²⁹⁹ Husniddin Sharipov (1986). *Saylanma 2 Jildlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Husniddin Sharipov (1992). *Yor Istab*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.

³⁰⁰ Omon Muxtor (1994). *Ming Bir Qiyofa*, Toshkent: Sharq Nashriyoti. Omon Muxtor (1996). *Ko'zgu Oldidagi Odam, Qissa va Roman*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti. Omon Muxtor (1996). *Ayollar Mamlakati va Saltanati, Romanlar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti. Omon Muxtor (2000). *To'rt Tomon Qibla* (üçleme), Toshkent: Sharq Nashriyoti.

³⁰¹ Usmon Azim (1995). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti. Usmon Azim (2001). *Kuz*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.

³⁰² Halima Hudoybardieva (1993). *Bu Kunlarga Yetganlar Bor*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti. Halima Hudoybardieva (1996). *To'marisning Aytgani*, Toshkent: Sharq Nashriyoti. Halima Hudoybardieva, (2000). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.

³⁰³ O. Sharafiddinov (1962). *Zamon, Qalb, Poeziya*, Toshkent: Badiiy Adabiyot Nashriyoti. O. Sharafiddinov (1976). *Iste'dod Jilolari*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti. O. Sharafiddinov (1994). *Cho'lponni Anglash*, Toshkent: Yozuvchi, Nashriyoti. O. Sharafiddinov (1999). *Sardaftar Sahifalari*, Toshkent: Yozuvchi, Nashriyoti. O. Sharafiddinov (2003). *Prezident*, Toshkent: Adolat Nashriyoti.

³⁰⁴ U, Normatov (1970). *Janr Imkoniyatlari*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti. U. Normatov (1982). *Yetuklik*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti. U. Normatov (1996). *Qodiriy Bog'i*, Toshkent: Yozuvchi, Nashriyoti. U. Normatov (2000). *Umidbaxsh Tamoyillar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.

³⁰⁵ Akademisyen olan Naim Kerimov, Modern Özbek edebiyatı üzerine çalışmalar yapmıştır. Edebiyat tarihi ve bilhassa 20. asır Özbek edebiyatı hakkındaki çalışmaları son derece önemlidir. Çalışmamızın kaynaklar kısmında Naim Kerimov'un eserlerini bulabilirsiniz. Ayrıca genç şair ve Şark Yıldızı dergisi editörü Ulug'bek Hemdem'in doktora danışmanlığını da yürütmüştür.

³⁰⁶ Yoldoshali Sulaymonov (1983). *Muhabbat, Qissa*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti. Yoldoshali Sulaymonov (1999). *Armon, Roman*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.

³⁰⁷ Çocuk edebiyatı sahasında önemli bir isimdir: Tursunboy Adashboyev (1990). *Uch bo'taloq va Sirli Qovoq*, Toshkent: Cho'lpon Nashriyoti. Tursunboy Adashboyev (1997). *Topishmoqli Alifbe*, Toshkent: Cho'lpon Nashriyoti.

³⁰⁸ Oydin Hojieva (1998). *Panohim*, Toshkent: Sharq Nashriyoti. Oydin Hojieva (1996). *Dostonlar*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.

³⁰⁹ Bilim adamı ve mütefekkir Begali Kasimov Özbekistan'ın yetiştirdiği önemli simalardandır. Pek çok edebî ve millî konuda yazıları bulunan Begali Kasimov'un *Milliy Uyg'onish: Jasarat, Ma'rifat, Fidoyilik* adlı eseri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır: Begali Kasimov (2009). *Milli Uyanış* (çev: Fatma Açık), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

³¹⁰ Ulug'bek Hemdem'in Naim Kerimov danışmanlığında hazırlanmış olduğu henüz basılmamış doktora tezi: Ulug'bek Hamdamov, "XX. Asr O'zbek Sheriyati Badiiy Tafakkur Tadrijining Ijtimoiy-Psixologik Asoslari", Toshkent, 2011.

Kahhar, Osman Koçkar, Mirza Kencabek, Töre Mirza, Oraz Haydar, Azam Öktem, Fahriyar, Gulam Mirza, Zéba Mirzayeva, İkbal Mirza, Uluğbek Hemdem vb isimler modern Özbek edebiyatında şiir sahasında öne çıkan kalemlerdir.

Kıssa ve hikâye türü de modern Özbek edebiyatında mühim bir yer tutar. Bu sahada Abdulla Kadirî, Çolpan, Gafur Gulam, Aybek, Abdulla Kahhar, Mirkerim Asım, Said Ahmed, Mirmuhsin, Adil Yakubov, Pirimkul Kadirov, Nasır Fazilov, Erkin Semender, Şükür Halmirzayev, Aman Muhtar, Ötkir Haşimov, Erkin Melik, Tahir Melik, Esed Dilmurad, Gazi Rahman, Togay Murad, Erkin Azam, Nurali Kabul, Nadir Narmatov, Nebican Bâkî, İlham Zayir, Nazar İşankul, Şâdikul Hemra, İsacan Sultanov vb isimler zikredilebilir.

Roman türünde ise Sadreddin Ayni, Abdulla Kadirî, Çolpan, Aybek, Sabır Abdulla, Nazır Seferov, Abdulla Kahhar, Kamil Yaşın, İbrahim Rahim, Şeref Reşidov, Rahmet Feyzi, Şöhret, Hamid Gulam, Said Ahmed, Mirmuhsin, Şükruulla, Maksud Kariyev, Adil yakubov, Pirimkul Kadirov, Alim Koçkarbekov, Alimcan Haldar, Ölmes Ömerbekov, Uçkun Nazarov, Yoldaş Süleyman, Erkin Semender, Öktem Osmanov, Şükür Halmirzayev, Aman Muhtar, Ötkir Haşimov, Muahmed Ali, İslam Şeyh, Tahir Melik, Murad Muhammed Dost, Togay Murad vb gibi yazarlar öne çıkmışlardır.

KAYNAKÇA

- ABDUG'AFUROV, A. (1977). *Zokirjon Furqat*. Toshkent.
- ABDULLAEV, B. A. (1967) *O'zbek Adabiyoti Tarixi II*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- ABDURAXMONOV, G. SHUKUROV, Sh (1973). *O'zbek Tilining Tarixiy Grammatikasi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- ABDUSAMATOV, H. (1976). *Hayot, Adabiyot, Teatr*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti.
- ADASHBOYEV, Tursunboy (1990). *Uch bo'taloq va Sirli Qovoq*, Toshkent: Cho'lpon Nashriyoti.
- ADASHBOYEV, Tursunboy (1997). *Topishmoqli Alifbe*, Toshkent: Cho'lpon Nashriyoti.
- ADASHBOYEV, Tursunboy-Akbar, ABDURAHMON, (2006). *O'zbek Bolalar Adabiyoti Antologiyasi I, She'riyat*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyot-Matbaa Ijodiy Uyi, Cho'lpon Nomidagi Nashriyot Matbaa Ijodiy Uyi.
- AHMAD, Said (1980-1981). *Saylanma, 4 tomlik*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti.
- AHMAD, Said (1989). *Jimjittlik*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va san'at Nashriyoti.
- AHMEDOV v.d. (2007). *Adabiyot*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- AHMEDOV, S (1989). "O'limdan Qo'rqmagan Mutafakkir", *Sovet O'zbekistoni San'ati*, 2-son.
- AHMEDOV, S. (1986). *O'zbek Adabiyotida Sayohatnoma*, Toshkent.
- AKA, İsmail, "Mirza Şahruh Zamanında Timurlularda İmar Faaliyetleri", *Belleten*, TTK Yay., Ocak-nisan 1984, c. XLVIII, s. 291-292.
- AKBAROV, A. (1983). *Zulfiya*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ALI, Muhammad (1989). *Sarbadorlar*, Toshkent: Adabiyot va san'at Nashriyoti.
- ALI, Muhammad (1997). *Saylanma*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ALI, Muhammad (2003). *Ulug' Saltanat*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- ALIEV, A. (1994). *Mahmudxo'ja Behbudiy*, Toshkent.
- ANBAR OTİN (1970). *She'rlar, Risola*, Toshkent.
- AVLONİY, Abdulla (1978). *Milliy Uyg'anish*, Toshknet.
- AVLONİY, Abdulla (1978). *Toshkent Tonggi*, Toshkent.
- AVLONİY, Abdulla (1993). *O'san Millat*, Toshkent.
- AVLONİY, Abdulla (1998). *Tanlangan Asarlar 2 tomlik*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.
- AVLONİY, Abdulla (1998). *Turkiy Guliston Yoxud Axloq, Tanlangan Asarlar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.
- AVLONİY, Abdulla (2008). *Muxtasar Tarixi Anbiyo va Tarixi Islom*, (Raxmatulla Barakaev), Toshkent: Toshkent Islom Universiteti Nashriyoti.
- AYBEK, M. T. (1995). *Nevâi*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- AYBEK, Musa (2009). *Nevâi*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.
- AZIM, Usmon (1995). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- AZIM, Usmon (2001). *Kuz*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- AZIMOV, K. (1969). *Mirtemir*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- AZIMOV, S. (1967). *Hamid Olimjon Abadiyati*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- AZIMOVA, M. (1984). *Hozirgi O'zbek Dramaturgiyasi*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti.
- BABÜR (1970). *Babiurname*, (çev. Reşit Rahmeti Arat), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BARAKAEV, Raxmatulla (2004). *O'zbek Bolalar Adabiyoti Va Abdulla Avloniy İjodi*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- BAYDEMİR, Hüseyin "M. T. Aybek'in "Nevâi" Adlı Romanına Sosyolojik Açından Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 18, Erzurum, 2001, s. 193-199.
- BEHBUDİY (1997-1999). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.
- BOLTABOEV, Xamidulla (1992). *Abdurauf Fitrat*, Toshkent.

- BOLTABOEV, Xamidulla (1995). *Adabiyot Qoidalari*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- BOLTABOEV, Xamidulla (1996). *20 Asr O'zbek Adabiyotshunosligi va Fitratning Ilmiy Merosi*, Toshkent.
- BOLTABOEV, Xamidulla (1996). *Fitrat Adabiyotshunos*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.
- BOLTABOEV, Xamidulla (1996). *Fitratning Ilmiy Merosi*, Toshkent: Xazina Nashriyoti.
- BOLTABOEV, Xamidulla (2000, 2002, 2006). *Fitrat, Tanlangan Asarlar, 1-4 tom.* – Toshkent.
- BOLTABOEV, Xamidulla (2004). *Mumtoz So'z Qadri*, Toshkent: Adolat Nashriyoti.
- BOLTABOEV, Xamidulla (2007). *Fitrat va Jadidchilik*, Toshkent: Alishir Nevai Adli Özbekistan Milli Kütüphanesi Neşriyati.
- BOLTAEVA, I (2004). *XX Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent.
- CABBOROV, Iso (2008). *O'zbekler*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- CHO'L PON (1991). *Yana Oldim Sozinni*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- CHO'L PON (1994). *Adabiyot Nadir*, Toshkent: Cho'lpon Nashriyoti.
- CHO'L PON (1997-1998). *Asarlar, Uch jildlik*, Toshkent: Xazina Nashriyoti.
- CHO'L PON, Abdulhamid (1997). *Go'zal Turkiston*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.
- CHO'L PON, Abdulhamid Sulaymon o'g'li *Kecha va Kunduz*, Sharq, Toshkent, 1995.
- Cho'lponning Badiiy Olami (to'plam)*, Fan, Toshkent, 1994.
- CHULPON (2009). Abdulxamid, I prozvuchit etse moy saz, per. s uzbekskogo Xamidom Ismaylovim, Moskva.
- DAVRON (1997). Khurshid, *Bahordan Bir Kun Oldin*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- DAVRON, Khurshid (1979). *Qadrdan Quyash*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1979). *Shahardagi Olma Daraxti*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1981). *Tungi Bog'lar*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1983). *Uchib Boraman Qushlar Bilan*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1984). *To'marisning Ko'zlari*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1986). *Bolalikning Ovozi*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1987). *Qaqqus*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1988). *Dengiz Yaproqlari*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1989). *Qirg' Oshiq Daftari*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1991). *Samarqand Xayoli*, Toshkent: Kamalak Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (1995). *Sohibqiron Nabirasi*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- DAVRON, Khurshid (1998). *Shahidlar Shohi (Shayx Kubro Tushlari)*, Toshkent: Qatortol-Kamolot Nashriyoti.
- DAVRON, Khurshid (2006). *Bibixonim Qissasi*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- DAVRON, Khurshid (2008). *Shahidlar Shohi (Shayx Kubro Tushlari)*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- Dovruq Solgan Ustoz Olimjon*, Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti, 2009.
- ECKMANN, János (1996). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (Hzl. Osman Fikri Sertkaya), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERMILOV, V. "Sho'ro Yozuvchilarning Qurultoyi", Butun Mamlakat Ishi, *O'zbekiston Sho'ro Adabiyoti Jurnal*, 1934/1.
- ESHONQUL, Nazar (2008). *Momoqo'shiq*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- ESHONQUL, Nazar (2008). *Qora Kitob*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- FAYZIEV, B. (1971). *Navoiy Romanida Tarixiy Voqealar va Badiiy To'qima*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- FAYZULLAYEVA, Abide, "Özbek Şairi Rauf Parfi Öztürk'ün Şiir Dünyası", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*: cilt 10, sayı 2, kış 2010, s. 173-184.
- FITRAT (1917). *O'quv*, Baqu.
- FITRAT (1917). *O'quv*, Buhara: Buhara, Maarif Kütüphanesi.
- FITRAT (1923, 1925, 1926, 1927, 1929). *Sarf, O'zbek Tili Qoidalari Tuğrisida Bir Tacriba, Birinchi Kitob*, Samarkand-Toshkent: O'zbekiston Davlat Nashriyoti.
- FITRAT (1925, 1926, 1927, 1930). *Naxv, O'zbek Tili Qoidalari Tuğrisida Bir Tacriba, Ikkinchi Kitob*, Samarkand-Toshkent: O'zbekiston Davlat Nashriyoti, (son baski Latin alfabeleidir).
- FITRAT (1926). *Adabiyot Qoidalari*, Toshkent, Samarkand.
- FITRAT (1927). *Eng Eski Turk Adabiyoti Namunalari, Adabiyotimizning Tarixiy Uchun Materiallar*, Samarkand: O'zbekiston Davlat Nashriyoti.
- FITRAT (1928). *O'zbek Adabiyoti Namunalari I*, Toshkent-Samarkand: O'znashr.
- FITRAT (1929). *Fors Shoiri Umar Hayyom, "Qizil Qalam"*, Toshkent-Samarkand: O'zbekiston Inqilob Yozuvchilari Camiyati O'z Nashri.
- FITRAT (1936). *Aruz Haqida (O. Xoshim taxriri ostida)*, Toshkent: O'zSSR Fanlar Ko'miteti Nashriyati, ve O'qituvchi, Toshkent, 1997
- FITRAT (1997). *Aruz Haqida (O. Xoshim taxriri ostida)*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- FITRAT, Abdurauf (1930). *Qayidahoyi Zaboni Tociki*, Toshkent.
- FITRAT, Abdurauf (1996). *Çin Seviş-Şiirler, Dramalar, Makaleler*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

- FITRAT, Abdurauf (1996). "Yapışmagan Gacaklar" (Ortak Baybolatov'a Açık Cevap)" Çin Seviş-Şiirler, Dramalar, Makaleler, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- FITRAT, Abdurauf Shokirjon Rahimiy, Qayum Ramazon (1918). *Ona Tili*, Toshkent.
- FITRAT, *Eng Eski Turk Adabiyoti Namunalari, Adabiyotimizning Tarixiy Uchun Materiallar*, Toshkent: O'zbekiston Davlat Nashriyoti, 1927.
- FURQAT (1959). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.
- FURQAT (1980). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.
- FURQAT (1990). *Asarlar Majmuasi, Ikki jildlik (Arab imlosida)*, Toshkent.
- G'ULOM, G'afur (1970-1978). *Asarlar, O'n Ikki tomlik*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- G'AFUROV, I. (1970). *Joziba*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- G'AFUROV, I. (1970). *Ona Yurt Kuychisi*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- G'AFUROV, I. (1975). *O'rtoq Shoir*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- G'AFUROV, I. (1987). *Mikarim Osimni Eslab... Kitob: G'afurov I. O'ttiz Yil izhori*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- G'ANIEV, I. (1998). *Fitrat Dramalari Poetikasi*, Toshkent.
- G'OFUROV, I. (1984). *She'riyat-Kurashchanlik Demak*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- GAFUROV, I. (1981), *Prozaning Shoiri*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- GULOM, G. "Mening Yorim Asrlik Dustim", *Sharq Yulduzi*, 1965, 9-son.
- HAMDAMOV, Ulug'bek, XX. *Asr O'zbek Sheriyati Badiiy Tafakkur Tadrijining Ijtimoiy-Psixologik Asoslari*, Toshkent: 2011, Basilmamush Doktora Tezi.
- HAMIDOV, Z. (2003). *Gafur Gulom Prozasi Leksikasi*, Toshkent.
- HAMZA HAKIMZODA NIYOZIY (1988-1990). *To'la Asarlar To'plami*, Besh jildlik, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- HAYIT, Baymirza (1995). *Turkistan Devletlerinin Milli Mucadele Tarihi*, Ankara: TTK Yayinlari.
- HOCAEV, F. (1976). *Tanlangan Asarlar (3 cilt)*, Taşkent.
- HOJIEVA, Oydin (1996). *Dostonlar*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti, Toshkent.
- HOJIEVA, Oydin (1998). *Panohim*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- Hoshimova, M., "She'riyatdagi Milliylik", *Til va Adabiyot Ta'limi*, 1988 yil, 1-son.
- HUDAYBERDIYEV, Core "O'zbekchede Ses Uyumunun Yok Edilishi" Aktaran: Selami Fedekar, *TDEDED 5*, Bahar 1998, s. 433-443.
- HUDOYBARDIEVA, Halima (1993). *Bu Kunlarga Yetganlar Bor*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- HUDOYBARDIEVA, Halima (1996). *To'marisning Aytgani*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- HUDOYBARDIEVA, Halima (2000). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- HUSANOV, N., SHOKIROVA, S. SHAYKOVA, K. (2005). *O'zbek Tili-O'quv qo'llanma*, Toshkent.
- IBROXIMOVA, Rano (2009). *Ibrat*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- IMOMOV, B. (1968). *Hayot va Dramatik Konflikt*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- IMOMOV, B. 1963). *Tragediya va Xarakter*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- INO'G'OMOV, R. (1996). *Shoir Bo'lish Osonmas*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ISHANKUL, Nazar, "Ruzgari Tutamazsin", (Aktaran: Selami Fedakar), *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, sayı: 31, Temmuz 2009.
- JABBOROV, N., "Furqat Merosi va Xitoy Manbalari", *Sharq Yulduzi*, 2001, Ikkinchi fasl, s. 121-127.
- JABBOROV, N., "Furqat She'riyatida Qur'oni Karim Oyatlarining Talqini" *Imom al-Buxoriy Saboqlari*, 2000, 2-son, s. 138-139.
- JABBOROV, N., "Furqat Tanlanma asarlarning Shinjong Nashri Xususida", *O'zbek Tili va Adabiyoti*, 2001, 5-son, s. 61-64.
- JO'ROBOYEV, Atabek (2008). "Qo'qon Adabiy Muxitida Devonchilik An'anasi va Devonlar Tasnifiga Doir", *O'zbek Tili va Adabiyoti*, 4, s. 8-17.
- KADIR, Pirim (1994). *Yıldızlı Geceler (Babür)* (çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- KADIRI, Abdullah (1993). *Ötgen Künler-Geçmiş Günler* (çev: Ahsen Batur), İstanbul: ART Yayınları.
- KADIRI, Abdullah (2005). *Ötgen Künler-Geçmiş Günler* (çev: Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.
- KADIRI, Abdullah (2009). *Ötgen Künler-Geçmiş Günler* (çev: Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.
- KADIROV, Pirim (2004). *Son Timurlu 1. Cilt*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.
- KADIROV, Pirim (2004). *Son Timurlu 2. Cilt*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.
- KADIROV, Pirim (2009). *Son Timurlu*, (Çeviren: D. Ahsen Batur), İstanbul: İleri Yayınları.
- KARA, Mustafa (1995), "Abdullah-ı İlahi", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, İstanbul: Şule Yayınları.
- KARIMOV, Bahodir (2004). *Cho'lpon va Tanqid*, Toshkent: Adabiyot Jamg'armasi Nashriyoti.
- KARIMOV, Bahodir (2004). *Yangilanish Sog'inchi*, Toshkent: Adabiyot Jamg'armasi Nashriyoti.
- KARIMOV, Bahodir (2006). *Abdulla Qodiriy: Tanqid, Tahlil va Talqin*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- KARIMOV, Bahodir, *Qodiriy Qadri*, Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi Nashriyoti, Toshkent, 2003.
- KARIMOV, N. (1964). *Hamid Olimjonning Poetik Mahorati*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- KARIMOV, N. (1985). *Oybek*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- KARIMOV, N. (1986). *Ijod va Iste'dod, Adabiy portretlar*, Toshkent.
- KARIMOV, N. (1987). *Davr Qahramon Taqdirida*, Toshkent.
- KARIMOV, N. (1990). *Hamid Olimjon*, Toshkent: Yosh Gvardiya.
- KARIMOV, N., "Bitta O'zim Bilaman", *Sharq Yulduzi*, 1991, 5-son.
- KARIMOV, N., "Davri Ijodkor Taqdirida (Asqad Muxtorning 80 yilligiga)", *Til va Adabiyot Ta'limi*. 2000, 6-son, 35 sayfa.
- KARIMOV, N., "Shaffof Tuyg'ular Shalolasi", *Yoshlik Jurnal*, 1985, 1-soni.
- KARIMOV, Naim (2003). *Gafur Gulom*, Toshkent.
- KARIMOV, Naim (2008). *20. Asr Adabiyoti Manzaralari*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti.

- KARIMOV, Naim v.d. (1999). *XX. Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- KARĪMOV, N. (1991). *Cho'lpon*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- KARĪMOV, N. v.d. (2004). *Adabiyot*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- KARĪMOV, G. (1970). *Muqimiy Hayoti va Ijodi*, Toshkent.
- KARĪMOV, G. (1975). *O'zbek Adabiyoti Tarixi III, (XIX asrning 2-yarmidan XX asr boshlarigacha)*, Toshkent: Oqituvchi Nashriyoti.
- KASIMOV, Begali (1997). *Istiklal Fedaileri Mahmut Hoca Behbudi, Tanlangan Eserler*, Toshkent.
- KASIMOV, Begali (2009). *Milli Uyanish* (çev: Fatma Açık), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. KATTABEKOV, A. (1985). *Tarix Saboqlari*, Toshkent.
- KERABOBOEV, Berdi "Nomdor Adib", *Sharq Yulduzi*, 1967, 8 son.
- KOCAOĞLU, Timur, "Çağdaş Özbek Şiiri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar 1:3-53.
- KORAŞ, Hikmet (2009). *Özbek Şairi Rauf Parfi*, Konya: Kömen Yayınları.
- MAMAJONOV, S. (1963). *Shoir va Zamonaviylik*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- MAMAJONOV, S. (1966). *Gafur Gulom Prozasi*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- MAMAJONOV, S. (1972). *Shoir Dunyosi*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MAMAJONOV, S. (1972). *Uslub Jilolari*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MAQSUD SHAYXZODA (1969-1974). *Asarlar, 6 tomlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MAQSUDIY, Yunus, "Qodiriy, Cho'lpon va Bashqalar", *Sharq Yulduzi*, No: 8, Toshkent, 1992.
- MATJON, Omon (1980). *Seni Yaxshi Ko'raman*, Toshkent.
- MATJON, Omon (2000). *Ardaxiva. (Dramatik qissa, Yangi she'rlar)*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MATJON, Omon, "Ardaxiva Afsonasi", *Sharq Yulduzi*, Toshkent, 2000 2 son.
- MATJON, Safo- SARIYEV, Sharofjon (2009). *O'zbek Adabiyoti*, Toshkent.
- MENGLIYEV, Baxtiyor, XOLİYOROV, O'ral (2008). *O'zbek Tilidan Universal Qo'llanma*, Toshkent: Fan, Nashriyoti.
- MIRTEMIR (1980). *Asarlar, 1 Tom*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MIRTEMIR (1980-1983). *Asarlar, 4-jildlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MIRVALIYEV, Sobir (1969). *O'zbek Romani*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- MIRVALIYEV, Sobir (1993). *O'zbek Adiblari*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- MIRZAEV, Saydulla-SHERMUXAMEDOV Said (1993). *Hozirgi Zamon O'zbek Adabiyoti Tarixi*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti.
- MOLIK, Tohir (1976). *Falak, Ilmiy-Fantastik Qissa*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- MOLIK, Tohir (1998). *Shaytanat I*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- MOLIK, Tohir (1998). *Shaytanat II*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati, Toshkent.
- MOLIK, Tohir (2001). *Shaytanat IV*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati, Toshkent.
- MOLIK, Tohir (2004). *Tanlangan Asarlar II*, Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati, Toshkent.
- MOLIK, Tohir (2004). *Tanlangan Asarlar III*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- MOLIK, Tohir (2005). *Odamiylik Mulki*, Toshkent: Istiqol Nashriyoti.
- MOLIK, Tohir (2006). *İblis Devori*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- MOLIK, Tohir (2008). *Tanlangan Asarlar VII*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- MOLIK, Tohir (2009). *Alvido, Bolalik!*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- MOLIK, Tohir, *Shaytanat III*, Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati, Toshkent, 1998.
- MUQİMİY (1960-1961). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.
- MUQİMİY (1974). *Asarlar*, Toshkent.
- MUROD, Tog'ay (1994). *Ot Kishnagan Oqshom, Qissalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- MUROD, Tog'ay (1994). *Otamdan Qolgan Dalalar, Roman*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- MUROD, Tog'ay (2001). *Bu Dunyoda O'lib Bo'lmaydi, Roman, Hikoyalar, Maqolalar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- MUXTOR, Asqad (1958). *Opa-Singillar*, Toshkent: O'zbekiston Davlat Badiiy Adabiyot Nashriyoti.
- MUXTOR, Asqad (1969). *Chinor*, Toshkent: O'zadabiynashr.
- MUXTOR, Asqad (1980-1983). *Asarlar, To'rt tomlik*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MUXTOR, Omon (1996). *Ayollar Mamlakati va Saltanati, Romanlar*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- MUXTOR, Omon (1996). *Ko'zgu Oldidagi Odam Qissa va Roman*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- MUXTOR, Omon, *Ming Bir Qiyofa*, Sharq, Toshkent, 1994.
- MUXTOR, Omon, *To'rt Tomon Qibla* (üçleme), Sharq, Toshkent, 2000.
- MUXTOROV, A., SANAQULOV, U. (1995). *O'zbek Adabiy Tili Tarixi*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- NE'MATOV, H. v.d. (2002). *Ona Tili*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- NORMATOV, U. (1970). *Janr Imkoniyatlari*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- NORMATOV, U. (1971). *Said Ahmad*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- NORMATOV, U. (1982). *Yetuklik*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- NORMATOV, U. (1987). *Davr Tuygusi*, Toshkent: Toshkent Nashriyoti.
- NORMATOV, U. (1988). *Haqiqatning Mashaqqatli Yo'li*, (P. Qodirov, Saylanmasining uchinchi jildida), Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

- NORMATOV, U. (2000). *Abdulla Qahhorni Anglash Mashaqqati*, Toshkent: Universitet Nashriyoti.
- NORMATOV, U. (2000). *Umudbaxsh Tamoyillar*, Toshkent: Ma'naviyat Nashriyoti.
- NORMATOV, U., "Mutelikka Qarshi Isyon" (Abdulla Qahhor tavalludining 95 yilligiga). *Til va adabiyot ta'limi*, 2002 yil, 4-son.
- NORMATOV, U., "Qalb Koshona Sirlari" (Odil Yoqubovning Bir koshona sirlari dramasi haqida o'ylar) *O'zAS*, 2001, 2 Mart.
- NORMATOV, Umarali (1994). *Qodiriy Bog'i*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.
- NORMATOV, Umarali (1996). *O'tkan Kunlar Hayrati*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- O'zbek Adabiyoti Tarixi 5 jid/4, Toshkent: Fan Nashriyoti: 1978.
- O'zbek Adabiyoti Tarixi, 5-jildlik, 5-jild*, Toshkent, 1980.
- O'zbek Miiimtoz Adabiyoti Namunalari (Eng Qadimgi Davrlardan XIV Asrgacha)*, Tuzuvchilar: N. Rahmonov, H. Boltabayev) (2003). Toshkent: Fan Nashriyoti.
- O'zbek Sovet Adabiyoti Tarixi Ocherki II Tom (Maqsud Shayxzoda ijodi)*, Toshkent: Fan, Nashriyoti, 1962.
- O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI, Toshkent, O'z.RFA. Fan nashriyoti, 2003 y, 2-son. (Baxtiyor Nazarov, OCHILOV, Ergash, Suvon Meli, Rahmatilla Barakaev, SHERALI TURDIEV, OTABEK JO'RABOEV va boshqalarning maqolalari) G. Gulom tavalludining 100 yilligi munosabati bilan.
- OLIM, S.,v.d. (2006). *Adabiyot*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- OLIMJON, Hamid (1929). *Ko'klam*, Samarqand-Toshkent: O'zdatnashr.
- OLIMJON, Hamid (1973). *Sen Elimning Yuragida Yashaysan, To'plam*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- OLIMJON, Hamid (1979-1984). *Mukammal Asarlar To'plami, 10 jildlik*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- ORIPOV, Abdulla (1965). *Mitti Yulduz*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ORIPOV, Abdulla (1975). *Veter Rodini*, Moskva.
- ORIPOV, Abdulla (1984). *Yillar Armoni*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ORIPOV, Abdulla (1988). *Veter Moego Kraya*, Moskva.
- ORIPOV, Abdulla (1996). *Haj Daftari*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ORIPOV, Abdulla (1996). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- ORIPOV, Abdulla (1996). *Sohibqiron*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ORIPOV, Abdulla (2002). *Tanlangan Asarlar, To'rt Jildlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- OSIM, Mirkarim (1983). *Ajdodlar Fojeasi*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- OYBEK (1990-1995). *Mukammal Asarlar To'plami, 20 jildlik*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- Oybekning Ijodiy Mato'di va Badiiy Mahorati*, Fan, Toshkent, 1985.
- Ozodlik va Istiqlol Kuychisi*, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, Toshkent, 2004.
- ÖZBAY, Hüseyin (1994). *Çolpan'ın Şiirleri Metin-Aktarma-İnceleme*, Ankara: TKAEY.
- PARFI, Rauf (1981). *Qaytish*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- PARFI, Rauf (1986). *Sabr Daraxti*, Toshkent: Gafur Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- PARFI, Rauf (2000). *Tavba*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.
- PARFI, Rauf (2006). *So'nggi Vado*, Toshkent: Alisher Navoiy Nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti.
- QAHHOR, Abdulla (1987-1989). *Asarlar (5 tomlik)*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QAHHOR, Abdulla (1989). *Asarlar, Besh jildlik, Beshinchi jild, Haq so'zning kuchi*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QAHHOROVA, K. (1986). *Chorak Asr Hamnafas*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- QAYUMOV, A. (1971). *Qadimiyat Obidalari*, Toshkent.
- QAYUMOV, L. (1965). *Shoira Zulfiya, Hayoti va ijodi haqida ocherk*, O'zadabiynashr.
- Qayumov, L. (1972). *Zamondoshlar*, Toshkent.
- QAYUMOV, L. (1981-1983). *Saylanma, Ikki tomlik*. Toshkent.
- QO'SHJONOV, M. (1965). *Oybek Mahorati*, Toshkent: O'zadabiynashr.
- QO'SHJONOV, M. (1984). *Abdulla Qahhor Mahorati*, Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QO'SHJONOV, M. (1984). *Onajonim-She'riyat*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- QO'SHJONOV, M. (2000). *Suvon Meli, Abdulla Oripov*, Toshkent: Adabiy portret, Fan Nashriyoti.
- QODIRIY, Abdulla (1992). *O'tgan Kunlar, Mehrobdan Chayon (romanlar)*, Toshkent.
- QODIRIY, Abdulla (1995). *To'la Asarlar To'plami, 1-jild. She'rlar, Hikoya va Ocherklar, Hajviyalar*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- QODIRIY, Habibulla (1984). *Atam Xaqida (Xotiralar)*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIRIY, Habibulla (1985). *Turmush Saboqlari (Xotira, hikoyalar va rivoyatlar)*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIRIY, Habibulla (1986). *Abdulla Qodiriy Zamondoshlari Xotirasida*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (1970). *Uch Ildiz*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (1977-1979). *Tanlangan Asarlar, Uch Tomlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (1983). *Meros, Qissa va Hikoyalar*, Toshkent.
- QODIROV, Pirimqul (1983). *Olmos Kamar*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (1987-1988). *Saylanma, Uch jildlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (1989). *Avlodlar Dovoni*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.

- QODIROV, Pirimqul (1997). *Humoyun va Akbar, Avlodlar Dovoni*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (2001). *Ona Lochin Vidosi*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- QODIROV, Pirimqul (2002). *Yulduzli Tular, To'ldirilgan yangi nashri*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- QOSIMOV, B. (1994). *Meslekdaşlar, İstiklal Fedaileri*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- QOSIMOV, B., "Fitrat (Chizgilar)", *Sharq Yulduzi*, 1992, 10-son.
- QOSIMOV, B., "Karvonboshi", *Yoshlik Jurnoli*, 1990 yil, 1-son.
- QOSIMOV, Begali (2003). *Gafur Gulom Mahorati*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- QOSIMOV, S., "Behbudiy va Jadidchilik" *O'zbekiston Adabiyoti va San'ati*, 1990 yil 19, 26 yanvar.
- Qosimov B. Vd (2004). *Adabiyot*, Toshkent: Oqituvchi Nashriyoti
- QOSIMOV, B. -JUMAXO'JA, N. (2000). *O'zbek Adabiyoti*, Toshkent: Oqituvchi Nashriyoti.
- QOSIMOV, Begali (1979). *Abdulla Avloniy*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- QURBON, Shukur (2008). *Tohir Malik Saboqlari*, Toshkent: Davr Pres.
- QURBONBOEV, B. (1981). *Mirtemir Do'stlik va Qardoshlik Kuychisi*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- QURBONOVA, Muxabbat (1997). *Abdurauf Fitrat va O'zbek Tilshunosligi*, Toshkent: Universitet Nashriyoti.
- RAHMON, Shavkat (1997). *Saylanma*, Toshkent: Sharq Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati.
- RAHMONOV, M. (1959). *Hamza Hakimzoda Niyoziy va O'zbek Teatri*. Toshkent.
- RAHMONOV, N. (1990). *Ko'hma Bitigtoshlar*, Toshkent.
- RIZAEV, Shuxrat (1997). *Cadid Dramasi*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- RIZAEV, Shuxrat, "Padarkush Yohud Samarqand Tarixidan Lavhalar" *Vatan Gazetasi*, 1994, 39-son.
- RO'ZIMUHAMMADOV, Baxrom (1997). *Cho'lpon Tang Yulduzi Demak*, Toshkent: O'qituvchi, Nashriyoti..
- SAFAROV, Mixli, "Haqiqatgo'y Adib", *O'z AS*, 1998 yil, 15 May.
- SAID AHMAD (1982). *Nazm Chorrahasida* Toshkent.
- SAID, Ziya (1974), *Tanlangan Asarlar*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SAIDNOSIROVA, Zorifa (1994). *Oybegim Mening*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- SARAY, Mehmet (1993). *Özbek Türkleri Tarihi*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- SAYILI, Aydın (1960). *Uluğ Bey ve Semerkand'daki İlim Faaliyeti Hakkında Gıyasuddin-i Kâşî'nin Mektubu*, Ankara: TTK Yayınları.
- SHARAFIDDINOV (1979). O., "İjodning Katta Yo'lida", *Birinchi Mo'jiza* Kitobida, G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O (1983). "She'riyat-qalb yolqini", *Hayot Bilan Hamnafas* kitobida, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1962). *Zamon, Qalb, Poeziya*, Toshkent: Badiiy Adabiyot Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1968). "Qalbimizga Yaqin Shoira", *Adabiy Etyudlar* kitobida, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1976). *So'z San'atiga Fidoiy Sadoqat, Iste'dod julolari kitobida*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1979). "Mirtemir", *Birinchi mo'jiza* kitobida, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1988). *Abdulla Qahhor*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1991). *Cho'lpon (Shoir Xoqidagi Rivoyatlar va Xaqiqatlar)*, Toshkent: Cho'lpon Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1994). *Cho'lponni Anglash*, Toshkent: Xazina Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (1999). *Sardaftar Sahifalari*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O. (2003). *Prezident*, Toshkent: Adolat Nashriyoti.
- SHARAFIDDINOV, O., - SHARIPOV, J. (1936). *Adabiyot Darligi*, Toshkent: O'z davr Nashriyoti.
- SHARIPOV, Husniddin (1986). *Saylanma 2 Jildlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SHARIPOV, Husniddin (1992). *Yor Istab*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.
- SHERMUHAMMEDOV, P (1983). *Pirimqul Qodirov, (Adabiy portret)*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SHERMUHAMMADOV, C. vd. (1987). *Oybek va O'zbek So'vet Adabiyoti*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- SIMONOV, K. "O'zbekiston Adabiyoti va San'ati Ruznomasi", 18 Eylül 1987.
- SOBIRDINOV, M. "Oybek She'riyatida Tasviriylik", *Til va Adabiyot Ta'limi*, 2000 yil, 1-son.
- SOBIROV, O. (1975). *Oybek Ijodida Fo'lklo'r*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- Sodiqov, Sanjar (1996). *Abdulla Qahhor Ijodi va Adabiy Tanqid*, Toshkent: Universitet Nashriyoti.
- SOIMOV, B. (1968). *Asqad Muxtor Prozasi*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- Söylemez, Orhan, "Özbek Edebiyatından Tarihi Bir Roman: Yıldızlı Geceler (Babür)", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15, Erzurum, 2000, s. 117-131.
- SULAYMONOV, Yoldoshali (1983). *Muhabbat, Qissa*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- SULAYMONOV, Yoldoshali (1999). *Armon, Roman*, Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SULTONOV, Xayriddin (1993). *Bir Oqshom Ertagi*, Nashriyoti.
- SULTONOV, Xayriddin (1993). *Boburning Tushlari*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- SULTONOV, Xayriddin (1997). *Boburiynoma-Ma'rifiy Roman*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- SULTONOV, Y (1979). *Hamza*, Toshkent.
- SULTONOVA, M. (1975). *Ijod Sahifalari*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- ŞERAFIDDINOV, Azad (1991). *Manaviy Kamolat Yollarida*, Toshkent: Maneviyot Nashriyoti.
- TCHULPÂN (2009). *Nuit*, Fransuz tilida, tarjimon va so'zboshi muallifi Stéphane A. Dudoignon. Saint-Pourçain-sur-Sioule : Bleu Autour.
- Tefsîr-i Ya'kûb-ı Çerhî*, İstanbul: Yıldız Matbaası.

- TEKİN, Feridun (2001). (2010). *XIX. Yüzyıl Çağatay Edebiyatının İki Kadın Şairi Üveysi ve Nâdire*, Ankara: Vizyon Yayınevi.
- TEKİN, Feridun (2001). *Ağeli Divanı (Ta'vizü'l-Âşıkîn)'nın Dil Özellikleri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TO'XLİYEV, Boqijan (2002). *Adabiyot*, Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- TOG'AEV, O. (1966). *Asqad Muxtor (Adabiy Po'rtret)*, Toshkent: O'zadabiynashr.
- TOGAN, Zeki Velidi (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: İÜEF Yayınları.
- TURSUNOV U. v.d. (1995). *O'zbek Adabiy Tili Tarixi*, Toshkent: O'qituvchi.
- ÜŞENMEZ, Emek (2009). "Kutadgu Bilig'in Özbekistan (Fergana/Nemengan) Nüshası", *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Uluslar arası Bilgi Şöleni, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı*, 26-27 Ekim 2009, İstanbul.
- VAHİDOV, Erkin (1991). *Seçme Şiirler* (Hazırlayan: Bayram Orak), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- VOHİDOV, Erkin (1970). *Lirika*, Toshkent.
- VOHİDOV, Erkin (1973). *Dostonlar*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin (1980). *Ruhlar Isyonı*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin (1980). *Uzelok na Pamyat*, Moskva.
- VOHİDOV, Erkin (1985). *Sadoqatnoma*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin (1986). *Saylanma, Ikki tomlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin (1987). *Sho'iru She'ru Shuur (Adabiy O'yalar)*, Toshkent: Yosh Gvardiya Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin (1992). *Iztirob*, Toshkent: O'zbekiston Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin (1992). *O'zbekim Vatan Seriyasi*, Toshkent.
- VOHİDOV, Erkin (2000-2002). *Saylanma, To'rt tomlik*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- VOHİDOV, Erkin, *Yaxshidur Achchiq Haqiqat*, Nur, Toshkent, 1992.
- XALİLOV, T., *Mirtemir Mahorati*, G. Gulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, Toshkent, 1980.
- XAMİD, T., *Qo'shiqlar Qanotida (Asqad Muxtor She'riyati)*, Toshkent, 1975.
- XOLMİRZAEV, Shukur, *Hayot Abadiy*, G. Gulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti, Toshkent, 1974.
- XOLMİRZAEV, Shukur, *O'n Sakkizga Kirmagan Kim Bor*, Yosh Gvardiya, Toshkent, 1965.
- XOLMİRZAEV, Shukur, *Og'ir Tosh Ko'chsa, Hikoyalar va Qissalar*, Toshkent, 1980.
- XOLMİRZAEV, Shukur, *Qil Ko'prik*, G. Gulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti, Toshkent, 1984.
- XOLMİRZAEV, Shukur, *So'nggi Bekat*, Yosh Gvardiya, Toshkent, 1976.
- XOLMİRZAEV, Shukur, *Yo'llar, Yo'ldoshlar*, Yosh Gvardiya, Toshkent, 1984.
- XORAZMİY, Komil, *Tanlangan Asarlar*, Toshkent, O'zadabiynashr, 1961.
- XUDOYBERGANOV, N. *Haqiqat Yogdulari*, Gafur Gulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, Toshkent, 1984.
- YAKUBOV, Adil, *Uluğbey'in Hazinesi* (çeviren: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2003.
- YAKUBOV, Adil, *Adalet Menzili* (çeviren: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2008.
- YAKUBOV, Adil, *İbni Sina* (çeviren: D. Ahsen Batur), İleri Yayınları, İstanbul, 2009.
- YAKUBOV, Adil, *Köhne Dünya* (çeviren: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2003.
- YAKUBOV, Adil, *Mukaddes* (çeviren: D. Ahsen Batur), İleri Yayınları, İstanbul, 2009.
- YELOK, Veli Savaş "Erkin Vahidov'un Şiirleri Üzerine Dil ve Üslûp Çalışması", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.
- YO'LDOSHEV, Q. v.d., *Adabiyot*, Yangiyo'l Poligraph Service, Toshkent, 2006.
- YO'LDOSHEV, Q., "Inson Tuygularining Teran Talqinlari, Atoqli Adib Odil Yoqubov Ijodiga Bir Nazar", O'z AS, 2004 yil, 16 Aprel.
- YOQUBOV Odil, (1988). *Oq Qushlar, Oppoq Qushlar*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- Yoqubov, H, *Saylanma, Adabiy Portretlar*, Gafur Gulom, G. Gulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, Toshkent, 1984.
- YOQUBOV, H. (1950). *Oybek*, Toshkent: O'zadabiynashr.
- YOQUBOV, H. (1963). *Oybek Lirikasida Goyaviylik va Mahorat*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- YOQUBOV, H. (1971). "Hamid Olimjon" Manba: *O'zbek Sovet adabiyoti tarixi*, 5 tom, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- YOQUBOV, Odil (1969). *Diyonat*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- YOQUBOV, Odil (1969). *Er Boshiga Ish Tushsa*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- YOQUBOV, Odil (1972). *Izlayman* Toshkent.
- YOQUBOV, Odil (1985-1987). *Saylanma, Uch jildlik*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- YOQUBOV, Odil (1994). *Ulug'bek Xazinasi*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- YOQUBOV, Odil (1998). *Diyonat*, Toshkent: Sharq Nashriyoti.
- YORMATOV, I. (1994). *Sohillar Shukuhi*, Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti.
- ZAVQIY (1958). *Tanlangan Asarlar*, Toshkent.
- ZOKIROV, M. (1969). *Maqsud Shayxzoda*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ZULFIYA (1947). *Hulkar*, Toshkent: O'zadabiynashr.
- ZULFIYA (1983). *She'rlar*, Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti.
- ZULFIYA (1985). *Adabiy O'yalar*, Toshkent: Fan Nashriyoti.
- ZULFIYA, *Asarlar, Uch tomlik*, Gafur Gulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

Copyright of Journal of International Social Research is the property of Journal of International Social Research and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.